

TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN HESAP BAZINDA İŞLEYİŞİ

Orcan ÇÖRTÜK

Uzmanlık Yeterlik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Muhasebe Genel Müdürlüğü
Ankara, Haziran 2006

TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN HESAP BAZINDA İŞLEYİŞİ

Orcan ÇÖRTÜK

Danışman
Doç. Dr. Aziz Konukman

Uzmanlık Yeterlik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Muhasebe Genel Müdürlüğü
Ankara, Haziran 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
KISALTMA LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IMF'NİN GENEL YAPISI	3
1.1. IMF'nin Oluşumu ve Uluslararası Parasal Sistemin Gelişimi	3
1.2. Altın Para Standardı ve Bretton Woods	5
1.2.1. Keynes Planı	7
1.2.2. White Planı	7
1.3. IMF'nin Kuruluşu ve Amaçları	8
1.4. Bretton Woods'un Yıkılışı	9

İKİNCİ BÖLÜM

IMF'NİN ORGANİZASYON YAPISI	13
2.1. Resmi Organlar	13
2.1.1. Güvernörler Kurulu	15
2.1.2. İcra Direktörleri Kurulu	15
2.1.3. IMF Başkanı	16
2.2. Danışma Organları	16
2.2.1. Uluslararası Finans ve Para Komitesi	16
2.2.2. Kalkınma Komitesi	17
2.2.3. Bağımsız Değerleme Ofisi	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IMF HESAPLARININ YAPISI VE İŞLEYİŞ MEKANİZMASI	18
3.1. Genel Departman	18
3.1.1. Özel Ödemeler Hesabı	19
3.1.2. Yatırım Hesabı	19
3.1.3. Genel Kaynaklar Hesabı (GRA Hesabı)	19
3.2. Yönetim Hesapları	26
3.3. SDR Departmanı	26
3.3.1. Hesap Birimi –SDR (Özel Çekme Hakları)	27
3.3.2. SDR Tahsisi ve Tahsisin İptal Edilmesi	30
3.3.3. SDR Akımları ve IMF'nin Rolü	31
3.4. IMF Üyeliği Sonucu Oluşan Kazanç ve Yükümlülükler	32
3.4.1. Ödemeler	32
3.4.2. Tahsilatlar	33
3.4.3. Faiz ve Masrafların Hesaplama Yöntemleri	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IMF'NİN SUNDUĞU MALİ İMKANLAR VE IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	36
4.1. IMF Kaynaklarının Kullanım Mekanizması	36
4.2. Normal Mali İmkanlar	38
4.2.1. Kredi Dilimleri Anlaşmaları ve Stand-By	38
4.2.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı (EFF)	40
4.2.3. Genişletilmiş Kullanım Politikası	41
4.3. Özel İmkanlar	41
4.3.1. Telafi Edici Finansman Kolaylığı (CFF)	41
4.3.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı	42
4.3.3. Ek Rezerv Kolaylığı (SRF)	42
4.3.4. Olağanüstü Kredi Kolaylığı (CCL)	43
4.4. Geçici İmkanlar	43
4.4.1. Acil Yardım Kredisi (EAL)	43
4.4.2. Petrol Kolaylığı	43
4.4.3. Sistem Değişikliği Kolaylığı (STF)	44
4.5. Az Gelişmiş Ülkelere Uygulanan İmkanlar	44
4.5.1. Yapısal Uyum Kolaylığı (SAF)	44

4.5.2. Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (ESAF).....	45
4.5.3. Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (PRGF)	45
4.6. Türkiye'nin Kullandığı İmkanlar ve Kullanım Limitleri	45
4.7. Değişim Sürecinde IMF ve IMF'nin Geleceği.....	50
4.8. Dönemler İtibariyle IMF-Türkiye İlişkileri ve İstikrar Programları.....	53
4.8.1. 1946 Devalüasyonu	56
4.8.2. 1947-1960 Dönemi ve 1958 Devalüasyonu	57
4.8.3. 1960-1970 Dönemi	59
4.8.4. 1970-1980 Dönemi	59
4.8.5. 1980-1990 Dönemi ve 24 Ocak 1980 Devalüasyonu.....	62
4.8.6. 24 Ocak 1980 Kararlarının Sonuçları ve 1980-1990 Dönemi....	64
4.8.7. 1990-2000 Yılı Dönemi ve 5 Nisan İstikrar Programı	65
4.8.8. 5 Nisan Kararlarının Niteliği ve Amacı	67
4.8.9. 5 Nisan Kararlarının Sonuçları	68
4.8.10. 2000-2002 Dönemi	70
4.8.11. 2002-2005 Dönemi	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

IMF İLE İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE GERÇEKLEŞEN TEMEL İŞLEMLERİN HESAP BAZINDA İŞLEYİŞİ	78
5.1. IMF'ye İlişkin Hesaplar ve IMF Tanımlı Stand-By Bilançosu	78
5.1.1. Rezerv Dilimi Pozisyonu	82
5.1.2. SDR Tahsisatı.....	82
5.1.3. IMF'den Kaynak Kullanımları ve Geri Ödemeleri	82
5.1.4. Değerleme Hesapları	85
5.1.5. SDR Hesabı (SDR Holding Hesabı)	87
5.2. IMF'ye Üyelik Kapsamında TCMB – Hazine Müsteşarlığı İlişkileri.....	88
5.3. IMF'den Kullanılan Kaynakların TCMB Bilançosuna Etkileri.....	89
5.3.1. Rezerv Amaçlı Kullanım Olması Durumunda.....	91
5.3.2. Bütçe Finansmanı Amaçlı Olması Durumunda	91
5.4. Kaynak Kullanımına Bağlı Olarak Belirlenen Performans Kriterleri ...	92

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKÇA	98

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 3.1. Tarihi Süreçte IMF Kotaları	22
Tablo 3.2. Tarihi Süreçte Türkiye'nin Kotası	23
Tablo 3.3. Oygücü En Yüksek Ülkeler	25
Tablo 3.4. Sayısal Örnekler	26
Tablo 3.5. SDR'nin Döviz Bileşenleri	28
Tablo 3.6. SDR'nin Faiz Oranının Hesaplanması	29
Tablo 4.1. Türkiye'nin Kullanım Limitlerinin Hesaplanması	46
Tablo 4.2. Türkiye'nin IMF İle Yaptığı Anlaşmalar	47
Tablo 4.3. Türkiye'nin Ödeme Takvimi.....	50
Tablo 4.4. IMF İle Stand-By İlişkisi İçinde Yer Alan Ülkeler (2006)	51

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. IMF'nin Organizasyon Yapısı.....	14
Şekil 3.1. IMF Genel Departmanı.....	22

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BP	: Basis Points (Baz Puan)
CCL	: Contingent Credit Lines (Olağanüstü Kredi Kolaylığı)
CFF	: Compensatory Financing Facility (Telafi Edici Finansman Kolaylığı)
DB	: Dünya Bankası
EAL	: Emergency Assistance Loan (Acil Yardım Kredisi)
EFF	: Extended Fund Facility (Uzatılmış Fon Kolaylığı)
ESAF	: Enhanced Structural Adjustment Facility (Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı)
EURIBOR	: Euro Bankalar Arası Teklif Oranı
G-7	: Gelişmiş 7 (ülke)
GDT	: Genelleştirilmiş Değerlendirme Tahmincisi
GMSH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GRA	: General Resources Account (Genel Kaynaklar Hesabı)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KB	: Kamu Borcu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

NDV	: Net Dış Varlıklar
NİV	: Net İç Varlıklar
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
PT	: Para Tabanı
SAF	: Structural Adjustment Facility (Yapısal Uyum Kolaylığı)
SBA	: Stand-by Agreement (Stand-by Düzenlemesi)
SCA	: Special Contingent Account (Özel Yedek Hesap)
SDR	: Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakları)
SRF	: Supplementary Reserve Facility (Ek Rezerv Kolaylığı)
STF	: Systemic Transformation Facility (Sistem Değişikliği Kolaylığı)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
WEO	: World Economic Outlook (Dünya Ekonomik Görünümü)
YTL	: Yeni Türk Lirası

ÖZET

Uluslararası Para Fonu (IMF), 2. Dünya Savaşı'nın dünya ekonomisindeki olumsuz etkilerini gidermek üzere 44 devletin bir araya geldiği Bretton Woods Konferansı'nda temelleri atılan uluslararası bir kuruluştur. Bu konferansta ödemeler dengesi sorunu yaşayan ülkelerin devalüasyonlar ile hem dünya ticaretini daraltması ve hem de toplumların refah düzeyini aşağıya çekmesinin önüne geçmek üzere uluslararası bir örgütün gerekliliği fikri ortaya atılmış ve akabinde IMF kurulmuştur. Buna göre IMF, sunduğu mali kaynaklarla bu ülkelerin sıkıntılarını atlatabilmesi için destek verecek ve bu ülke ile ilişki içindeki diğer ülkelerin de bu durumdan ekonomik anlamda zarar görmesini engelleyecektir.

Dünya ekonomisine yön veren bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye 1947 yılında IMF'ye üye olmuş, diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerini artırmaya başlamış ve dış dünyaya daha entegre bir hale gelmiştir. Dolayısı ile bu yıllarda Türkiye'nin ödemeler dengesi kalemlerinin meblağlarında artışlar gözlenmiş, ancak aynı zamanda cari dengesinde açıklar da oluşmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda cari açığın süreklilik kazanması ile Türkiye'nin IMF ile olan ilişkileri yoğunluk kazanmıştır. Türkiye 60 yıla yakın bu süreçte, IMF ile 20'ye yakın düzenleme ve yaklaşık 45 milyar SDR (Özel Çekme Hakları) tutarında bir kaynaktan yararlanmak üzere anlaşma yapmıştır. Ancak anlaşmaya varılan bu düzenlemelerin yarıya yakını Türkiye'nin borçlanma şartlarını yerine getirmemesi nedeniyle tamamlanamamıştır. Bu durum IMF'nin Türkiye'ye vaat ettiği meblağı tamamlamadan düzenlemelerini sona erdirmesine ve IMF'nin mali kaynakların devamı için öne sürdüğü koşulların çokça eleştirilmesine neden olmuştur.

Bu noktada IMF'nin iktisadi anlamda öne sürdüğü şartlar, Türkiye'de çok tartışıla gelmiş hassas bir konudur. Bu konu hakkında bir çok farklı görüş bulunmaktadır. Oy güçlerinin kotalara göre belirlenmesi ilkesini benimseyen

IMF'nin uyguladığı istikrar politikalarında, oy güçleri yüksek olan gelişmiş ülke çıkarlarına hizmet ettiği görüşü bunlardan biridir. IMF'yi borcunu faizi ile almak için çabalayan bir tefeciye benzeten bu görüş, IMF'nin sorunlu ülke ekonomisini umursamadığını savunur. Buna karşın diğer bir görüş ise IMF'yi geliştirmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ekonomilerinin istikrarı için vazgeçilmez bir örgüt olarak nitelendirmektedir. Bu görüşleri objektif bir şekilde değerlendirebilmek için IMF'nin istikrar programlarının koşullarını ve finansal kaynaklarının maliyetlerini incelemek gerekir. Bu doğrultuda IMF'nin kullanıma sunduğu kaynaklarının borçlanma maliyeti piyasa koşulları ile karşılaştırılınca, söz konusu maliyetlerin yüksek olmadığı görülmektedir. Bununla beraber IMF'nin savunduğu monetarist anlayış çerçevesindeki iktisadi istikrar programlarının genel olarak ülke ekonomilerinin uzun vadeli çözümler gerektiren yapısal sorunlarına gereken önemi vermediği ve daha çok kısa vadeli ve parasal bir anlayış göttükleri de yadsınamaz bir gerçektir.

Son yıllarda bu görüntüsünden sıyrılmaya çalışan IMF, değişen dünya koşulları ile bir anlamda uluslararası istikrarın bekçiliğini yapar konuma gelmiştir. Ülkelere teknik destek sağlamaları ve ülkelerin kendine özgü yapılarını da daha fazla dikkate almaya başlaması bu açıdan olumlu bir gelişmedir. Böylelikle IMF, dünyanın herhangi bir bölgesinde patlak veren krizlerin çeşitli mekanizmalarla dünya sathına yayılmasını önleyici bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye de yaşadığı krizler ile IMF'nin yakın desteğini çoğu zaman hissetmiştir. Bu yakınlık Türkiye açısından olumlu olmasına karşın, Türkiye'nin ekonomik altyapısını güçlendirecek ve ödemeler dengesi sorunlarını kalıcı olarak çözecek önlemleri bir türlü alamamasını göstermesi bakımından oldukça düşündürücüdür.

Anahtar Kelimeler: IMF, Bretton Woods, SDR, Ödemeler Dengesi, İstikrar Programları

ABSTRACT

The IMF is an international institution, which was established in the Bretton Woods Conference in order to decrease negative effects of the Second World War. At that time, the composition of the IMF was aimed to prevent the devaluations of countries facing with balance of payments problems that reduce world trade and wealth. According to this, the IMF was supposed to support such countries with financial aids and prevent other countries suffer from this problem.

Along with such developments in the world economy, Turkey joined the IMF in 1947 that caused Turkish economy become more integrated with the world. After that Turkey's balance of payments items began to increase by amount and current account deficits began to appear in the meantime. In the following years, situation became worse. Current account deficit became so higher that Turkey and the IMF became more and more closer in their relationship. Starting from those years up to now, Turkey has made nearly 20 arrangements indicating 50 billion SDR with the IMF. Unfortunately nearly half of those arrangements could not be completed, as Turkey was not able to perform the IMF's stability program conditions. As the IMF cut its sources, those conditions required by the IMF suddenly became a discussion subject in Turkey.

At this point the IMF and its requirements from member countries have always been discussed in Turkey. Many views appear about this subject. One of them considers the IMF as an institution working only for developed countries' benefits, which have higher quotas at the IMF. This is mainly due to the rule that says countries having higher quotas will have more voting power at the IMF. On the other hand, another view sees the IMF as a necessary organization for world economy and for countries especially for those that are developing. To evaluate these views objectively, cost of

financial sources provided by the IMF and conditions of the IMF stability programs should be examined. Actually cost of the IMF sources is not expensive comparing with market conditions; however, economic policies and programs run by the IMF are not only monetary based projections but also do not have long term perspective.

Nonetheless, as the economic situation changes in the world, the IMF has begun to gain a guarding role of the economic stability of world recently. In this concept, the IMF began to take into consideration of countries' own structural features while supporting them both technically and financially. With this global vision, the IMF is in a position that prevents local financial crises from becoming global problems. Specifically; Turkey, as a country experiencing financial crises frequently, has always been in close relationship with the IMF. Although Turkey benefited from this close relationship much, it can be considered as a sign that Turkey could not manage to solve its balance of payment problems and to strengthen its economy for many years.

Key Words: IMF, Bretton Woods, SDR, Balance of Payments, Stability Programmes

GİRİŞ

Devletleri ayakta tutan, halkın refah düzeyini belirleyen güçlerin başında “ekonomi” gelmektedir. Ekonomilerin ise temel objesi üretim, ticaret ve üretim ile ticaretin işleyişini yönlendiren para ve para sistemleridir. Tarih boyunca hiçbir para sistemi statik kalmamıştır. Gerek üretim, gerek ticaret ve gerekse para sistemleri günümüze kadar önemli değişiklikler geçirmiştir. Bunun sonucunda ülkeler arasında giderek kompleks bir yapı haline dönüşen mali akımlardaki hızlı gelişmeler ile birlikte üretim ve ticaret sisteminin işleyişini aksatan ekonomik ve siyasi bir çok sorun ortaya çıkmıştır.

IMF ve Dünya Bankası, uluslararası boyutta yaşanan sorunların tüm ülkelere zarar verdiği bir ortamda kurulmuştur. Bu kuruluşlar, özellikle 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve bunun ardından patlak veren 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik tahribatları, ödemeler dengesi sorunlarını, uluslararası parasal sistemde ortaya çıkan dengesizlikleri ve dış ticaret daralmalarını aşmanın bir aracı olarak görülmüşlerdir. Bu bağlamda özellikle IMF, mali kaynak sağlamanın yanında ülkelere danışmanlık yapmak ve ülkelerin finansal ve yapısal sorunlarına çözümler aramak gibi işlevler üstlenmiştir. Çünkü globalleşen dünyada, herhangi bir ülkedeki küçük bir sorun bütün ülke ve toplumları etkileyebilecek kadar büyük boyutlara ulaşabilmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere, kurulduğu yıldan günümüze değin önemini muhafaza eden ve hemen hemen tüm dünya ülkelerini ilgilendiren bir finans kuruluşu haline gelen IMF, uyguladığı politikalar ve üye ülkelere sağladığı imkanlar ile özellikli bir kuruluştur.

Özellikle 1980 sonrası dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreci ile IMF'nin görev, rol ve sorumlulukları daha da artmıştır. Bu çerçevede üye ülkelere sağlanan kaynaklar, akabinde uygulanan istikrar programlarını beraberinde getirmiş ve IMF, üye ülkeler için sadece kaynak

sağlayan bir finans kuruluşu olma kimliğinden sıyrılıp, üye ülke ekonomilerinin istikrarı yakalama çabalarında danışmanlık rolü de üstlenmiştir.

IMF'de üye sıfatı ile yer alan Türkiye ise bu gelişmelere paralel olarak aynı dönemde (1980'li yıllarda) dışa açılma sürecine başlamıştır. 24 Ocak 1980'den itibaren başlayan bu süreç, 1989 yılı Ağustos ayında alınan tam konvertibilite kararı ile yeni bir ivme kazanmış ve ekonomi dış şoklara daha duyarlı hale gelmiştir. Fakat dışa açılma sürecinde Türkiye ekonomisinin aşamadığı kronikleşen bir takım sorunları belirlemiştir. Özellikle yüksek enflasyon, bütçe açıkları ve dış açık sorunları 1980-2000 dönemine damgasını vurmuştur. Bunun sonucunda Türkiye, bu süre zarfında IMF ile çok daha yakın ilişkiler içinde olmuştur.

Bu bilgiler ışığında ilk olarak uluslararası parasal sistemin tarihsel gelişim süreci, IMF'nin bu sürece katkıları ve IMF'nin yapısı ele alınarak, IMF kuramının oluşumuna ışık tutulmaya çalışılmıştır. Söz konusu sürecin analizinden sonra, Türkiye'nin iktisat tarihi IMF'nin kuruluşundan itibaren incelenmiş olup bu zaman zarfında IMF-Türkiye ilişkileri, yapılan anlaşmalar ve uygulanan istikrar programlarıyla somut ve objektif bir şekilde ele alınmıştır. Son olarak spesifik bazda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin IMF'den kaynak kullanımları ile kullanımların geri ödemelerinin hesap bazında işleyişi ve bu işlemlerin TCMB bilançosuna yansımaları gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IMF'İN GENEL YAPISI

1.1. IMF'nin Oluşumu ve Uluslararası Parasal Sistemin Gelişimi

Küreselleşen dünyada, bir yandan savaşların sebep olduğu yıkımlar, diğer yandan da uluslararası ilişkilerde yaşanan yoğunluk birçok uluslararası örgütü beraberinde getirmiştir. Bu örgütlerin en önemlilerinden birisi de kuşkusuz IMF'dir. Başlangıçta uluslararası ticari ilişkilerde likidite sorununu çözme amaçlı olarak kurulan bu örgütün faaliyetlerini ve işleyişini anlayabilmek için devletlerarası ilişkileri ve uluslararası para sistemlerinin varlığını ve gelişimini anlamak gerekmektedir.

İhtiyaçların ve daha iyi yaşama koşullarının doğurduğu bir sonuç olarak başlayan uluslararası işbirliği ve etkileşim süreci, zamanla gelişerek kompleks bir yapı halini almıştır. Bu yapı özellikle ulusal paraların bir uluslararası değişim aracı rolünü yüklenmesi ile birlikte daha koordineli bir işbirliğine dönüşmüştür. Çünkü ekonomik ve mali ilişkilerin düzenli biçimde gelişebilmesi her şeyden önce, uluslararası ödeme sisteminin düzenli bir şekilde işlemesine bağlıdır. Aksi takdirde mal ve hizmetlerin uluslararası dolaşımı ciddi tıkanıklıklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum mali tıkanıkların krize dönüştüğü ülkelerde ciddi sermaye kayıpları meydana getirmekte, bu da krizin ortaya çıktığı ülke veya ülkelerin dışında kalan diğer ülkelerin ekonomilerinin de etkilenmesine yol açmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası parasal ve mali bir kurum olan IMF'nin kuruluşunda etkili olan en temel iki olay sırasıyla 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve ardından patlak veren 2. Dünya Savaşı'dır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı kapitalist sistemin karşılaştığı en büyük ekonomik bunalımdır. Milyonlarca insan işini kaybetmiş, ülkelerin üretimleri, milli gelirleri

gerilemiş, karşılıklı ticaret büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Pek çok ülke altın ve döviz rezervlerini koruyabilmek için ithalat kısıtlamalarına ve paralarını devalüe etmeye yönelmişlerdir. Bazı ülkeler yabancı para ile işlem yapılmasını yasaklamışlardır. Sonuçta uluslararası ticaret hızla daralmış, istihdam ve yaşam standartları düşmeye başlamıştır.

Dünya ekonomisinin bu büyük bunalımdan çıkışı büyük ölçüde İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in ortaya koyduğu devlet müdahaleleri yoluyla olmuştur. Keynes 1936 yılında yayımladığı "İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi" adlı kitabında, sonradan Keynesyen ekonomi ya da karma ekonomi adıyla anılacak olan devlet müdahalelerinin ekonomiye etkilerini incelemiştir. Deflasyonist bir gelişmeden depresyona geçen kapitalist dünya ülkeleri ekonomiye devlet müdahalesi yapmak suretiyle ekonomilerini canlandırmıştır. Fakat canlanmanın ilk sonuçlarının alınmaya başlandığı sıralarda 2. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaşın çıkışı ise büyük ölçüde Almanya'nın ekonomik bunalımdan gördüğü zarara dayalıdır. Savaşın sonlarına doğru dünya kapitalizminin karşılaşıcağı bu tür bunalımları daha kolay atlatabilmesi için uluslararası bir işbirliğine gitmenin ve bunu kurumsallaştırmanın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede likidite sıkışıklığını giderecek bir para fonu olarak IMF, ilk tasarlanan kurumlardan biridir (Eğilmez, 2002).

IMF, geçici ödemeler dengesi sıkıntıları çeken ülkelerin bu sıkıntılar nedeniyle ithalat kısıtlamalarına gitmemelerinin sağlanması için destek vermek üzere tasarlanmıştır. Çünkü dış denge kriziyle karşılaşan ülkelerin ilk başvurdukları yol ya miktar kısıtlamaları ya da tarifeler (gümrük vergileri ve benzerleri) yoluyla ithalat kısıtlamasına gitmektir. Bu yolla dış ticaret açıklarını ve dolayısıyla cari denge sorunlarını çözmeye çalışırlar. Oysa bir ya da bir kaç ülkenin bu şekilde ithalat kısıtlamasına gitmesi diğer ülkelerde de benzeri uygulamaların zincirleme olarak yürürlüğe girmesine yol açarak dünya ticaret hacminin daralmasına neden olur. Bu durum ise uluslararası refah seviyesini düşüren bir gelişmedir (Eğilmez, 2002).

Uluslararası ticaretin hızlı gelişimine bağlı olarak para ve döviz kurları ülkelerin istihdam düzeylerini, gelir seviyelerini ve dış dengelerini etkileyebilen

önemli bir politika aracı haline gelmiştir. Bu nedenle IMF'nin oluşumunda önemli bir yeri olan başlıca para sistemleri bu kapsamda sırasıyla incelenecektir.

1.2. Altın Para Standardı ve Bretton Woods

Dünya ekonomisinde 1870'lerden 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede altın standardı uluslararası para sisteminin temelini oluşturmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımına kadar kısmen yürürlükte kalan sistemde tüm ulusal paralar altına endekslenmiştir. Bir başka deyişle bütün para birimleri altın cinsinden tanımlanmıştır. Örneğin 1914 yılı itibariyle 1 İngiliz Sterlini 0,257 ons ve 1 ABD doları 0,053 ons altın olarak belirlenmiştir.

Bu sistemde, bir ülkenin ödemeler dengesi açık verdiğinde o ülkeden yurt dışına altın ihracı olur ve rezervleri azalır. Bu da ülkenin para arzını düşürüp, faiz oranlarını artırır. Artan faiz oranları yatırımları azaltacağı için ülkenin milli gelir düzeyi de dolaylı olarak düşer. Gelir düşüşü sonucu ülkede talep düzeyi geriler ve ithalat düşüşü ile dış ticaret tekrar dengeye gelir. Bu sistemde denge otomatik olarak gelir ve fiyat mekanizması yoluyla sağlanmaktadır. Söz konusu sistemde dış dengenin sağlanması ekonomi politikasının temel hedefidir. Altın standardında her ülke kendi parasını altına göre sabit bir oran üzerinden değerlendirdiği için, çeşitli ülkelerin paraları arasında da sabit bir kur oluşur. Dolayısı ile kurları sabit tutmak için altın para sistemi ideal bir sistemdir (Seyidoğlu, 1998, s.544-588).

Ancak altın para sistemi, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile büyük darbe almıştır. Bu dönemde yaşanan iflaslar neticesinde dünyada altına hücum başlamış ve altın kıtlığı belirmiştir. Altın kıtlığının yaşandığı bu dönemde altın fiyatlarının yükselmesi ile birlikte yüksek enflasyon dünyaya hakim olmuştur. Altın rezervlerinin tükenmesi kambiyo denetimi uygulamasını gündeme getirmiş ve altın standardını uygulayan ülkeler başta İngiltere (1931) ve ABD (1933), sonrasında Fransa (1936) olmak üzere altın standardından ayrılmaya başlamışlardır. Altın standardının yıkılması, milli paraların birbirlerine dönüştürülme imkanlarını ortadan kaldırmış, bu durum uluslararası

ödemelerde çok taraflı denkleştirmelerde büyük sorunlar yaratmıştır (Karluk, 1998, s.415). Sorunların devam ettiği bu dönemlerde çıkan 2. Dünya Savaşı ve savaştan sonra artan yüksek gümrük tarifeleri ve sıkı miktar kısıtlamaları, rekabetçi devalüasyonlar dünya ticaret hacmini iyice daraltmıştır. Bu durum dünya ticaretini serbestleştirerek çok taraflı ticarete imkan sağlayacak bir uluslararası ticari ve mali sistemin esaslarını belirlemek üzere toplanılmasını zorunlu kılmıştır.

Nihayet ABD ve İngiltere'nin liderliğinde 44 ülke, ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında uluslararası bir konferans düzenlemişlerdir. Bu dönemde yaşanan olaylara bir tepki niteliği taşıyan Bretton Woods Konferansı, ülkeleri 1929 Krizinin doğurduğu sefaletten kurtararak yüksek bir çalışma düzeyi gerçekleştirmek ve rekabetçi devalüasyonları önleyecek sabit kur sisteminin oluşturulması amacına yönelmiştir. Bununla birlikte, Bretton Woods Konferansı 2. Dünya Savaşı sonrasında benimsenen ve kendi adıyla anılan ayarlanabilir sabit döviz kuru sistemine temel oluşturmuştur (Ener ve Demircan, 2004, s.8).

Savaş sonrası yıllarda, ayarlanabilir sabit kur sistemi fikrinin oluşumunda ABD'nin dünya resmi altın rezervlerinin yaklaşık % 60'ını elinde bulundurması etkili olmuştur. Bu dönemde savaş mağduru ülkeler, ABD'den mal satın alma çabası içinde olduklarından, bir dolar arayışı içine girmişlerdir. Bu dönemde ABD'nin ülke dışına sermaye ihraç etmesi, bu arayışlara cevap verilebilmesini sağlamıştır. ABD dışına yapılan bu net dolar ve altın transferi, diğer ülkelerin savaş sonrasında rezervlerini yeniden oluşturabilmelerine de olanak sağlamıştır (IMF, Nisan 2005). Böylelikle ayarlanabilir sabit kur sistemine de geçilmiştir. Buna göre ABD dışındaki tüm üyeler, paralarının değerini ABD doları cinsinden tanımlamışlardır. Her ulusal paranın bir dolar paritesi olduğu ve dolar da sabit fiyattan altına bağlandığı için (1 ons=35 ABD doları) tüm ulusal paraların altın paritesi de dolaylı olarak belirlenebilir hale gelmiştir. Ayrıca ABD'nin yabancı merkez bankalarının kendisine arz edeceği dolarlar karşılığında sabit fiyattan altın satma sorumluluğuna girmesi ve aynı

zamanda kendisine arz edilen altınları dolara çevirmesi zorunluluğu, sistemin bir diğer temel özelliği olmuştur (Ener ve Demircan, 2004, s.9).

Ayarlanabilir sabit döviz kuru sisteminin temellerinin atıldığı Bretton Woods Konferansında geliştirilmek istenen uluslararası ekonomik düzenlemelerin baş mimarları ise; dönemin ABD Hazine Bakanı Harry Dexter White ve İngiltere Hükümetini temsilen katılan John Maynard Keynes'tir. Konferansta genel olarak bu iktisatçılar tarafından hazırlanan iki ayrı taslak üzerinde yoğunlaşmıştır.

1.2.1. Keynes Planı

Bu planda bir tür merkez bankası rolü oynayacak olan bir Kliring Birliğinin kurulması öngörölmüş ve birliğin temelleri; uluslararası ödemelerde kullanılacak "bancor" adı verilen bir hesap birimi ile işlemlerin yapılmasına dayandırılmıştır. Altın cinsinden belirlenecek olan değeri sabit kabul edilen "bancor"un altına konvertibilitesi olması, üye ülkelerin altın karşılığında Birlikten "bancor" alabilmeleri ve borç alacak ilişkilerini düzenlemek amacıyla gerekli aktarımların yapılabilmesi belirlenen diğer nitelikler olmuştur (Güran ve Aktürk, 1992, s.34).

Bu plana göre uluslararası rezerv gereksinimlerini, uluslararası ödeme aracı olan "bancor" karşılayacak ve Birliğe katılan ülkelerin paraları da "bancor" cinsinden tanımlanacaktır. Kliring Birliğine üye olan her ülke için bir kota belirlenecek ve dış açığı olan bir ülke kotasına bağlı olarak Birlikten kredi kullanabilecektir (Yeager, 1968, s.141).

Keynes Planında döviz kuru sistemi konusunda açık bir öneri getirilmemiştir. Ancak, kur ayarlamalarının Birliğin denetiminde olacağıının belirtilmesi, ayarlanabilir kur sisteminin temel alındığını göstermektedir (Ener ve Demircan, 2004, s.10).

1.2.2. White Planı

White Planı temelde, IMF ve Dünya Bankası şeklinde iki ayrı kuruluşun oluşturulması ve doların altına karşı konvertibilitesinin korunduğu,

dolar merkezli bir "sabit kur" sisteminin yaratılması fikrini içermektedir. White planına göre milli paralar % 1 oranında dalgalanabilecek ve üye ülkeler % 10'dan daha yüksek bir devalüasyona ancak IMF'nin iznini alarak başvurabileceklerdir (Ganitsen de Vires, 1986, s.8). Çünkü White, ancak dış ödemeleri yapısal olarak açık veren ülkelerin kur ayarlaması yapması gerektiğini düşünmüştür. Planda para birimi, sabit altın paritesine dayanan "unitas" (1 unitas=10 dolar) olarak belirlenmiştir (Ener ve Demircan, 2004, s.10).

Yukarıda değinilen farklılıklara rağmen, bu iki plan özünde birbirinden çok farklı değildirler (Helleiner, 1994, s.26). Bununla beraber konferansın sonucunda ABD'nin etkisi ile White'ın görüşlerinin ağırlıklı olduğu karma bir Bretton Woods Sistemine karar verilmiştir. Böylece dış açık veren ülkelere yaptırımların uygulanabilmesini sağlayacak bir uluslararası örgütün kurulmasının temelleri atılmıştır.

1.3. IMF'nin Kuruluşu ve Amaçları

IMF, 45 ülkenin imzaları ile 27 Aralık 1945'de Bretton Woods Konferansında kabul edilen esaslar üzerine Washington'da kurulmuş ve 1 Mart 1947'de de finansal operasyonlarına başlamıştır. Kurumun esasları Ana Sözleşme ile kararlaştırılmıştır.

IMF'nin kuruluş amacı Ana Sözleşmede; "Uluslararası parasal işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak; uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde gelişmesine yardımcı olmak; çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına destek olmak; ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye ülkelere gerekli geri dönüş önlemlerini alma kaydıyla yeteri kadar maddi destekte bulunmak; üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının derecesini ve süresini düşürmek" (IMF, Şubat 2004) olarak belirlenmiştir.

Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 39'unun yanı sıra 6 yeni ülke daha 1945'te IMF Ana Sözleşmesini onaylayarak IMF'nin kurucu üyeleri olmuşlardır. Bu ülkelerin ardından, IMF'nin üye sayısı 10 yıl içinde 58'e, 1965'te 100'e çıkmıştır. 1975 ve 1985'te de sırasıyla 130 ve 150'ye yaklaşan

üye ülke sayısı, 1997'de 181 olarak gerçekleşmiştir. Son dönemde 3 ülkenin daha katılımı ile 2005 yılı sonu itibarıyla IMF'nin üye sayısı 184'tür. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır. Türkiye'nin IMF'ye katılması, IMF'nin finansal operasyonlarına başladığı tarihten 10 gün sonra yani 11 Mart 1947'de gerçekleşmiştir.

Her ülke IMF'ye üye olabilir. Bunun için IMF Ana Sözleşmesini kendi parlamentosunda onaylayarak uluslararası anlaşma haline getirmesi ve kendisine düşen kotayı IMF'ye ödemesi (ya da ödenmesi zorunlu bölümünü ödeyip kalanını taahhüt etmesi) gerekmektedir. Ülkeler IMF'ye iki farklı türde üye olabilirler: Üye ülke sermaye hareketlerinde bir kısıtlamaya gidiyorsa IMF Ana Sözleşmesinin 4. Maddesi statüsünde, sermaye hareketlerini serbest bırakmışsa IMF Ana Sözleşmesinin 8. Maddesi statüsünde üye. IMF'nin hedeflerinden birisi de üyelerinin 8. Madde statüsünde buluşmalarını; yani sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir konuma gelmelerini sağlamaktır.

11 Mart 1947'de IMF'ye Ana Sözleşmenin 4. Maddesi çerçevesinde, yani kambiyo kısıtlamaları uygulayan bir statüde üye olan Türkiye, 3 Nisan 1990'da IMF Ana Sözleşmesinin 8. Maddesi, yani sermaye hareketlerini serbest bırakmış ülke statüsünde üye konumuna gelmiştir.

1.4. Bretton Woods'un Yıkılışı

Ülkelerin ulusal paralarını, ABD dolarına endekslemeleri ile başlayan Bretton Woods Sistemi dolar kıtlığı sebebiyle önceleri sorunsuz işlemiştir. Fakat ABD'nin dış açık vermeye başlamasıyla 1950'lerde dolar kıtlığı ortadan kalkmıştır. Üstelik Avrupa ülkeleri kendi paralarını da diğer paralarla tedavül edilebilir hale getirmişlerdir. Böylece dolar kıtlığı 1950'lerin sonuna doğru dolar bolluğuna dönüşmüştür. 1960'larda ise giderek artan sayıda ülke ABD dolarının artık altın kadar değerli olmadığına dair endişelerini yansıtırcasına ellerindeki dolarları altınla değiştirmenin yollarını aramaya başlamışlardır.

Öte yandan Bretton Woods Sisteminin "Triffin İkilemi" diye adlandırılan ve sistemin doğasından kaynaklanan bir kusur barındırdığı iktisatçılarda tartışılmaya başlamıştır. Bu kusur temelde "yetersiz rezerv büyümesi"

sorunudur. Çünkü ABD doları uluslararası döviz rezerv varlığı olduğu sürece, dünya mali ve ticari hacminin artması dolar arzının da artmasını gerektirecektir. Artan dolar stoku ABD ödemeler dengesinin sürekli açık vermesini gerektirmekte ve bu açığın kendisi de doların değerine bir tehdit unsuru oluşturur hale gelmiştir. Bu durum zaman içinde dolarları resmi olarak ellerinde bulunduran ülkelerin, rezervlerinin görece değerinin altının değerine göre düşeceği endişesini taşımaya başlamalarına yol açmıştır.

Bu sistemde dolara alternatif rezerv artış kaynağı altın üretiminin artırılmasıdır. Savaş sonrası global rezerv artışlarının önceleri dörtte üçünden fazlası altın ile sağlanırken, bu oran 1960'ların ilk yarısında önce dörtte bire, daha sonra da negatif değerlere kadar düşmüştür. Gittikçe azalan altın arzı ve üretim artışı imkanının zayıf görünmesi, ABD ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin Londra altın piyasasına müdahale ile koruma yoluna gittiği altın fiyatları üzerinde baskı yaratmıştır.

Bu durum, altın piyasasının ikiye bölünmesine yol açmıştır:

- İşlemlerin resmi fiyattan yürütüldüğü resmi bir piyasa,
- Artan fiyatların arz ve talebe göre belirlendiği özel bir piyasa.

Piyasadaki ikiliğe ve sistemdeki yetersiz rezerv büyümesi sorununa çözüm; resmi rezervlerdeki dolarları ve altını destekleyecek uluslararası bir rezerv varlık yaratılması fikri olmuştur. Bu doğrultuda ABD yeni bir para biriminin dolara rakip olabileceği endişesiyle IMF nezdindeki mevcut otomatik çekme hakları (altın tranşı) sisteminin geliştirilmesi üzerinde dururken, bazı ülkeler yeni para birimi fikrini desteklemiştir. Böylece, 1960 ortalarında tartışılan bu projede, bir grup ülke, dolar yerine geçecek bir para birimini desteklerken diğer bir grup ülke ise altın yerine geçecek farklı bir para birimini savunmuştur. Bu tartışmaların sonunda ise iki grubu da memnun eden "Özel Çekme Hakları" (SDR) fikri doğmuştur. Akabinde altın ve döviz rezervlerini gerekli miktarlarda desteklemek amacıyla yeni bir uluslararası rezerv varlık olarak SDR'nin yaratılması projesi, IMF Yönetim Kurulunun 1967 yılındaki Rio de Janeiro toplantısında kabul edilmiş ve ilk olarak 1970 yılında üye ülkelere SDR tahsisatı yapılmıştır.

SDR tahsisatının ardından; dünyada ödemeler dengesi sorunlarının artması, ABD dolarına karşı duyulan güvenin azalması, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları ve tüm bu sorunların mevcut sistem içinde çözülememesi, Bretton Woods Sisteminin 1973 yılında çökmesine neden olmuştur (Binay, 2004, s.7).

Bretton Woods'un yıkılması ile birçok ülke gözetimli dalgalanmaya geçmiştir. Bu yeni sistemde kur önceden belli değildir ve müdahaleler sadece Merkez Bankasının sapmaları tehlikeli bulunduğu durumda gerçekleştirilmektedir. Üye ülkelerin gözetimli dalgalanmaya ilişkin bu yeni kur sistemini benimsemeleri, IMF ile olan ilişkilerini bir süreliğine zayıflatmıştır. Ancak dünya ekonomisinde yaşanan petrol krizi, uluslararası finansal sisteme gözcülük görevini üstlenen ve sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üreten IMF'nin faaliyetlerini ve etkinliklerini artırarak devam ettirmesine yol açmıştır. İlk olarak gelişmiş ülkelerde iki önemli soruna; işsizlik ve enflasyona (stagflasyon) yol açan petrol krizi, az gelişmiş ülkeleri de etkileyerek global bir kriz halini almıştır. Dünyada toplam talep düzeyi gerilemiş ve buna ek olarak gelişmiş ekonomilerde yaşanan enflasyon, az gelişmiş ülkelerin ithalatını çok pahalı hale getirmiştir. Belirtilen bu iki unsurun bir araya gelmesi ile az gelişmiş ülkeler, ödemeler dengesi sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının büyümesi bu ülkelerin dünya finans piyasalarında yaptıkları fon taleplerini artırmıştır. Başlangıçta bu fon alışverişi herhangi bir sorun yaratmamıştır. Ancak söz konusu ülkelerin içinde buldukları olumsuz koşulların sürmesi neticesinde alınan fon ve krediler vade bitimlerinde geri dönmemeye başlamış ve bu durum bir borç krizinin temelini oluşturmuştur. Böylelikle, dünya ekonomisinde ülkeler ve finans kurumları arasındaki borç alışverişlerinin düzenlenmesi ihtiyacı belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır (Binay, 2004, s.41). Hatta IMF, 1977'den sonra sadece gelişmekte olan ülkelere borç verme kararı almış ve 1978'deki anlaşma maddelerinde ikinci bir değişiklik ile de dünyanın en önde gelen borç verme kurumuna dönüşmüştür.

İşte günümüzde IMF'yi tarihinde gördüğü en aktif rolü üstlenmesine yol açan “gözetim”, “yapısal uyum kredisi” ve bunun yanında, gelişmekte olan ülkelerin “borç bunalımını yönetme” faaliyetleri, bu dönemdeki değişiklikler sonucunda gelişmiştir (Arın, 1995, s.544-558). 1980'lerde birçok gelişmekte olan ülkenin yabancı mali kuruluşlara olan borçlarını ödemede krize düşmesi ve dünya bankacılık sisteminin çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalması ile IMF'nin borç bunalımını yönetme faaliyeti ön plana çıkmıştır.

Günümüzde de IMF, tümüyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak uzun dönemli mali kaynak sağlamaktadır. Bu kaynakların amacı; kapalı ekonomileri rekabete açıp liberalizasyon sürecine sokarken, beraberinde mali istikrarı da sağlamaktır. Bu sayede hem üreticiler dış rekabete açık hale gelecek, hem de özel ve yabancı yatırımcıların önündeki engeller kaldırılmış olacaktır. Bu süreçte IMF'ye düşen görev ise sisteme gözcülük etmek ve sistemde meydana gelen sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üretmektir.

İKİNCİ BÖLÜM

IMF'NİN ORGANİZASYON YAPISI

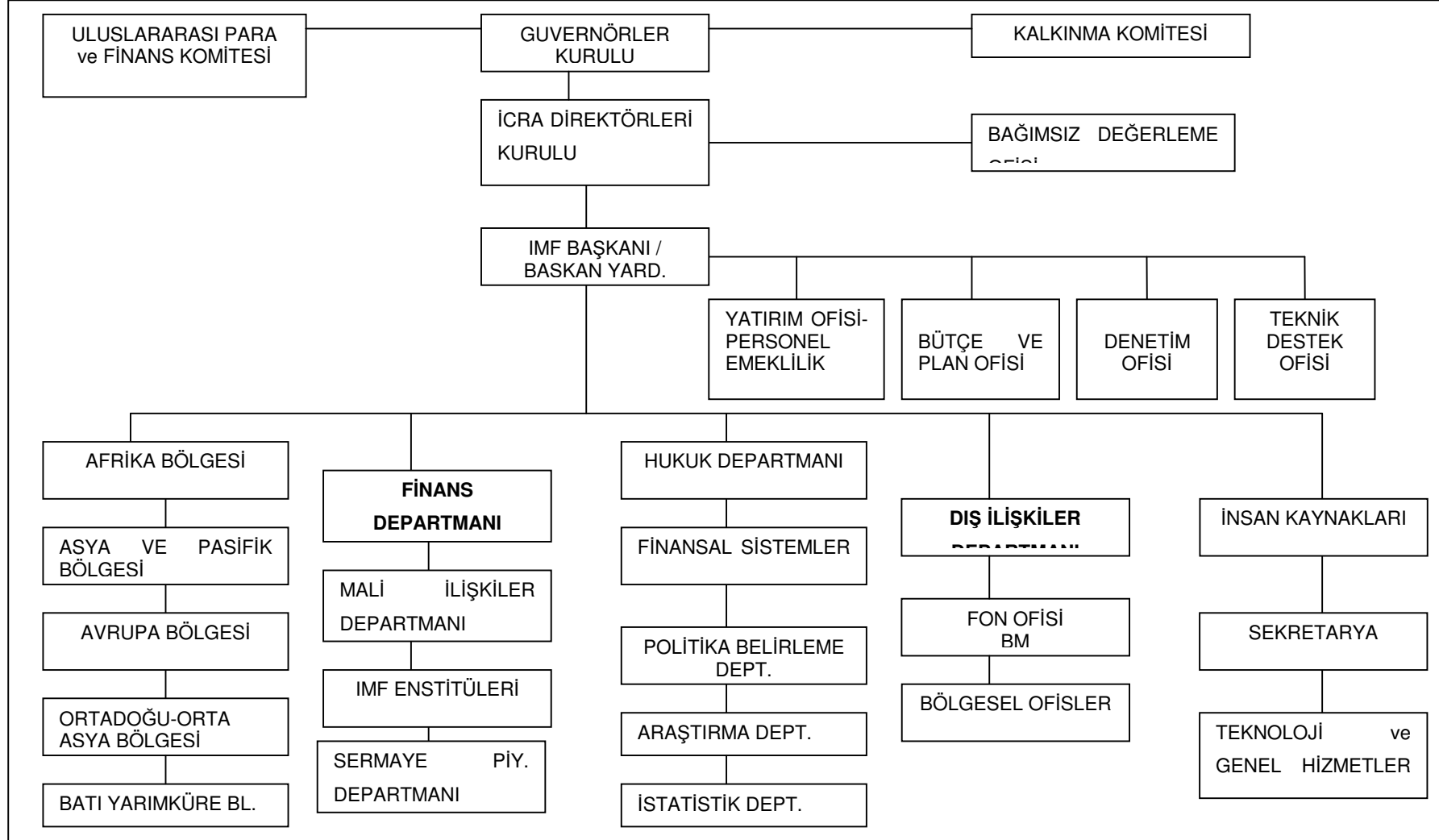
Bretton Woods Konferansının IMF ile ilgili 20 maddesi içinde 12. Madde örgüt ve yönetim başlığı altında IMF'nin organizasyon yapısını ve yönetimini düzenlemektedir. IMF'nin organizasyon yapısı Şekil 2.1'de görülmektedir.

Şekilde de görüldüğü üzere, IMF'nin işleyiş yapısını oluşturan departmanlar dört ana grupta toplanmaktadır; bölge departmanları grubu, fonksiyonel ve özel hizmetler departmanları grubu, iletişim ve protokol departmanları grubu ve destek departmanları grubu. Bunlardan fonksiyonel ve özel hizmetler departmanları grubu ile bölge departmanları grubu IMF'nin asli görevlerini ifa eden birimlerdir. Bölüm departmanlarının görevi ise, üye ülkelerin ekonomileri ve ekonomi politikaları konusunda rapor hazırlamak ve onlara bu politikaların uygulanması konusunda yardımcı olmaktır.

IMF'nin organizasyon yapısı içinde yer alan karar organları ise; Resmi organlar ve Danışma Organları olmak üzere 2 kısımdan oluşur.

2.1. Resmi Organlar

Resmi Organlar; Guvernörler Kurulu, İcra Direktörler Kurulu (Yönetim/Yürütme Kurulu) ve Genel Direktör (IMF Başkanı)'den oluşur.

Şekil 2.1: İMF'nin Organizasyon Yapısı

2.1.1. Guvernörler Kurulu

IMF'nin en yetkili organıdır ve anonim şirketlerdeki pay sahipleri genel kuruluna karşılık gelir. Kurul, her üye ülke tarafından atanmış bir Guvernör ile toplantılara katılabilen ve ancak Guvernörün bulunmadığı zamanlarda onun yerine oy kullanmaya yetkili olan bir Guvernör Vekili'nden oluşur. Guvernör ve vekilinin atanma süreleri yoktur. Üye ülke istediği zaman Guvernör ve/veya Vekilini değiştirebilir. Guvernörler Kurulu kendi aralarından bir Guvernörü, Guvernörler Kurulu Başkanlığına seçer. Türkiye adına Guvernörlük görevi Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tarafından, Guvernör Vekilliği ise Merkez Bankasınca yerine getirilmektedir.

Guvernörler Kurulu yetkilerinin büyük bir kısmını Yönetim Kuruluna devredebilir. Devredilemeyen başlıca yetkiler ise şunlardır; Fon'a üye kabulü, kotaların belirlenmesi, SDR dağıtımları, Fon'un net gelirlerinin dağıtımı, Yönetim Kurulunun Fon Ana Sözleşmesi ile ilgili yorumlarına itirazların karara bağlanması (Alpar ve Ongun, 1988, s.151).

Guvernörler Kurulu genellikle yılda bir kez, Dünya Bankası Guvernörler Kurulu ile birlikte, Eylül veya Ekim ayında yıllık ortak Genel Kurul toplantısı vesilesiyle toplanır. Yıllık toplantılar iki yıl üst üste Washington'da, üçüncü yıl başka bir üye bir ülkede yapılır. Ayrıca çağrı üzerine olağanüstü toplanması da mümkündür. Ana Sözleşmede yer alan istisnai haller dışında Guvernörler Kurulu, kararlarını oy toplamının üçte ikisi çoğunluğu ile alır.

2.1.2. İcra Direktörleri Kurulu

İcra Direktörleri Kurulu, IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu, Fon'un merkezinde sürekli olarak çalışan ve kendisine devredilen veya verilen yetkiler çerçevesinde kararlar alabilen bir organdır (Güran ve Aktürk,1992, s.46). IMF Başkanının yönetiminde olan İcra Direktörleri Kurulu, üye ülkelerce seçilen veya atanan Direktörlerden oluşmaktadır. 24 üyeli Kurulda, kararlar toplam oy gücünün yarısı ile alınmaktadır. Fon'da en yüksek kotaya sahip olan 5 ülkenin (ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa) atadıkları birer İcra Direktörü ile Suudi Arabistan, Çin ve Rusya'nın seçtikleri

toplam 3 ve diğerk ülkelerin meydana getirdikleri 16 ÷lke grubunun seçtikleri 16 İcra Direktörü üye toplamını oluşturur. Atanmış İcra Direktörlerinin belirli bir hizmet süresi yoktur. Bu kişiler ilgili üye ÷lke yeni bir atama yapıncaya kadar görev yaparlar. Seçilmiş İcra Direktörlerinin görev süresi ise 2 yıldır. Türkiye; Belçika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Belarus, Slovenya, Slovak Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Kazakistan ile aynı grupta yer almaktadır. Grubun en yüksek oy gücüne sahip olan Belçika, İcra Direktörlüğünü yapmakta ve grubu temsil etmektedir. Türkiye, bu grubun İcra Direktörlüğü ofisinde Hazine Müsteşarlığının atadığı bir “İcra Direktörü Danışmanı” ve bir de “Teknik Asistan” bulundurmaktadır (IMF, Mart 2005).

2.1.3. IMF Başkanı

IMF Başkanı, Yönetim Kuruluna da başkanlık eder. Başkan, aynı zamanda Yönetim Kurulunun direktifleri çerçevesinde Fon’un günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur. IMF personelinin de yöneticisi olan Başkanın 3 yardımcısı vardır. Başkan, ne Yönetim Kurulunda ne de Guvernörler Kurulunda oy hakkına sahip değildir. Sadece oyların eşit olması durumunda Yönetim Kurulunda oy hakkını kullanabilir. IMF Başkanı, Yönetim Kurulu tarafından 5 yıllık dönem için seçilir. 1947’den günümüze kadar görev yapan IMF Başkanlarının hepsi, Avrupa ülkeleri (Belçika, İsveç, Fransa, Hollanda, Almanya) arasından seçilmiştir.

2.2. Danışma Organları

2.2.1. Uluslararası Finans ve Para Komitesi

Başlangıçta geçici olarak düşünölüp “Geçici Komite” ismini almış olan komite, zamanla sürekli hale gelmiştir. IMF’nin politika oluşturmadaki temel birimlerden birisi olarak ismi “Uluslararası Para ve Finans Komitesi” olarak değiştirilmiştir.

Yapısı Yönetim Kuruluna benzeyen Uluslararası Para ve Finans Komitesi de 24 üyeden oluşmakta ve bu üyeler Guvernör ya da eşit düzeyde ki görevlilerden seçilmektedir. Başkan, Başkan Yardımcısı ve İcra Direktörlerinin

de katıldığı Uluslararası Para ve Finans Komitesi toplantıları normal olarak yılda 2 kez yapılır.

Uluslararası Para ve Finans Komitesi, uluslararası para sisteminin yönetimi ile ilgilidir ve buna ilişkin hazırladığı raporları Yönetim Kuruluna sunar. Raporlarında; uluslararası sistemin gidişatı hakkındaki bilgileri, kaynak transfer politikalarının değerlendirilmesini ve uluslararası parasal sistemi etkileyecek sorunları ve buna ilişkin önlemleri değerlendirir. Ayrıca, IMF Ana Sözleşmesinde yapılacak değişiklikler hakkında da görüş bildirir (Alpago, 2002, s.37).

2.2.2. Kalkınma Komitesi

IMF'nin bir diğer danışma birimi olan ve genellikle Uluslararası Para ve Finans Komitesi ile birlikte çalışan Kalkınma Komitesi, Dünya Bankası Guvernörler Kurulları temsilcilerinden oluşur. Kalkınma Komitesinin faaliyet alanı az gelişmiş ülkelere yönelik mali kaynak transferleridir (Seyidoğlu, 1998, s.563).

2.2.3. Bağımsız Değerleme Ofisi

2001 yılında kurulan ve doğrudan Yönetim Kuruluna bağlı olarak çalışan Bağımsız Değerleme Ofisi, IMF ile ilgili her türlü konuda objektif değerlendirmeler yapmakla görevlidir. Böylelikle Fon'un eğitsel anlamda kendini geliştirmesine ve Yönetim Kurulunun Fon'u daha iyi etüt etmesine olanak sağlar.

Bir yönetici ve 12 personelden oluşan Bağımsız Değerleme Ofisi çalışanlarının büyük çoğunluğu IMF dışından atanır. Ofisin yöneticisi, IMF'nin İcra Direktörleri Kurulunca dört yıllık bir süre için atanırken, diğer personelin istihdamı Ofis yöneticisinin sorumluluğundadır. Bağımsız Değerleme Ofisinin çalışanları, çalışmalarını IMF'nin diğer yönetici ve personelinden tamamen bağımsız olarak sürdürürler (IMF, Kasım 2004).

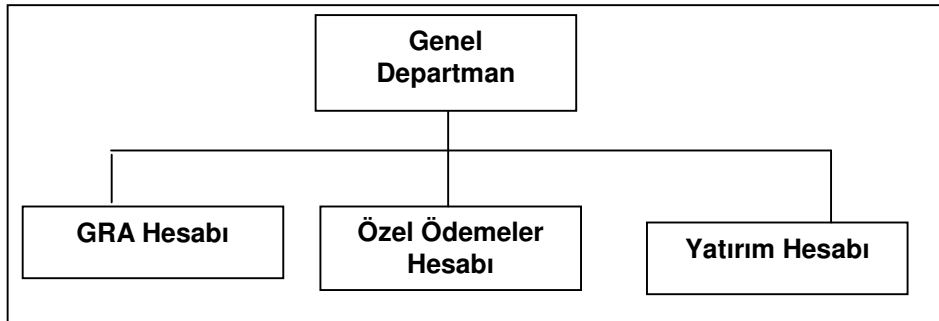
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IMF HESAPLARININ YAPISI VE İŞLEYİŞ MEKANİZMASI

IMF'nin farklı ekonomik yapıdaki ülkelere göre, farklı özel uygulamaları mevcuttur. Bu bağlamda IMF'nin finansal yapısı incelendiğinde üç temel yapının varlığı görülür. Her biri farklı anlaşmalarla üyelerine kaynak sağlayan bu yapılar sırasıyla; Genel Departman, SDR Departmanı ve de Yönetim Hesaplarıdır. IMF üyelerinin tümü zorunlu olarak Genel Departman üyesi olmalarına rağmen, SDR Departmanına üye olmama hakkına sahiptirler. Yönetim Hesapları ise yalnızca düşük gelirli ülkeler sınıfında yer alan üye ülkelere yöneliktir. Bu yapıda SDR Departmanı ve Genel Departman birbirlerinden tamamen bağımsız çalışmaktadırlar. SDR Departmanının idari harcamalarının Genel Departman tarafından yapılan finansmanı muaf tutulursa, bu departmanların muhasebesel bazda varlık ve yükümlülüklerinin birbirlerinden tamamen ayrı kayıt edildiği görülmektedir.

3.1. Genel Departman

Şekil 3.1'de de görüldüğü gibi Genel Departman, Genel Kaynaklar Hesabı (GRA), Özel Ödemeler Hesabı ve Yatırım Hesabından oluşmaktadır.

Şekil 3.1: IMF Genel Departmanı

Kaynak: IMF, 2001

3.1.1. Özel Ödemeler Hesabı

Özel Ödemeler Hesabı, genel olarak IMF altınının satışlarından elde edilen kazancın değerlendirilmesine yönelik bir hesaptır. Bu hesap, elde edilen yatırım kazançlarının spesifik alanlarda (düşük gelirli üye ülkelere kaynak sağlanması ve finansal danışmanlık yapılması gibi) kullanılması amacıyla oluşturulmuştur (IMF, 2001). Kurulduğu yıllarda kotaların altın ile ödenmesinden dolayı önemli düzeyde altın rezervine sahip olan IMF, 1950'lerin ikinci yarısından ve özellikle de Bretton Woods'un yıkılmasından sonra altın rezervlerinin bir kısmını satmıştır.

1976-1980 yılları arasında açık artırma ile satılan altınların gelirlerini kullanan IMF'nin Emanet Fonunun, 1981'de bu hesaba devredilmesinden sonra bu hesap aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle IMF'nin düşük gelirli üye ülkelere sağladığı Yapısal Uyum Kolaylığı, Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı ve Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (Bakınız Bölüm 5) anlaşmalarında bu hesaptan faydalanılmıştır. Günümüzde altın satış işlemleri daha sınırlı düzeyde olmasına rağmen, bu hesap halen kullanılmaktadır (IMF, Nisan 2005).

3.1.2. Yatırım Hesabı

Genel Departman altında kazanç amaçlı yatırım amacıyla bu hesabın açılmasına yetki verildiği halde, bu hesap kapsamında hemen hemen hiç karar alınmamıştır. Bu nedenle Yatırım Hesabı 31 Ocak 1992 yılından beri aktif halde kullanılmamaktadır (IMF, 2001). Bunun en büyük sebebi ise IMF nezdinde bulunan yatırıma tabi rezervlerin ancak rezerv döviz cinsinin tabi olduğu üye ülkede ya da diğer bir uluslararası kuruluşta değerlendirilmesine izni verilmesidir. Yatırım neticesinde elde edilen gelirin, IMF'nin maliyetlerinin üzerinde olması gerektiği de göz önüne alınırsa, bu hesabın aktif olarak kullanılmama nedeni anlaşılabilir.

3.1.3. Genel Kaynaklar Hesabı (GRA Hesabı)

Üye ülkelerin mali ilişkilerinin büyük çoğunluğu, Genel Kaynaklar Hesabı aracılığı ile yürütülmektedir. Bu hesap; kotalara ilişkin ödemelerin,

kaynak kullanımı ve kullanılan kaynakların geri ödenmesi, faiz ve diğer çeşitli komisyon işlemlerinin yapıldığı oldukça geniş kapsamlı bir hesaptır. Genel Kaynaklar Hesabı altında işlemlere esas teşkil eden temel hesaplar şunlardır:

- IMF Üyelik Hesabı
- IMF 1 Nolu Hesabı
- IMF 2 Nolu Hesabı
- IMF Menkul Kıymetler Hesabı

IMF Üyelik Hesabı bütün kota ödemelerini yansıtır. % 25'e kadar olan üyelik kotası Fon'a SDR veya kabul edilen diğer rezerv varlıkları cinsinden kalanı ise üye ülkenin ulusal parası cinsinden yatırılır. Bu hesap üye ülke için bir varlık hesabı, IMF için ise bir borç (pasif karakterli) hesabıdır. Üye ülkenin Fon'a çeşitli vesilelerle ödediği ulusal parası ise IMF'nin 1 ve 2 Nolu Hesaplarına kaydedilir. IMF'nin 1 ve 2 Nolu Hesapları muhafaza kurumu (depozitör) görevini ifa eden merkez bankalarında bulunur. 1 Nolu Hesap, Fon'un kaynak kullanımı ve bu kaynakların geri ödenmesi gibi operasyonel işlemlerde kullanılırken, 2 Nolu Hesap daha çok idari işlemlerde (basılan yayınların ödenmesi vb.) kullanılır. 2 Nolu Hesaba ilişkin tutarlar, 1 Nolu Hesap ile kıyaslandığında çok küçük tutarlarda kalmaktadır. 1 ve 2 Nolu Hesaplar, üye ülke için pasif karakterli hesaplardır. IMF, üye ülkelerin kotalarının % 1'inin ¼'ü karşılığı üye ülke ulusal parasını 1 Nolu Hesapta, % 1'inin 1/10'u karşılığı üye ülke ulusal parasını ise 2 Nolu Hesapta her zaman hazır bulundurmalarını istemektedir.

Merkez bankaları nezdinde tutulan son hesap türü Menkul Kıymet Hesabıdır. IMF'nin isteği üzerine üye ülkenin ulusal parasına çevrilebilen ve üye ülkenin yükümlülüklerini ödemekte kullandığı menkul kıymetler (devredilemez ve faizsiz) bu hesaba kayıt edilir (IMF, 2001).

IMF'ye üyelikte kota uygulaması üyeliğin temellerini teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir. IMF bir anonim şirket ise kotalar, şirketin hisseleri niteliğinde kabul edilebilir. Bu hisseler de doğal olarak şirketin

sermayesini oluşturur. Dolayısıyla her ülkenin IMF'deki kotası, o ülkenin IMF'deki ortaklık payını temsil eder.

1960'lı yılların başlarına kadar kotaların belirlenmesinde, Bretton Woods Formülü denilen ve üyelerin ortalama ihracat ve ithalat hacimlerini, altın ve döviz rezervlerini ve milli gelirlerini dikkate alan bir formül benimsenmiştir (Ener ve Demircan, 2004, s.22). 1963 yılından itibaren gerek yeni üyeler için kota belirlenmesinde, gerekse kota artışlarında birden çok formül kullanılmaya başlanmıştır. Bu formüllerde GSYİH, cari işlemler bilançosu, resmi rezervlerdeki değişimlerle ilgili üyelerin ekonomilerinin nispi büyüklüğünü ve güçlerini yansıtan veriler kullanılmıştır (Güran ve Aktürk, 1992, s.43). Bretton Woods Konferansı sonucunda belirlenen ilk kotalar;

$$\text{Kota}=(0,02*Y+0,05*R+0,01*M+0,1*V)(1+X/Y) \quad (3.1)$$

formülüne göre hesaplanmıştır. Burada Y=1940'daki milli geliri, R=1 Haziran 1943'teki altın ve dolar rezervini, M=1934-1938'deki ortalama ithalatı, V=1934-1938'deki maksimum ihracat çeşitliliğini, X=1934-1938'deki ortalama ihracatı temsil etmektedir (IMF, 2001). Günümüzde ise yukarıda belirtilen Bretton Woods Formülü aşağıda gösterilen ve İndirgenmiş Bretton Woods Formülü diye adlandırılan formüle dönüşmüştür:

$$\text{Kota}=(0,01*Y+0,025*R+0,05*P+0,2276*VC)(1+C/Y) \quad (3.2)$$

Burada Y yıllık milli geliri, R on iki aylık ortalama rezervleri, P beş yıllık dönemin cari dış ödemelerinin yıllık ortalamasını, VC dönemin hareketli ortalamasından standart sapma olarak hesaplanmış cari dış gelirlerindeki değişmeyi ve C ise beş yıllık dönemin cari dış gelirlerinin yıllık ortalamasını göstermektedir (IMF, 2001).

Bu formüle ek olarak ülkelerin cari dış gelirlerinin yıllık ortalamasının dahil edilerek hesaplanan 4 formül daha bulunmaktadır. Üye ülkelerin kotaları, geniş ölçüde İndirgenmiş Bretton Woods Formülü ile diğer 4 formülden en düşük sonucu veren ikisinin ortalamasının kıyaslanması ve büyük olanın seçilmesi suretiyle belirlenir. Görüldüğü gibi ülkenin IMF'de ne kadar kotası

olacağı, o ülkenin geçmiş beş yıldaki ekonomik performansını ölçen formüllerle hesaplanmaktadır.

IMF Ana Sözleşmesi gereğince; kotaların her 5 yılda bir gözden geçirilip ayarlanması zorunludur. Bu süre azami ayarlanma süresini göstermekte olup daha kısa sürelerde de ayarlanma yapılması mümkündür. Üye ülkeler kendi durumlarında önemli değişiklikler olduğu takdirde kendileri için özel kota ayarlanması için talepte bulunabilirler. Kota değişikliğinin karara bağlanması için % 85 oranında oy toplamına dayalı bir Governörler Kurulu kararı gerekmektedir (Gold, 1977, s.57).

IMF'nin kurulduktan sonra geçen ilk on yıl içinde ülke kotalarında önemli bir değişiklik olmamıştır. İlk önemli değişiklikler; 2 Şubat ve 6 Nisan 1959'de kabul edilen kararlarla kotaların yaklaşık % 60 oranında artırılması şeklinde gerçekleşmiştir. 1965'te kotalar tekrar % 25 oranında yükseltilmiş ve kotaları küçük kalan ülkelere daha fazla pay verilmiştir. 1970 ve 1976'da yapılan değişikliklerde ise kotalar sırası ile % 35,4 ve % 33,6 oranlarında artırılmıştır (Ener ve Demircan 2004, s.24). Aşağıdaki tablo bu tarihsel süreci özetlemektedir:

TABLO 3.1. TARİHİ SÜREÇTE IMF KOTALARI

Kota Değerlendirmesi	Kota Arttırma Önerisi	Artış Oranı (%)
İlk beş yıllık dönem	Yok	-
2. beş yıllık dönem	Yok	-
1958/59	Şubat/Nisan 1959	60,7
3. beş yıllık dönem	Yok	-
4. beş yıllık dönem	Mart 1965	30,7
5. beş yıllık dönem	Şubat 1970	35,4
6. beş yıllık dönem	Mart 1976	33,6
7. beş yıllık dönem	Aralık 1978	50,9
8. beş yıllık dönem	Mart 1983	47,5
9. beş yıllık dönem	Temmuz 1990	50
10. beş yıllık dönem	Yok	-
11. beş yıllık dönem	Ocak 1999	45
12. beş yıllık dönem	Yok	-

Kaynak: IMF, Nisan 2005

% 45 oranında kota artışına olanak sağlayan 11. genel kota artışı (22 Ocak 1999) ile genel kota toplamı 146 milyar SDR'den yani yaklaşık 200 milyar ABD dolarına mevcut hali olan 213 milyar SDR'ye yani yaklaşık olarak 308 milyar ABD dolarına çıkarılmıştır.

Türkiye'nin kotası ise üye olduğu 1947 yılında 43 milyon ABD doları idi. 43 milyon ABD dolarınının 10 milyon 750 bin ABD doları altın olarak teslim edilmiş, kalan 32 milyon 250 bin ABD dolarınının karşılığı 90 milyon 300 bin lirası da Merkez Bankasında IMF adına bulunan hesabına yatırılmıştır. Bu kota 1967 yılında 70 milyon ABD dolarına çıkmıştır. 1973'den sonra IMF'de ABD doları yerine SDR kullanılmaya başlanınca kotalar da SDR cinsinden belirlenmiştir. 1973'de 151 milyon SDR olan kotamız, 1978'de 200 milyon SDR'ye yükseltilmiştir. Aşağıdaki tablo Türkiye'nin IMF'deki kotasının SDR cinsinden izlediği süreci göstermektedir:

TABLO 3.2. TARİHİ SÜREÇTE TÜRKİYE'NİN KOTASI

TARİH	SDR TUTARI
1973	151.000.000
21 Nisan 1978	200.000.000
24 Aralık 1980	300.000.000
28 Aralık 1983	429.100.000
09 Aralık 1992	642.000.000
18 Aralık 1999	964.000.000

Kaynak: IMF, Nisan 2005

IMF'de kotalar, bir çok hususta belirleyici nitelik taşımaları nedeniyle büyük öneme sahiptir:

➤ Her ülkenin Fon kaynaklarına yapacağı katkı ve fondan çekebilecekleri kaynak miktarı o ülkenin kotasına bağlıdır. Üyeliğe ilk girişte söz konusu ülke, kotasının % 25'ini uluslararası rezerv paraları (SDR ve ekonomisi güçlü kabul edilen ülke paraları) ile ödemede bulunur (Ener ve Demircan, 2004, s.23). Bunun yanında ülkenin Fondan sağlayabileceği kredilere de kotanın belirlediği oranlarda değişen faiz oranlarında limitler konulmuştur.

➤ IMF'nin uluslararası likidite ihtiyacını karşılamak üzere yarattığı SDR'lerin tahsisinde, üye ülkelerin kota oranları esas alınır.

➤ Üye ülkelerin oy güçleri, sabit ve değişken oy sayılarının toplamının IMF'nin toplam oy sayısına oranlanmasından oluşur. Dolayısı ile kota, üye ülkenin oy gücünün belirleyicisidir.

Oy gücü, ülkelerin kararlara ve uygulamalara koyabilecekleri ağırlığının temel ölçüsüdür. Oy sayısı sabit ve değişken olmak üzere ikiye ayrılır. Sabit oy sayısı her ülke için 250'dir. Değişken oy sayısı ise Kota / 100.000 olarak ifade edilir. Buna göre genel kota artırımları sonucunda üye ülkenin değişken oy sayısı artar ya da azalır.

Oy gücü genel olarak karar mekanizmasına katılmak açısından önem taşımakla birlikte aynı zamanda özel oy çokluğu gerektiren bazı kararlar bakımından da önemlidir. Örneğin kota ayarlamaları, SDR tahsisatı ve iptalleri gibi kararlar % 85 oranında bir oy gücü çokluğunu gerektiren kararlardır (Gold, 1977, s.141).

Türkiye'nin oy sayısı = Sabit oy (250)+Değişken oy (964 milyon SDR/100.000)
=250+9640=9890

Toplam oy sayısı=(250*184)+(213 milyar SDR/100.000)
=46.000+2.130.000=2.176.000 olarak bulunur.

Buna göre Türkiye'nin oy gücü 9.890 / 2.176.000=% 0,45'dir. Türkiye'nin yer aldığı grubun oy gücü ise 111.696 oy ile % 5,13'tür. Türkiye'nin oy gücü, grubunda Belçika (% 2,13), Avusturya (% 0,87) ve Macaristan'ın (% 0,49) ardından dördüncü sırada yer almaktadır. En büyük oy gücüne sahip ülkeler aşağıda Tablo 3.3'de gösterilmektedir.

TABLO 3.3. OYGÜCÜ EN YÜKSEK ÜLKELER

ÜLKE	OY GÜCÜ(%)
ABD	17,08
Japonya	6,13
Almanya	5,99
Fransa	4,95
İngiltere	4,95
İtalya	3,25
Suudi Arabistan	3,22
Çin	2,94
Kanada	2,93
TOPLAM	51,44

Kaynak: IMF, Nisan 2005

Görüldüğü gibi sadece 9 ülke IMF’de salt çoğunluğu sağlayabilecek durumdadır. Bunun yanında ABD, % 18’e yaklaşan oy gücü ile kota artırımı gibi, % 85 oy çoğunluğu gerektiren kararları tek başına engelleyebilecek güçtedir. Sahip olduğu oy gücü ile alınan kararlarda oldukça etkili olan ABD, ayrıca IMF’nin merkezinin en yüksek kotaya sahip ülkenin başkentinde bulunması ilkesi gereği Washington’da faaliyet gösteren IMF ile oldukça yakın bir ilişki kurma imkanına da sahiptir.

Genel Kaynaklar Hesabı kapsamında değerlendirilen bir diğer kavram kotanın ödenen kısmı olarak nitelenen Rezerv Dilimi Pozisyonudur. Rezerv Dilimi Pozisyonu, bir ülkenin çok önemli boyutta olmayan ödemeler dengesi sorunu ile karşılaştığında IMF’den kullanabileceği ilk imkandır. Üye ülkenin Rezerv Dilimi Pozisyonu, kotasından Fon’da bulunan ulusal parasının düşülmesi ve o güne kadar kendi ulusal parası karşılığında Fon’dan kullanıp henüz geri ödemediği imkanların eklenmesi suretiyle bulunur. Eğer üye ülkenin kotası, Fon’da bulunan ulusal parasından daha yüksekse ve ülkenin Fon’dan herhangi bir kullanımı yoksa Rezerv Dilimi Pozisyonu, kotasından Fon’da bulunan ulusal parası düşülerek hesaplanır.

TABLO 3.4. SAYISAL ÖRNEKLER

	Kota	IMF'deki Parası	Kullandığı Fon Miktarı	Rezerv Dilim Pozisyonu
Ülke 1	573,9	342,9	0	231
Ülke 2	633,4	1.459,9	913,5	87

Kaynak: Eğilmez, 1997, s.43

Görüldüğü üzere Rezerv Dilim Pozisyonu, kotaya bağlı olarak değişmektedir. Rezerv Dilim Pozisyonu, kotanın % 25'ine sadece ilk kota ödemesinde eşittir. Yani 1947 yılında Türkiye kotasının 43 milyon ABD doları olduğu zaman Rezerv Dilimi, 10,75 milyon ABD doları idi ve Türkiye bu tutarı altın olarak ödemiştir. Daha sonra her kota artırımının niteliğine göre (bedelli veya bedelsiz), bu oran değişmiştir. Türkiye'nin Rezerv Dilim Pozisyonu hali hazırda (Ekim 2005 itibariyle) 112,78 milyon SDR ile kotasının % 11,7'sine eşittir.

3.2. Yönetim Hesapları

Yönetim Hesapları, Fon tarafından yürütülen çeşitli emanet hesaplarını kapsar. Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı Emanet Hesabı, Ek Finansman İmkani, Sübvansiyon Hesabı gibi düşük gelirli üye ülkelere yardım amacıyla oluşturulan fonlar, bu hesaplarda izlenmektedir (Eğilmez, 1997, s.33). Bu departmanın sağladığı imkanlar kapsamında oluşturulan kaynaklar daha sonra az gelişmiş ülkelere sağlanan yardımlar başlığı altında değinilecektir. Türkiye çok düşük gelirli ülkeler sınıfında olmadığı için IMF'den bu hesap kapsamında kaynak kullanamamaktadır.

3.3. SDR Departmanı

SDR Departmanı, IMF tarafından 1969 yılında yeni bir uluslararası rezerv varlık birimi olarak ortaya çıkarılan SDR üzerinden yürütülen tüm işlemleri yürütmek üzere kurulmuştur. Departman kendi içinde SDR Holdingleri ve SDR Tahsisleri olarak ikiye ayrılır. SDR Tahsisleri, IMF'nin yarattığı ve üye ülkelere paylaştığı SDR'lerdir. SDR Holdingleri ise merkez bankalarının cari hesaplarında bulundurdukları SDR tutarlarıdır.

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Bretton Woods Sistemindeki mevcut rezervlerin artan uluslararası ticaret ve finans hacmini karşılamada yetersiz kalması, IMF'nin söz konusu rezervlere ilave olarak SDR'yi bir uluslararası rezerv olarak meydana getirmesine sebep olmuştur. SDR, kendisi para olmamakla birlikte, IMF üyelerinin serbestçe kullanılabilen para birimleri üzerinde sahip oldukları bir hak olarak düşünülebilir. SDR'nin bir rezerv varlık olarak kıymeti, IMF üyelerinin sistemin düzgün işleyebilmesi için gerekli yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde SDR'nin kullanılmasını kabul ettiklerine dair taahhütlerinden kaynaklanmaktadır. IMF, dış dengesi güçlü olan üyelerini dış dengesi zayıf olan üyelerinden SDR almakla görevlendirmek ve üyelerin ihtiyari SDR alım satımlarının gerçekleştirildiği piyasayı düzenlemek suretiyle SDR'nin tedavülünü sağlamaktadır. Böylece, Genel Departman da olduğu gibi SDR Departmanının işleyişi de ortaklık ve hükümetler arası işbirliği prensiplerine dayanmaktadır.

3.3.1. Hesap Birimi –SDR (Özel Çekme Hakları)

SDR, hem IMF'nin hesap birimi, hem de altına alternatif ek bir rezerv niteliği taşımaktadır. Rezerv olarak niteliğini tanımlamak için buna “kağıt altın” adı da verilmektedir.

ABD doları, Euro, İngiliz Sterlini ve Japon Yeni'nin belirli ağırlıklarla bir araya getirildiği bir sepet olan SDR, IMF ile ilgili bütün işlemlerde kullanılan bir hesap birimidir. IMF'nin kurulduğu yıllarda SDR'nin değeri 0,888671 gram saf altına eşit olarak belirlenmiştir. Bu, aynı zamanda ABD dolarının Bretton Woods Sistemindeki sabit değeri olduğundan, SDR'nin aynı zamanda ABD dolarına çevrilebilmesine imkan tanımıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu sonuç, yeni uluslararası rezerv varlığın belirlenmesine ilişkin görüşmelerde yeni birimin doların yerine geçmesini savunanlarla, altının yerine geçmesini savunan her iki grubu da memnun etmiştir. 1971'de ABD dolarının değeri altın karşısında devalüe edildiği zaman ise SDR altın cinsinden nominal değerini korumuştur.

Fakat sabit kur temelli Bretton Woods Sisteminin nihai çöküşü ile birlikte belli başlı ülkelerin çoğu dalgalı kur sistemini benimsemişlerdir. Altın

uluslararası parasal sistemdeki çapa olma görevini kaybedince, SDR'nin altın cinsinden tanımlanması mantığı da zayıflamıştır. Böylece 1974'te SDR, çeşitli paralardan oluşan bir sepet olarak yeniden tanımlanmıştır. İlk önce, dünya ticaretinin en az % 1'ini elinde tutan 16 IMF üyesi sepete dahil edilmiştir. 16 para biriminden oluşan SDR sepeti, hesaplanması zor ve maliyetli olduğu ve bazı yaygın olarak kullanılmayan para birimlerini içerdiği için önceleri zayıf bir hesap birimi olmuştur. Yapılan değişiklikler ile SDR'nin değeri günümüzde; Euro, Japon Yeni, İngiliz Sterlini ve ABD dolarından oluşan bir kur sepeti kullanılarak günlük olarak aşağıda gösterilen ağırlıklara göre hesaplanmaktadır (IMF, Ocak 2005).

TABLO 3.5. SDR'İN DÖVİZ BİLEŞENLERİ

DÖVİZ	Pay (%)
USD	44
EURO	34
YEN	11
STERLİN	11

Kaynak: IMF, Ocak 2005

SDR faiz oranı ise önceleri düşük bir düzeyde (yıllık % 1,5 düzeyinde) sabit olarak belirleniyorken, halen SDR sepetindeki ülkelerin ulusal paraları cinsinden çıkarılan kısa vadeli devlet iç borçlanma senetlerinin piyasa getirileri üzerinden haftalık bazda hesaplanmaktadır (Ancak, Euro bölgesini temsil eden bir kısa vadeli kamu menkul kıymeti olmadığından söz konusu hesaplamada Euro bölgesini temsilen Euro Bankalar Arası Teklif Oranı-EURIBOR kullanılmaktadır). Tablo 3.6'da SDR faiz oranının hesaplanmasına ilişkin bir örnek 30 Nisan 2001 tarihi itibarıyla gösterilmektedir:

TABLO 3.6. SDR'İN FAİZ ORANININ HESAPLANMASI

	(1)	(2)	(3)	(1*2*3)	
DÖVİZ	MİKTAR*	FAİZ ORANI	SDR PARİTESİ	ÇARPIM	AĞIRLIK
EURO	0,426	4,8363	0,709	1,461	39
YEN	21	0,023	0,006	0,003	0
STERLİN	0,0984	5,0952	1,134	0,569	15
USD	0,577	3,85	0,786	1,746	46
			TOPLAM	3,78	100

Kaynak: IMF, Ocak 2005

*Döviz Miktarı, SDR sepetini oluşturan dövizlerin, 1 SDR içindeki paylarının kendi ulusal para cinsinden karşılıkları

Görüldüğü üzere SDR'nin değeri ve getirisi, gelişmiş ülkelerin ulusal paraları için geçerli olan piyasalara bağlı kılınmışken, SDR'nin kendi değerindeki değişmeler vasıtasıyla uyarlanmasını mümkün kılacak bir piyasası yoktur. IMF, SDR akımlarını idare ederek sistemin likiditesini kontrol eden düzenleyici bir rol üstlenmektedir. SDR Departmanı üzerinden tahsis edilen SDR'ler için üyelerin ödedikleri faiz oranı ile elinde SDR tutan üyelerin elde edeceği kazançla ilişkin getiri oranı aynı olduğundan, SDR Departmanının elde ettiği net gelir daima sıfırdır.

SDR tamamen resmi bir varlık olup, sadece IMF nezdindeki SDR Departmanına üye olanlar ve belirli birtakım resmi kurumlar tarafından kullanılabilir. SDR, IMF'nin hesap birimi olma görevini yerine getirmekte ve hemen hemen sadece IMF ile yapılan işlemlerde kullanılmaktadır. Özel piyasalarda SDR kullanımını geliştirmek yönündeki çabalar çoğunlukla etkisiz kalmıştır.

1996'da IMF'nin sponsorluğundaki "SDR'nin Geleceği" konulu seminerde, SDR'nin yakın gelecekte uluslararası parasal sistemin temel para birimi haline gelmesinin pek mümkün görülmediği sonucuna varılmıştır. Zaten SDR tutarının, 2001 yılı Nisan ayı sonu itibarıyla, üyelerin altın dışı rezerv toplamı içindeki payının % 1,5'inden az olduğu göz önüne alınırsa, SDR'lerin bir rezerv varlık olarak etki alanının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (IMF, Nisan 2005).

3.3.2. SDR Tahsisi ve Tahsisin İptal Edilmesi

IMF, toplam oy miktarının % 85'inin onayı ile SDR Departmanı üyelerine kotaları oranında SDR tahsis edebilmektedir (IMF, Nisan 2005). SDR tahsisi için şimdiye dek sadece iki kez karar alınmıştır.

Bugüne kadar herhangi bir tahsis iptali olmamakla birlikte, bu konu IMF mevzuatında yer almaktadır. IMF, SDR tahsislerine ilişkin kararlarında, küresel ekonomik durgunluğun yanı sıra talep fazlasının ve enflasyonun önlenmesine çalışırken, ulusal para cinsinden mevcut rezerv varlıklarının desteklenmesine ilişkin uzun vadedeki global politikayı da göz önüne almaktadır.

SDR Tahsisatlarına ilişkin kararlar birbirini izleyen beş yıla kadarki periyotlar için alınmaktadır. Sadece toplam 9,3 milyar SDR'lik tahsisin yapıldığı birinci temel periyot 3 yıllıktır (1970-1972). Buna mukabil 1973-77 yıllarını kapsayan ikinci temel periyotta genel tahsisat yapılmamıştır. Üçüncü temel periyotta (1978-81) ise toplam 12,1 milyar SDR tahsis edilmiştir. Üçüncü temel periyottan bu yana da herhangi bir genel tahsisat gerçekleştirilmemiştir. SDR Tahsisatına ilişkin kararlar belirli bir prosedür izlemektedir. Öncelikle, IMF Başkanı, SDR Tahsisatına ilişkin bir teklifin SDR katılımcıları arasında yaygın destek bulacağını düşünürse, bu teklifi; (i) bir temel periyot başlangıcından en az altı ay önce; (ii) İcra veya Yönetim Kurulundan böyle bir teklif hazırlanması talebi gelmesi durumunda, bu talebin geliş tarihinden itibaren altı ay içinde; veya (iii) Ana Sözleşmede belirtilen diğer belirli tarihlerde; hazırlar. Teklifin hazırlanmasından sonra, İcra Kurulunun hazırlanan teklifle mutabık olması gerekir. Ancak teklifin onaylanması için bu da yeterli değildir. Onay için Genel Kurul toplam oy miktarının % 85'lik çoğunluğunun bu teklifi kabul etmesi gerekir.

Yakın geçmişteki SDR Tahsisatı teklifleri, SDR'nin uluslararası parasal sistemdeki rolünü artırmak ve bazı spesifik konulara değinmek için hazırlanmıştır. Başlıca teklifler; tahsislere yeniden başlanması, sistemdeki eşitsizlikleri giderecek özel bir tahsisin yapılması, kriz dönemlerinde verilecek

kredilerin finansmanına yardımcı olmak üzere ülkelere seçici dağıtım yapılması konularını içermektedir.

Örneğin 1993'te IMF Başkanı, mevcut rezerv varlıklarına destek olmak amacıyla 36 milyar SDR'lik bir genel tahsis teklif etmiştir. Bu genel tahsis teklifine karşılık İngiltere ve ABD'nin İcra Direktörleri de, IMF Başkanın önerisine bir alternatif olarak, özel bir SDR tahsisine olanak vermek üzere bir mevzuat değişikliği yapılmasını önermişlerdir. Önerinin kapsamı ve boyutu İcra Direktörleri Kurulu toplantılarında biraz değiştirildikten sonra kabul edilmiştir. Teklif edilen "IV. Mevzuatın Değişikliği" teklifi ile tüm üyelerin kümülatif SDR tahsislerinin kotalarına oranını ("Kotaların 9. Gözden Geçirilmesi"ne göre oluşan kotalar) % 29,3 düzeyinde eşitlenmesi ve bunun sonucunda SDR stokunun ikiye katlanarak 42,8 milyar SDR'ye çıkarılması öngörülmüştür. Buna karşın "Kotaların 11. Gözden Geçirilmesi"nin ardından yapılan bir kota artırımını anlaşması ve neticesinde IMF'nin likidite pozisyonunda ortaya çıkan iyileşme bahsedilen tekliflere olan ilgiyi azaltmıştır. Nitekim 15 Temmuz 2001'de yapılan oylamada, oyların sadece % 72'sini temsil eden IMF üyesi ülkeler söz konusu değişikliği kabul etmiş ve %85'lik çoğunluğa ulaşamadığı için teklif yürürlüğe girmemiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2004).

3.3.3. SDR Akımları ve IMF'nin Rolü

IMF, SDR tahsil ve tediyesini, sistem genelindeki sirkülasyonun toplanma noktası olan Genel Kaynaklar Hesabı aracılığıyla yürütmektedir. Genel Kaynaklar Hesabına SDR akımlarının başlıcaları:

- Üye ülkelerin yaptığı masraf ödemeleri,
- SDR tutarlarından elde edilen faiz gelirleri,
- Repo geliri,
- Kota artırımlarının rezerv varlık kısmıdır.

Genel Kaynaklar Hesabından SDR çıkışlarının başlıcaları ise:

- Üye ülkelere yardım amacı ile yapılan SDR satışı,
- IMF'nin aldığı borçlara ilişkin geri ödemeleri,
- Mevcut borçların faiz ödemeleri gibi işlemlerdir.

IMF, yukarıda sayılan işlemler ile Genel Kaynaklar Hesabında tutulan SDR stokunu üye ülkelere aktararak SDR stokunu çevirmektedir.

3.4. IMF Üyeliği Sonucu Oluşan Kazanç ve Yükümlülükler

Türkiye'nin IMF'ye olan üyeliği sonucunda oluşan aidat, masraf ve faizlere ilişkin tanımlar aşağıda gösterilmektedir.

3.4.1. Ödemeler

- **Kullanım Komisyonu:** IMF'nin Genel Kaynaklar Hesabından her çekilen tutarın (Rezerv Dilimi hariç) binde 5'i oranında alınan masraflardır. Kullanım Komisyonu, kaynak kullanımına ilişkin olarak alınan masraf olarak da nitelenebilir.
- **Net Masraf:** IMF'nin SDR Departmanı tarafından Türkiye'ye tahsis edilen ve hali hazırda kullanılmış bulunan SDR.112.307.000.- üzerinden, IMF tarafından haftalık olarak belirlenen faiz oranı esas alınarak, günlük bazda hesaplanan ve üçer aylık periyotlarda (Şubat, Mayıs, Ağustos, Kasım) tahakkuk eden masraflardır (TCMB, 2002).
- **GRA Masrafı:** IMF'nin Genel Kaynaklar Hesabından alınan kredi ve yardım tutarlarına haftalık olarak belirlenen faiz oranı esas alınarak, günlük bazda hesaplanan ve üçer aylık dönemlerde tahsil edilen masraflardır (TCMB, 2002).
- **Taahhüt Ücreti:** İlgili yılda ödenmesi taahhüt edilen kaynakların (Stand-by düzenlemeleri vs. kapsamında alınan ve kullanılan) üzerinden yıllık binde 2,5 oranında tahakkuk eden bir masraf çeşididir. Kullanılan kaynaklar zamanında geri ödendiğinde taahhüt ücreti geri alınabilir.
- **Yük Paylaşımı:** IMF'den kaynak kullanan üye ülkelerin, bu kaynağa ilişkin yükümlüklerini ödemeyip erteleme yoluna gitmeleri ve IMF'nin ilgili miktarı kaynak kullanan diğer ülkelere yansıtması nedeniyle oluşan ek masraflardır (TCMB, 2002).

- **SCA-1:** Özel ihtiyat hesabı anlamına gelen ve üye ülkelerin yapacağı geri ödemelerde çıkabilecek aksaklıklara karşı IMF'nin kendisini güvenceye almak üzere tahakkuk ettirdiği masraflar bu kapsamdadır. Halihazırda bu hesap, Türkiye'nin ödediği diğer masraf tutarlarına ek bir yük getirmekte, Rezerv Dilim Pozisyonuna ödenen faizden ise % 0,10'luk bir kesintiye yol açmaktadır. Fakat ilgili masrafların ödenmesi ile bu hesaptan alınan ek masraflar da iade edilmektedir. Hesaba SCA-1 denmesinin nedeni ise; aynı isime sahip ikinci bir hesabın daha varlığıdır. Ancak adı SCA-2 olan bu diğer hesap, 1999 yılında tasfiye edilmiş ve düşük gelirli ülkelere yardım için kullanılmıştır.
- **Üyelik Taksiti:** Üye ülkeler tarafından yapılan yıllık üyelik ödemesidir.
- **Ek Faiz:** Başlı başına bir masraf olmamakla beraber, kullanılan IMF kaynağının kotanın % 200-300'ü arasında olması halinde % 1, % 300'ü aşması halinde % 2 oranında fazla faiz ödenmesini gerektiren ek masraf türüdür.

3.4.2. Tahsilatlar

- **İade:** Çekimler esnasında ödenen kullanım komisyonunun iade edilen kısmıdır.
- **Faiz:** Üye ülkenin IMF nezdindeki SDR hesabının alacak bakiyesine üç aylık olarak tahakkuk ettirilen faizdir.
- **Nema:** IMF tarafından üye ülkelere üçer aylık periyotlar halinde ülkenin normu üzerinden ödenen faizlerdir. Norm, Türkiye'nin hali hazırdaki Rezerv Dilim Pozisyonu olan 112.775.000 SDR ile kotanın altın olarak ödenen faize tabi olmayan 37.750.000 SDR'lik kısmının farkı olarak tanımlanır (TCMB, 2002).

Bu ödeme ve tahsilatlara ilişkin faiz oranları, haftalık bazda belirlenmektedir. SDR Hesabı kapsamında tahakkuk eden "Faiz" ve "Net Masraf" kalemlerine ilişkin hesaplamalarda kullanılan oranlar, IMF'nin haftalık olarak ilan ettiği baz faiz oranlarıdır, yani birbirine eşittir. Genel Kaynaklar

Hesabında yer alan masraf ve faizlere temel teşkil eden diğer oranlar ise şöyle hesaplanmaktadır:

Nema Oranı:

<i>Baz Oran</i>	2,20
<i>Yük Paylaşımı Oranı</i>	-0,02
<u>SCA-1 Oranı</u>	<u>-0,10</u>
Nema Oranı	2,08

Masraf Oranı:

<i>Baz Oran</i>	2,99
<i>Yük Paylaşımı Oranı</i>	0,02
<u>SCA-1 Oranı</u>	<u>0,08</u>
Masraf Oranı	3,09

GRA Hesabında masraf oranı hesaplanırken baz oranının, Nema oranının hesaplanmasında olduğu gibi 2,20 alınmaması ve onun yerine 2,99 alınması IMF'nin gelir politikası gereği araya bir marj koymasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda IMF, 2005 yılı için tahakkuk ettirdiği masrafların baz oranını, ödediği faizlerin baz oranının % 154'ü olarak belirlemiştir (TCMB, 2002).

3.4.3. Faiz ve Masrafların Hesaplama Yöntemleri

IMF ile ilişkiler kapsamında gerçekleşen kaynak kullanımlarına bağlı olarak tahakkuk eden masraf ve faizlerin hesaplanması aşağıda gösterilmektedir. Bu hesaplamalarda esas alınan meblağ, IMF'den kullanılan ancak geri ödenmeyen kaynak miktarıdır.

<u>Periyot (Gün)</u>	<u>Kullanılıp Ödenmeyen Kaynak Miktarı (SDR)</u>
1-3	30.000.000
4-10	30.000.000
11-17	29.428.571
18-24	28.000.000
25-31	28.000.000

Masraf Oranı:

<u>Periyot (Gün)</u>	Kaynak Kullanımına <u>İlişkin Oran</u>	Yük <u>Paylaşımı Oranı</u>	SCA-1 <u>Oranı</u>
1-3	4,60	0,38	4,98
4-10	4,62	0,38	5,00
11-17	4,61	0,38	4,99
18-24	4,63	0,38	5,01
25-31	4,50	0,38	4,88

Faiz Tutarları:

<u>Periyot (Gün)</u>			
1-3	30.000.000 x % 4,98	x 3/365=	12.279
4-10	30.000.000 x % 5,00	x 7/365=	28.767
11-17	29.428.571 x % 4,99	x 7/365=	28.163
18-24	28.000.000 x % 5,01	x 7/365=	26.903
<u>25-31</u>	28.000.000 x % 4,88	x 7/365=	<u>26.205</u>
TOPLAM			122.317

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IMF'İN SUNDUĞU MALİ İMKANLAR VE IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

4.1. IMF Kaynaklarının Kullanım Mekanizması

IMF imkanları genel olarak bir borçlanma değil; bir değiş-tokuş, bir alım-satım işlemidir. Buna göre dış kaynak ihtiyacı içine giren üye ülke, kendi parasını verip karşılığında parası güçlü bir başka üye ülkenin parasını almakta ve zamanı gelince bu tutar tekrar değiş tokuşa tabi tutulmaktadır. Bu nedenle IMF'den finansal kaynak kullanan bir ülkenin bir başka ülkenin parasının kullanımına “alım” geri ödemesine de “geri alım” adı verilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda özellikle az gelişmiş ülkelere doğrudan borç biçiminde destekler de sağlanmaktadır. Bunun için üye ülkenin öncelikle, IMF’den sağlayacağı bu kaynakları dış açığını gidermek için kullanacağını ve bunu yaparken de bir istikrar programı izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Uygulanması taahhüt edilen, ülkenin alacağı önlemleri ortaya koyan ve doğrudan IMF Başkanı’na hitaben yazılan bu programa “Niyet Mektubu” adı verilmektedir. Niyet Mektubu genellikle ilgili Bakanın ve Merkez Bankası Başkanının imzalarını taşır. Fon’un İcra Direktörleri Kuruluna sunulan mektup kabul edildiği takdirde;

- Üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi ulusal parasını Fon’un merkez bankası nezdindeki 1 Nolu Hesabına yatırması ya da bu paranın karşılığı taahhüt senedini yine merkez bankası nezdindeki Menkul Kıymet Hesabında hazır bulundurması gerekmektedir.
- Fon, üye ülkenin uymak zorunda olduğu performans kriterlerini belirler.
- Fon, kullanılacak imkanları taksitlendirir.

Ülkenin taahhüt edilen programa ve performans kriterlerine uyup uymadığı belli aralıklarla denetlenir. Bu denetleme işlemine “Konsültasyon” adı verilmektedir. Konsültasyonlarda IMF uzmanları, üye ülkenin destek alırken taahhüt ettiği ve Niyet Mektubunda yer alan performans kriterlerine uyup uymadığını, programın hedeflendiği biçimde gelişip gelişmediğini denetlerler. Sonuçların beklendiği gibi çıkması ve performans kriterlerine uyulması durumunda, denetimi yapan komisyon bir sonraki taksidin serbest bırakılmasını IMF İcra Direktörleri Kuruluna bir raporla önerirler. Koşullar yerine getirilmemişse o zaman komisyonun raporunda bu durum yer alır ve IMF Başkanı koşullar yerine getirilinceye kadar o ülke hakkındaki İcra Direktörleri toplantısını askıya alır. Koşulların yerine getirilmesi mümkün görülüyorsa IMF Başkanı, İcra Direktörleri Kurulundan kalan taksitlerin iptal edilmesini de isteyebilir.

Aslında IMF kaynak kullanımı dışında da her üye ülkede belirli aralıklarla ekonomik durum değerlendirmesi yapar. Bu kapsamda; Ana Sözleşmenin 4. Maddesi gereğince bütün üye ülkelerde yılda bir kez yapılan “Genel Konsültasyon”; Dünya Ekonomik Görünümü Raporu (WEO) için yılda iki kez yapılan “WEO Çalışması”, IMF yakın gözetiminde olmayı kabul eden üye ülkeler için yılda bir kaç kez yapılan “Uyarıcı Düzenlemeler” sayılabilir. Bunların tümü genel olarak IMF gözetimi adını alır. Bu gözetimlerde IMF uzmanları ilgili ülkeye giderek bütün verileri ve ekonominin gidişini denetlerler. Genel Konsültasyon dışındaki diğer bütün konsültasyonlar ise IMF’ye Niyet mektubu ile taahhüt de bulunup IMF’den finansal kaynak sağlayan ülkelerde yapılır.

Görüldüğü gibi IMF’nin kredi politikası temel olarak “şartlılık” ilkesine dayanır. IMF, kaynaklarını kullanıma açarken üyelerine kullandığı kaynakların geriye ödenmesini sağlayacak politikaların ilgili ülkelere uygulanmasını zorunlu bir şart olarak ileri sürer. IMF’nin bu politikasına “şartlılık politikası” adı verilir. Bu imkanların kullanılmasında bütün üye ülkelerin aynı oranda hak sahibi olmaları ise “eşit kabul hakkı” olarak ifade edilir. IMF’den yapılan kaynak kullanımı; üye ülkenin kullandığı dövizini geri

ödemesi veya ülkenin düzenlemiş olduğu taahhüt senedini geri alması işlemi ile sona erer (Ener ve Demircan, 2004, s.29).

İçinde bulunduğumuz 2000'li yıllarda, başta Türkiye ve bazı Latin Amerika ülkeleri olmak üzere üye ülkelerin birçoğu, IMF'nin finansal kaynaklarından yararlanmışlardır. IMF'nin üye ülkelerin kullanımına sunduğu finansal kaynaklar genel olarak 4 grupta toplanır: (1) Normal Mali İmkanlar; (2) Özel İmkanlar; (3) Geçici İmkanlar; (4) Az Gelişmiş Ülkelere Uygulanan İmkanlar.

4.2. Normal Mali İmkanlar

Üyelerin kotaları ile sınırlı olarak kullandıkları Fon kaynaklarına "Normal Mali İmkanlar" adı verilir. Bunlar Genel Kaynaklar Hesabı kapsamında kullanılan kaynaklardır. Normal Mali İmkanlar da kendi içinde 3 grupta toplanmışlardır. Bunlar; Kredi Dilimleri Anlaşmaları ile Stand-by, Uzatılmış Fon Kolaylığı ve Genişletilmiş Kullanım Politikası şeklinde ifade edilmektedir.

4.2.1. Kredi Dilimleri Anlaşmaları ve Stand-by

IMF'den finansal kaynak sağlamak için kullanılan ve Genel Kaynaklar Hesabı içinde yer alan kredi dilimleri ve destekleme anlaşmaları IMF'nin temel borç verme politikası olarak görülmektedir. Rezerv Dilim daha önce belirttiğimiz gibi ülkenin Fon'da bulunan ulusal parasından, o tarihe kadar Fon'dan kullanıp da henüz geri ödemediği finansal kaynaklar düşüldükten sonra kalan miktarın, kotasından düşülmesi ile bulunur. IMF'den yapılabilen kullanımlar arasında hiçbir şart ve performans kriterine bağlı olmayan tek mali imkan, Rezerv Diliminden yapılan çekilişlerdir. Kullanımı faize bağlı olmayan bu tür çekilişler, IMF'den kaynak kullanımı anlamına gelmez.

Krediler, kotanın dört çeşit dilimi şeklinde kullanılmaktadır. Birinci Kredi Dilimi olarak adlandırılan dilim kotanın ilk % 25'lik dilimidir. Bu dilimin kullanımı, Rezerv Dilimi Pozisyonunun kullanımından sonra en az koşula bağlı olan mali imkandır. Burada tek koşul, üye ülkenin ödemeler dengesi sorunu için kendiliğinden harekete geçerek bazı önlemleri almış olması ve Fon'un bu

önlemleri yeterli bulmasından ibarettir. Bir defada kullanılan bu mali imkanın maksimum geri ödeme süresi 3¼-5 yıldır.

IMF'nin üye ülkelerin karşılaştığı daha uzun süreli sıkıntılarını gidermek amacıyla kullandığı diğer üç dilime Üst Kredi Dilimleri veya Yüksek Kredi Tranşı adı verilir. Üye ülkenin Üst Kredi Dilimlerini kullanabilmek için Rezerv Dilimi veya Birinci Kredi Dilimini kullanması zorunluluğu yoktur.

Ancak Yüksek Kredi Tranşı kapsamındaki kullanımlarda şartlar ağırlaşır ve performans kriterleri dikkate uygulanır. Bu kullanımlar, ülkenin mali, parasal ve kur politikalarını hedefleyen bir, iki veya üç yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesine bağlı olarak yapılır (Ener ve Demircan, 2004, s.31). Stand-by düzenlemesi (SBA), üye ülkedeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için öngörülen bir destektir. Bu tür destekleme düzenlemeleri başlangıçta üyelerin ortaya çıkan likidite ihtiyaçlarını karşılamak üzere Fon'dan alacakları krediyi belirleyen bir belge niteliği taşıırken, sonraları "şarta bağlı likidite sağlayan" bir özellik kazanmıştır (Binay, 2004, s.22). Bu kapsamda üye ülke, uygulanacak istikrar programına ilişkin taahhütlerini içeren ve IMF Başkanı hitaben yazılmış olan Niyet Mektubunu Fon'a gönderir. Niyet mektubu Fon'da IMF İcra Direktörleri Kurulunun onayına sunulur.

IMF İcra Direktörleri Kurulunun proramı onaylaması ile istikrar programına yönelik mali kaynaklar, 1-2 yıllık bir süre zarfında ve genellikle 3 aylık taksitler halinde üye ülkeye kullanılır. Niyet mektubu ile başvuru bu düzenleme çerçevesinde her bir taksit serbest bırakılmadan önce düzenlemede öngörülen performans kriterlerinin ve Niyet Mektubunda yer alan taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği incelenir. Taahhütlerin yerine getirilmemesi halinde IMF'nin tek taraflı olarak finansal kaynaklarının kullanımına son vermesi söz konusudur. Bu imkana ilişkin geri ödemeler normal olarak her bir kullanımdan 2¼-4 yıl sonra yapılır (Maksimum ödeme süresi 3¼-5 yıldır).

Stand-by düzenlemeleri ile ilk yıllarda, üyelerin döviz rezervlerini destekleme amacı güdülmüş ve üye ülkelerin paralarının değerlerindeki

düşüşler önlenmek istenmiştir. Günümüzde ise bu durum değişmiş ve dış dengeyi sağlama amacı ön plana çıkmıştır. Dış dengeyi sağlamak üzere üye ülke, bu düzenlemeyle kotasının üç katına kadar IMF'nin finansal kaynaklarından yararlanma olanağına sahiptir. Ayrıca istisnai durumlarda IMF İcra Direktörleri Kurulunun, kotasının üç katından da fazla limit vermeye yetkisi vardır (Örneğin; Türkiye ile 4 Şubat 2002 tarihinde imzalanan destekleme düzenlemesi). Ancak düzenlemenin normal maliyeti, IMF'nin basit faiz oranı (baz oran) olmakla beraber, kullanım miktarının kotasının 300'ünü aşması halinde bu maliyetin üzerine ek faiz de uygulanmaktadır.

Stand-by düzenlemeleri, ilk olarak 1952 tarihinde gelişmiş bir ülke olan Belçika ile yapılmıştır. Çünkü bu dönemde, IMF'den kaynak kullanımı geliştirmekte olan ekonomilerin ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesinden çok, gelişmiş ülkelerin savaş zararlarının telafisi olarak görülmüştür (Binay, 2004, s.5).

4.2.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı (EFF)

1974 yılında, yapısal nedenlere dayanan çok ciddi ödemeler dengesi güçlükleri içinde bulunan üye ülkelere çok daha uzun vadeli ve kota miktarlarının üzerinde kredi sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla EFF ortaya çıkmıştır. EFF kapsamında ülkeler, kotalarının % 140'ına kadar kaynak kullanma hakkına kavuşmuşlardır.

EFF, zayıf ödemeler dengesi yüzünden aktif kalkınma politikaları izleyemeyen ülkelerin, dış ticaret sektörleri gelişinceye kadar ödemeler dengesi açıklarını finanse etmek amacıyla Stand-by düzenlemesinde olduğu gibi EFF'de de performans kriterlerine bağlı taksitlendirme söz konusudur. Geri ödemeler, 4,5 yıldan sonra başlar ve 12 eşit yarı yıllık taksitler halinde 10 yıl içinde tamamlanır. EFF'den yararlanan ülkelerin yaptığı faiz ödemeleri, Stand-by düzenlemelerine benzer biçimde hesaplanmaktadır.

Bu imkandan yararlanmak isteyen ülkeler, 3 yıllık ayrıntılı bir ekonomik istikrar programını hazırlamak ve yıllık devreler halinde uygulama sonuçlarını Fon'a bildirmek zorundadırlar (Binay, 2004, s.19).

4.2.3. Genişletilmiş Kullanım Politikası

Bu kaynak, adından anlařıldıđı üzere bařlı bařına bir mali imkan niteliđinde deđildir. Stand-by dűzenlemeleri ve Uzatılmıř Fon Kolaylıđı dűzenlemelerini finansal olarak desteklemeyi amaçlayan ek kaynak yaratmaya yűnelik bir uygulamadır. 7 Mayıs 1981 tarihinde IMF'nin Suudi Arabistan Para Ajansı ile imzaladıđı anlařma ile uygulamaya konulmuřtur. Geniřletilmiř Kullanım Politikası kapsamında űye űlkenin karřı karřıya olduđu dıř dengesizlik en az 1 yılda giderilebilir nitelikte olmalıdır. űnkű Geniřletilmiř Kullanım Politikası erevesinde Fon'dan elde edilen kaynakların miktarı diđer kaynaklardan sađlananlara gűre daha geniřtir. 1994 yılında Fon'un Geniřletilmiř Kullanım Politikası kapsamında sađladıđı kaynak miktarı bir yıla kadar űye űlke kotasının % 90-110'ű, ű yıl için % 270-333, kűműlatif olarak da % 400-450'dir. űye űlkenin karřılařtıđı sorunların çok bűyűk boyutlarda olması durumunda bu imkan çerçevesinde daha fazla mali kaynaktan yararlanmak da műmkűndűr. Geniřletilmiř Kullanım Politikası çerçevesinde kullanılan kaynakların geri űdemesi, kullanımdan 3,5 yıl sonra bařlar ve altıřar aylık taksitler halinde űdenmek suretiyle 7 yıl içinde tamamlanır (Karluk, 1998, s.322).

4.3. Özel İmkanlar

Özel İmkanlar; IMF űyesi űlkelerin ekonomilerini etkileyen beklenmedik olumsuz geliřmeleri telafi etmeyi amaçlayan kaynaklardan oluřmaktadır. Özel İmkanlar da Genel Kaynaklar Hesabı kapsamında kullanılan kaynaklardır.

4.3.1. Telafi Edici Finansman Kolaylığı (CFF)

1963 yılında ortaya çıkmıřtır. Tarıma dayalı mallar ihraç eden űye űlkelerin ellerinde olmayan nedenlerle karřılařtıkları geçici ihracat darbođazlarından dolayı karřı karřıya kaldıkları űdemeler dengesi gűlűklerini gidermek üzere oluřturulmuřtur (Binay, 2004, s.19).

CFF'in üst limiti, bir ihraç ürünü söz konusu olduğu durumda % 45, birden fazla ihraç ürünü söz konusu olduğu durumda % 55'tir. Kullanım esasları ve maliyeti, ek faiz uygulaması dışında Stand-by düzenlemesi ile aynı şekildedir. Bu imkanın geri ödemesi 3¼-5 yıl arasında veya ödemeler dengesindeki bozulma giderildiği anda yapılır.

4.3.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı

Hammadde fiyatlarındaki dalgalanmaların, üye ülkelerin dış ödemelerinde yarattığı olumsuz etkilere karşı, 25 Haziran 1969 tarihinde Tampon Stok Finansman Kolaylığı yürürlüğe konmuştur (Turan, 1980, s.135).

Tampon Stok Finansman Kolaylığının amacı; kalay, doğal kauçuk gibi temel mal fiyatlarının düşmesini önlemek, temel mal stoklanmasını sağlamak, stoklama sonucu veya işlevsel faaliyetlerden kaynaklanan kısa vadeli borçları yeniden finanse etmek, ekonomisi bu mallara bağlı olan ülkelerin gelir kaybını önlemektir. Tampon Stok Finansman Kolaylığı, kotanın % 35'i ile sınırlıdır ve 5 yıl içinde geri ödenmesi gerekmektedir. Ancak 1984 yılından beri bu kolaylıktan hiçbir kullanım olmamış ve 2000 yılında BFF yürürlükten kaldırılmıştır (Binay, 2004, s.19).

4.3.3. Ek Rezerv Kolaylığı (SRF)

SRF; 1997 yılında, Güneydoğu Asya'da patlak veren finansal kriz neticesinde, krizin piyasa güveni üzerinde ani ve yıkıcı etkisini azaltmaya yönelik olarak oluşturulmuştur. SRF'nin yürürlüğe konmasından bir gün sonra da ilk kez, Güney Kore tarafından kullanılmıştır. Kasım 2000 tarihindeki krizde ise Türkiye, bu kapsamda yaklaşık 8 milyar ABD doları kullanmıştır.

SRF çerçevesinde kullanılan kaynaklara ilişkin geri ödemeler, her bir kullanımdan sonra 6 aylık periyotlarla maksimum 2 - 2½ yıl içinde yapılır. Ek Rezerv Kolaylığı için bir üst limit bulunmamaktadır. Bu kolaylığın miktarını belirlemeye İcra Direktörleri Kurulu yetkilidir. Fakat bu imkan; Stand-by ve EFF gibi düzenlemeler ile beraber kullanıldığı için söz konusu düzenlemelere ilişkin kullanım limitlerine dahil olur. Ancak SRF kapsamında uygulanan ek faiz oranı

% 3'tür. Ancak 1 yılın sonundaki her 6 aylık gecikme periyotları için ek faizler, 50 bp oranında artarak 500 bp'ye kadar çıkabilmektedir.

4.3.4. Olağanüstü Kredi Kolaylığı (CCL)

CCL; IMF üyesi ülkelerin olağandışı ödemeler dengesi finansmanı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kısa vadeli finansman imkanı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Uluslararası sermaye piyasalarında görülen olumsuz gelişmelerin ülkelerin kendi piyasalarında ani ve zarar verici bir güven kaybına yol açması ile oluşabilecek kısa vadeli finansman ihtiyacının CCL ile giderilmesi öngörülmüştür. IMF İcra Direktörleri Kurulunun 1999 yılında aldığı kararla iki yıllık bir dönem için oluşturulan CCL, önceleri krizleri önlemede yeni bir enstrüman olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda 2000 yılında gözden geçirilmiş ve şartlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Ancak 2003 yılında yapılan değerlendirilme ile hiç kullanım olmadan yürürlükten kaldırılmıştır.

4.4. Geçici İmkanlar

4.4.1. Acil Yardım Kredisi (EAL)

Acil Yardım Kredisi, IMF'nin doğal afetlere maruz kalmış üye ülkelere sunduğu bir mali kaynaktır. Üye ülke kotasının % 25'ile sınırlı olmakla birlikte, istisnai olarak kotanın % 50'si düzeyine kadar çıkabilmektedir. Bu kredi kapsamında sadece IMF basit faiz oranı uygulanmakta, ek faiz uygulanmamaktadır. Acil Yardım Kredisinden yararlanan üye ülkenin aldığı krediye ilişkin geri ödemeyi 2¼-4 yıl (maksimum 3¼-5 yıl) içinde tamamlaması gerekmektedir. Hali hazırda kullanımda olan bu kaynak yine Genel Kaynaklar Hesabı kapsamındadır.

4.4.2. Petrol Kolaylığı

Kullanım şekli ve koşulları Telafi Edici Finansman Kolaylığı içinde düzenlenen bu imkan, 1974 Petrol Krizi ve 1990 Körfez Krizi ile yükselen petrol fiyatlarının normal seviyelere düşmesine kadar yürürlükte kalmıştır. Uygulandığı süre içerisinde üye ülkelerin petrolden kaynaklanan ödemeler

dengesi sorunlarını hafifletmek amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde ise yürürlükte değildir.

4.4.3. Sistem Değişikliği Kolaylığı (STF)

STF, Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Doğu Avrupa ülkelerinin içinde buldukları sistem değişikliği sürecini sorunsuz geçmelerine yardımcı olmak üzere oluşturulmuştur. Miktarı ülke kotasının % 50'si olarak belirlenen bu imkandan yararlanmanın temel koşulu; Stand-by, Uzatılmış Düzenleme ya da Genişletilmiş Fon Kolaylığı düzenlemesi yapmış olmaktır. Geri ödeme süresi 4,5 ile 10 yıl arasında değişmektedir. Günümüzde yürürlükte değildir.

4.5. Az Gelişmiş Ünelere Uygulanan İmkanlar

Genel olarak Yönetim Hesapları ve Özel Ödemeler Hesapları içinde ele alınan bu imkanlar, sadece çok düşük gelir düzeyine sahip ülkeler için tasarlanmıştır. Bu nedenle Türkiye bu kaynaklardan yararlanamamaktadır. Bu kaynaklar sırasıyla şunlardır:

4.5.1. Yapısal Uyum Kolaylığı (SAF)

1986 yılında yaratılan SAF ile ödemeler dengesi sorunlarıyla sürekli olarak karşılaşan az gelişmiş ülkelere, yapısal reformlarını desteklemek üzere uygun koşullarda orta vadeli kredi sağlamak amaçlanmıştır. Bu kolaylığın temel özelliği, çok düşük faizli ve uzun vadeli "imtiyazlı bir imkan" olmasıdır. Ancak bu kolaylıktan yararlanabilmek için IMF üyesi en düşük gelirli 19 ülkeden biri olmak ve de IMF veya Dünya Bankası ile işbirliği çerçevesinde üç yıllık bir orta vadeli politika çerçevesi belirlemek gerekmektedir. Yapısal Uyum Kolaylığının kullanım limiti, ülke kotasının % 50'si kadardır. Bu kolaylık üye ülkeye 3 yıllık süre zarfında sırasıyla kotanın % 15, % 20 ve % 15'i olarak kullanılır. SAF'ın geri ödeme süresi ise 5 ile 15 yıl arasında değişmektedir (Çelebi, 1998, s.50).

4.5.2. Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (ESAF)

1987 yılında SAF'ın genişletilmesi ile ESAF oluşturulmuştur. İsminden de anlaşıldığı üzere ESAF daha kapsamlıdır. SAF'ın yürürlüğe girme koşulları ve geri ödeme yapılarının aynen geçerli olduğu bu uygulamada, kredi limitleri ve ödemeler ile ilgili daha geniş kolaylıklar sağlanmıştır. Fakat 1994 yılında ESAF'ın yerini Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (PRGF) almıştır.

4.5.3. Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (PRGF)

1994 yılında PRGF, ESAF'ın değiştirilmesi ile oluşturulmuştur. 1999 yılında bu kolaylık daha da güçlendirilmiş; yoksulluğu azaltma amacı daha belirgin ve açık hale getirilmiştir. PRGF, daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak ve yoksulluğu azaltmak, ödemeler dengesi sorunlarını iyileştirici programlarını desteklemek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. 80 az gelirli ülke PRGF kapsamındadır. PRGF kapsamında üç yıllık düzenlemeler, 10 yıl vadeli ve yıllık % 0,5 faizli krediler şeklinde ve belirli performans kriterleri koşulu ile verilmektedir (Binay, 2004, s.21). PRGF kapsamında edinilecek kaynak miktarına herhangi bir üst limit getirilmemiştir.

4.6. Türkiye'nin Kullandığı İmkanlar ve Kullanım Limitleri

Türkiye'nin IMF'den teorik olarak kullanabileceği imkanlar; Rezerv Dilimi Pozisyonu, Stand-by düzenlemesine bağlı olarak kullanılan Kredi Dilimleri, Uzatılmış Fon Kolaylığı ile geçici imkanlar arasında yer alan Petrol Kolaylığı ve Acil Yardım Kredisidir. Kullanılacak Normal Mali İmkanlar çerçevesinde üye ülkeye kullandırılacak miktar, genel olarak yıllık bazda ülke kotasının % 100'ü ile sınırlıdır. Örneğin 16 aylık süreyi kapsayan bir Stand-by düzenlemesi çerçevesinde kullanılabilecek azami imkan:

Kota x % 100 x 16 / 12 formülü ile hesaplanabilir.

Buna ilişkin rakamsal bir örnek Kredi Dilimleri esas alınarak Tablo 4.1'de gösterilmektedir.

TABLO 4.1. TÜRKİYE'NİN KULLANIM LİMİTLERİNİN HESAPLANIŞI

İmkanın Türü	Miktarı
Birinci Kredi Dilimi	$964 \times 0,25 = 241$ milyon SDR
Üst Kredi Dilimleri	Yıllık 964, Kümülatif $964 \times 3 = 2.892$ milyon SDR

Kaynak: Eğilmez, 1997, s.58

Hesaplamalarda Türkiye'nin IMF nezdindeki kotası yani 964 milyon SDR baz alınmaktadır ve hesaplamalar kredilerin yıllık olduğu varsayımı ile yapılmıştır. Türkiye'nin yararlanacağı kullanım miktarının üç yıllık süreye yayıldığı varsayılır ise kotanın % 300'ü oranında bir imkandan yararlanılabilmesi söz konusudur. Buna göre $964 * \% 300 = 2.892$ milyon SDR'lik imkan sağlanabilir.

Türkiye; yukarıda belirtilen imkanların dışında kalan ve halen kullanımda olan imkanlardan; Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığını bu imkanın yalnızca düşük gelirli ülkelere, Sistem Değişikliği Kolaylığını da bu imkanın yalnızca sosyalist ekonomi düzeninden piyasa ekonomisine geçen üye ülkelere yönelik imkanlar olması nedeni ile kullanamamaktadır. Ayrıca Türkiye, temel tarım maddeleri ihracat ve ithalatçısı sayılmadığı için Telafi Edici Finansman Kolaylığından yararlanamamaktadır.

Türkiye'nin IMF'den bugüne kadar kullandığı imkanlar; Stand-by düzenlemesi, Uzatılmış Fon Kolaylığı, Acil Yardım Kredisi, Ek Rezerv Kolaylığı ve Petrol Kolaylığıdır. Türkiye; 261,3 milyon SDR tutarındaki Petrol Kolaylığını 1970'lerde yaşanan petrol şokları nedeniyle ve 361,5 milyon SDR tutarındaki Acil Yardım Kredisini de 1999 depreminin yol açtığı olumsuzlukları gidermek amacıyla kullanmıştır.

Diğer kullanımlara ilişkin örnekler Tablo 4.2'de gösterilmektedir.

TABLO 4.2. TÜRKİYE'NİN IMF İLE YAPTIĞI ANLAŞMALAR

ANLAŞMA TARİHİ	ANLAŞMANIN SÜRESİ (ay)	ANLAŞMANIN TÜRÜ	TUTAR (Mil. SDR)	KULLANIM (Mil. SDR)
01.01.1961	12	Stand-by	37,50	16,00
30.03.1962	9	Stand-by	31,00	15,00
15.02.1963	11	Stand-by	21,50	21,50
15.02.1964	11	Stand-by	21,50	19,00
01.02.1965	12	Stand-by	21,50	-
01.02.1966	12	Stand-by	21,50	21,50
15.02.1967	11	Stand-by	27,00	27,00
01.04.1968	9	Stand-by	27,00	27,00
01.07.1969	12	Stand-by	27,00	10,00
17.08.1970	12	Stand-by	90,00	90,00
24.04.1978	24	Stand-by	300,00	90,00
19.07.1979	12	Stand-by	250,00	230,00
18.06.1980	36	Uzatılmış Fon K.	1.250,00	1.250,00
24.06.1983	12	Stand-by	225,00	56,20
04.04.1984	12	Stand-by	225,00	168,70
08.07.1994	14	Stand-by (Uzatılmış Fon K.dahil)	610,50	460,50
22.12.1999	36	Stand-by	15.038,40	15.038,40
21.12.2000	12	Ek Rezerv K.	5.784,00	5.784,00
04.02.2002	36	Stand-by	12.821,20	11.914,00
11.05.2005	36	Stand-by	6.662,04	1.665,51

Kaynak: IMF, Aralık 2005

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye, IMF ile ilk Stand-by düzenlemesini 1961 yılı Ocak ayında imzalamıştır. 2005 Mayıs ayına kadar geçen 44 yıl içerisinde ise toplam 20'ye yakın düzenleme hayat geçirilmiştir. Filipinler ve Uruguay ile birlikte Stand-by düzenlemesine en çok imza atan ülkeler sıralamasında başı çeken Türkiye, Stand-by düzenlemelerine ek olarak Uzatılmış Fon Kolaylığı ve Ek Rezerv Kolaylığı imkanlarından da yararlanmıştır. 2000 yılında yaşanan finansal kriz neticesinde krizin piyasa güveni üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmak amacı ile ayrıca 5,78 milyar SDR tutarında Ek Rezerv İmkanından da faydalanan Türkiye, bu imkana ilişkin geri ödemelerini tamamlamıştır. Bunun yanında 1980 yılında Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmaya yönelik taahhütleri sonucunda, IMF ile üç yıl süreli Uzatılmış Fon Kolaylığı anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, o ana kadar IMF'den sağladığı en yüksek meblağ olan 1,25 milyar SDR'lik kaynaktan yararlanma şansı elde etmiştir.

Diğer taraftan 1999 Aralık ayında yapılan Stand-by düzenlemesi öncesinde imzalanan 16 düzenlemenin sadece 6 tanesi başarıyla tamamlanmıştır. 1963, 1966, 1967, 1968, 1970 ve 1980 yıllarında yapılan bu düzenlemelerden toplam 1,4 milyar SDR'lik kaynak sağlanmıştır.

1961, 1962 ve 1965 yıllarında yapılan anlaşmalar sırasında, beklentilerin üzerinde gerçekleşen sermaye girişi, azalan ithalat talebi ve ödemeler dengesinin iyileşmesi nedeniyle, tahsis edilen kaynakların tamamının kullanılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Düzenlemeler normal sürelerinde sona ermiş ve tahsis edilen toplam 90 milyon SDR'nin 31 milyon SDR'lik kısmı kullanılmış, geri kalan 59 milyon SDR için IMF'ye kullanım talebinde bulunulmamıştır.

1964 yılında yapılan Stand-by düzenlemesi iki defa revize edildikten sonra, tahsis edilen kaynakların tamamı kullanılmadan anlaşma iptal edilmiştir. IMF ile 1969 yılı Temmuz ayında uygulamaya koyulan Stand-by düzenlemesi ise, Ekim 1969 seçimleriyle işbaşına gelen Hükümetin kurumsal reformların ve politik uyumun sağlanması için daha geniş perspektifli bir program hazırlanmasına karar vermesi nedeniyle kredinin tamamı kullanılmadan iptal edilmiştir. Bu iki anlaşma ile tahsis edilen toplam 48,5 milyon SDR'nin 29 milyon SDR'lik kısmı kullanılmıştır.

1978 ve 1983 yıllarında yapılan Stand-by düzenlemeleri ise performans kriterlerinin tutturulamaması nedeniyle iptal edilmiş ve yerlerini 1979 ve 1984 yıllarında yapılan yeni düzenlemeler almıştır. Ancak bu düzenlemeler de performans kriterlerinin tutturulamaması nedeniyle tekrar iptal edilmiştir. Buna göre bu düzenlemelerle tahsis edilmesi planlanan toplam 1 milyar SDR'lik kaynağın sadece 545 milyon SDR'lik kısmı kullanılabilmiştir.

1970-1978 ve 1985-1993 yılları arasında kalan dönemler ise IMF ile Stand-by düzenlemesi yapılmayan yıllardır. 1970-1978 yıllarında IMF ile herhangi bir Stand-by düzenlemesine gidilmemesinin temel nedeni ödemeler dengesinin düzelmesinden kaynaklanmamaktadır. Yaşanan petrol şokları ile Türkiye'nin bu dönemde uluslararası arenada yer alan büyük bankalardan uygun şartlarda borçlanma imkanı bulmasıdır. 1985-1993 dönemi ise

Türkiye'nin İran-Irak Savaşı sayesinde gerçekten de ödemeler dengesinde ciddi sorunlar yaşamadığı bir dönem olmuştur.

Fakat bu sorunsuz dönem 1994 krizi ve sonrasında imzalanan Stand-by düzenlemesi ile sona ermiştir. Üstelik 1994 yılında IMF ile yapılan bu Stand-by düzenlemesi, performans kriterlerindeki sapmalar nedeniyle 1995 yılında askıya alınmış, daha sonra da iptal edilmiştir. Bu düzenlemeyle planlanan 610 milyon SDR'nin, ancak 460 milyon SDR'lik kısmı kullanılabilmiştir (Binay, 2004).

1999 yılında yaşanan deprem felaketinden sonra yaklaşık 15 milyar SDR'lik kaynak, imzalanan Stand-by düzenlemesi ile Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Türkiye-IMF tarihinde imzalanan Stand-by'lar içinde en yüksek meblağa sahip olma özelliği taşıyan bu Stand-by ile ilk defa kota limitleri aşılmıştır. 2000 yılında yaşanan kriz ile birlikte tahsis edilen Ek Rezerv Kolaylığı imkanı da bu Stand-by kapsamında kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere 1961 yılından 1999 yılına kadar geçen 38 yılda, toplam 16 Stand-by düzenlemesi ile Türkiye'ye tahsis edilen toplam 3,2 milyar SDR'nin % 78'i yani 2,5 milyar SDR'lik kısmı kullanılabilmiştir. Son olarak 2002 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilen iki Stand-by düzenlemesi ile Türkiye'ye toplam 19,5 milyar SDR tahsis edilmesi planlanmış ve bunun yaklaşık 13,5 milyar SDR'lik kısmı 2006 yılı Nisan ayı itibarıyla kullanılmıştır. 2000 ve 2001 yılında yaşanan krizlerden sonra imzalanan bu Stand-by düzenlemeleri IMF-Türkiye ilişkilerinin ne kadar yakın olduğunu gösteren önemli birer kanıttır. Çünkü bu düzenlemelerle sağlanan kaynaklar, hem Türkiye'nin kota limitlerinin çok üzerinde gerçekleşmiş hem de devleti doğrudan finansman etmeye yönelik olarak bütçe amaçlı olarak tahsis edilmiştir.

Sonuç olarak ortalama her 2-3 yılda bir Stand-by düzenlemesine giden Türkiye'nin IMF ile ilişkileri, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik kriz ve buna bağlı olarak gelişen dış borçlanma sorunları ile süreklilik kazanmıştır. Gerçekleştirilen ilk krizsiz Stand-by düzenlemesi olan 2005 yılı Stand-by düzenlemesi ise hala yürürlüktedir ve normal şartlarda 2008 yılında tamamlanacaktır.

2002 ve 2005 yıllarına ait Stand-by düzenlemelerine ilişkin ödemelerin zamanında yapılması durumunda ödemelere ilişkin takvim şu şekilde gerçekleşecektir:

TABLO 4.3. TÜRKİYE’NİN ÖDEME TAKVİMİ

	2006	2007	2008	2009	2010
Anapara	3.634,20	3.481,67	1.087,91	693,96	-
Masraf	366,63	197,14	68,51	22,90	0,75
Toplam	4.000,83	3.678,81	1.156,41	716,86	0,75

Kaynak: IMF, Aralık 2005

30 Nisan 2006 tarihi itibarı ile hazırlanan bu takvim 2005 yılı Stand-by düzenlemesinin tahsis edilen 1,7 milyar SDR’lik kısmı ile 2002 yılında imzalanan Stand-by düzenlemesinin ödenmeyen 7,2 milyar SDR’lik kısmına ilişkin ödemeleri göstermektedir. Ödeme takviminde de görüldüğü üzere herhangi bir erken ödeme durumu olmaması halinde Türkiye, en azından 2010 yılına kadar IMF ile olan ilişkileri sıcaklığını koruyacaktır. 2005 yılı Stand-by düzenlemesine ilişkin kaynak kullanımlarının devam ettiği göz önüne alınırsa, bu Stand-by düzenlemesinin geri ödemelerinin daha ileriki tarihleri de kapsayacağı öngörülmektedir.

4.7. Değişim Sürecinde IMF ve IMF’nin Geleceği

Temelde üye ülkelerin ödemeler dengelerinde yaşadıkları sorunlar ile ilgilenmek üzere kurulan IMF, zaman içinde ortaya çıkan değişimler çerçevesinde üyelerine yeni imkanlar sunmuş ve gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları bütün ekonomik sorunlarına çözüm aramaya başlamıştır. Aslında bu durum, gelişmiş ülkelerin karşılaştıkları ödemeler dengesi sorunlarını IMF dışında aramaları ile başlayan bir süreçtir. Gelişmiş ülkelerin bu tutumları karşısında IMF de gelişmekte olan ülkeler üzerine yoğunlaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik yapının dış denge sorunun ötesinde daha büyük boyutta kırılmalıklar içermesi nedeniyle de IMF, bu ülkelerin dış denge haricindeki diğer ekonomik sorunları ile de uğraşır hale gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı krizlerde IMF'nin bu ülkelere finansal ve teknik olarak sağladığı destekler bunun açık göstergeleridir.

Bununla beraber son dönemde Arjantin, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerin de IMF'ye olan yükümlülüklerini vadesinden önce ödeyip bitirme telaşı içinde oldukları ve ekonomik sorunlarının çözümlerini IMF dışında aramaya başladıkları görülmektedir. Bunun genel bir eğilim olup olmadığını anlamak amacıyla 2006 yılı itibarıyla IMF ile Stand-by düzenlemesi yapan ülkeler incelendiğinde ise bu tezin doğrulandığı söylenebilir. Aşağıdaki tablo 2006 yılı itibarıyla IMF ile Stand-by düzenlemesi ilişkisi içinde bulunan ülkeleri göstermektedir.

TABLO 4.4. IMF İLE STAND-BY İLİŞKİSİ İÇİNDE YER ALAN ÜLKELER (2006)

	Bitiş Tarihi	Tutar	Kullanım
Bulgaristan	05.09.2006	100	0
Kolombiya	02.11.2006	405	0
Hırvatistan	15.11.2006	99	0
Dominik Cumhuriyeti	31.05.2007	438	245
Irak	22.03.2007	475	0
Makedonya	30.08.2008	52	11
Paraguay	31.08.2008	65	0
Peru	16.08.2006	287	0
Romanya	06.07.2006	250	0
Türkiye	10.05.2008	6.662	1.665
Uruguay	07.06.2008	766	177
Toplam		9.599	2.098

Kaynak: IMF, Haziran 2006

Tabloda görüldüğü gibi IMF, 11 gelişmekte olan ülke ile yaklaşık 10 milyar SDR'lik Stand-by düzenlemesi ilişkisindedir. Ancak bu tablodan Türkiye'nin çıkartılması durumunda IMF'nin sağladığı imkanların toplam miktarının oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu tutarın bu düzeyde kalmasının en önemli nedeni; ülkelerin yaşadıkları mali dengesizlikleri günümüzde kendi olanakları ile daha uzun süre finanse etme şansına sahip olmalarıdır.

IMF'nin geleceğine ilişkin mevcudiyeti hakkında büyük soru işaretleri oluşturan bu hususa karşılık, günümüzde gelişmekte olan ülkelerin halen döviz kuru dengesizliklerinden ve kötü makroekonomik politikalardan kaynaklanan risklerinin giderilemediği de bir yadsınamaz gerçektir. Bu sebeple gelişmekte

olan ÷lkelerde finansal krizler yaşanmaya ve finansal krizlerin küresel ekonomide yarattığı dengesizliklerle uğraşacak uluslararası bir kuruluşa gereksinim duyulmaya devam edecektir. Günümüzde bölgesel bazı örgütlenmelere gidilmekle beraber, tüm dünyayı etkileyecek nitelikte olan krizlerin bölgesel veya yerel kuruluşlar tarafından çözümlenmesi oldukça güçtür. IMF ise yıllardır dünyanın her kıtasındaki üye ÷lke ekonomilerini yakından takip etmenin avantajı ve ilgili ÷lkelere sunacağı finansal imkanlar ile kriz dönemlerinde kilit rol oynayabilecek nitelikte bir kuruluştur.

Diğer taraftan IMF'nin üzerine düşenleri doğru bir şekilde yerine getirebilmesi ve gelecekteki konumunu pekiştirmesi için bir değişim sürecinden geçmesi şarttır. Bu kapsamda ilk olarak IMF'nin olası finansal krizlere ve istikrarsız bir küresel makroekonomik ortama karşı mali olarak hazırlıklı olması gerekmektedir. Çünkü Türkiye, Brezilya, Filipinler gibi bir çok gelişmekte olan ÷lkenin düşük döviz rezervlerine karşı oldukça kabarık borç iç stokları vardır. Bu durum risklerin ekonomik sistemde hala mevcut olduğunun somut bir göstergesidir. Bu noktada IMF'nin üzerine düşen en kritik görev; finansal istikrarın bekçiliğini yapmak, parasal sistemlerdeki aksaklıkları önceden tespit edip bunları krize yol açmadan düzeltmektir. Aksi taktirde yüksek borç stokuna sahip ÷lkelere olan güvenin değişik sebeplerle azalması, bu ÷lkelerde her an küresel bir krize yol açabilecek niteliktedir.

Bu çerçevede IMF, normal şartlarda proaktif bir rol üstlenmeli ancak kriz dönemlerinde ise bir kriz yöneticisi olarak hareket etmeyi bilmelidir. Kriz yöneticiliği ile ilgili olarak IMF'nin Arjantin ile ilgili yaşananlardan önemli dersler çıkarması gerekmektedir. Çünkü Arjantin borçlarını ödemeyeceğini açıkladığı zaman IMF, Arjantin ile alacaklıları arasında köprü vazifesi kurmayıp bir kriz yöneticisi gibi davranmamış ve Arjantin'e borçlarını yeniden yapılandıracak bir ekonomik uyum programı sunmamıştır.

Değişim sürecinde ilk olarak IMF'nin yaptığı gözetimler ele alınmalıdır. IMF, gözetimlerde sadece ÷lke ekonomisini göz önüne alan politikalardan ziyade ilgili ÷lkedeki mevcut durumun tüm dünya ekonomisine etkilerini kapsayacak şekilde değerlendirmeler yapmalıdır. Buna göre gözetimlerde ilk

göze çarpan unsur, IMF'nin kur rejimine ilişkin inceleme ve düzenlemelerinin yetersiz olduğudur. Çünkü bu durum günümüzde iki önemli problem doğurmaktadır. Bunlardan ilki cari fazla veren ülkelerin (Çin, Suudi Arabistan) ulusal paralarını, cari açık veren ülkelerin ulusal paralarına (ABD) bağlamaları, ikincisi ise bu ülkelerin uyguladıkları bu kur rejimi ile paralarını aşırı değerli kılmalarıdır. IMF ise bu konuda pasif bir tutum sergilemektedir. Oysa bu durum ileride ticaret kısıtlamaları gibi çok daha ciddi problemlere yol açabilecek nitelikte hassas bir konudur. IMF'ye bu noktada düşen görev; kur rejimi gibi ulusal düzenlemelerin küresel ekonomiyi olumsuz olarak etkilemeyecek nitelikte uygulanmasını sağlamak olmalıdır.

İkinci olarak IMF, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin çeşitli hususlarda farklı görüşlerde olmasından kaynaklanan bir politika karmaşası yaşamaktadır. Örneğin G-7 ülkeleri, IMF'nin üye ülkelere sunduğu imkanların kota limitlerini aşmasına karşı çıkan bir tavır içindedir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkeler ise bunu destekleyen hatta sunulan imkanların vadesinin uzatılmasını isteyen bir görünümde dirler. Bu ve buna benzer tartışmaların ortasında kalan IMF, hem küresel ekonominin gelişimi hem de gelecekte kendi mevcudiyetini garanti altına almak için dünya ülkeleri için en doğru politikaları oluşturmalıdır. Bunun yanında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan bu tartışmaların doğru bir zemine oturtulması için tüm ülkelerin IMF'deki kotalarının ve oy güçlerinin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Mevcut durumda gelişmekte olan ülkeler kota hesaplarına göre daha fazla oy gücü elde edecek konumda oldukları halde kotalara ilişkin güncelleme henüz gerçekleşmemiştir. Yapılacak bir güncelleme ile Avrupa ülkelerinden Asya ülkelerine oygücü transferi olacaktır. Bu düzenlemelerin yapılması ile IMF, bağımsız ve adil bir kurum olduğunu gösterecek ve uluslararası bir kuruluş olarak varlığını sürdürmek için gereksinim duyduğu itibar ve güveni daha fazla tesis edebilecektir (Roubini ve Setser, 2006).

4.8. Dönemler İtibariyle IMF-Türkiye İlişkileri ve İstikrar Programları

Bir ülkede ekonomik gelişmenin sağlanması için öncelikle sermaye birikimi gerekmektedir. Bu birikim de ancak istikrarlı bir yapının kurulmuş

olmasına bağlıdır. Bu nedenle ekonomik yapısını sağlam bir temele dayandırma arzusu, her ülke için temel hedef olmaktadır. Bugün bu yapıyı kurabilen ülkeler “gelişmiş ülkeler” olarak adlandırılmaktadır. Gelişmiş ülke tanımı dışında kalan diğer ülkeler ise “gelişmekte olan ülkeler” veya “az gelişmiş ülkeler” konumundadırlar (Alpago, 2002, s.78).

Türkiye Cumhuriyeti, “gelişmiş ülke” tanımı içinde yer alabilmek için Kurtuluş Savaşının hemen ardından her alanda köklü çalışmalar başlatmıştır. Savaş sonrası kurulan ulus devletinin amacı artık toprağını genişletmek değil, sanayileşme ve her alanda modernizasyonla batılı devletlerle aynı kulvarda yer almak olmuştur (Kuruç, 1999, s.22). Bu doğrultuda, özellikle 1930’lu yıllardan 1980’li yıllara kadar devlet desteği ile yerli sanayinin gelişmesi için teşvik ve planlama esasına dayalı bir sanayileşme politikası izlenmiştir. Fakat bunu gerçekleştirmeye çalışırken ekonomide bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında, devlet harcamalarının artmasından kaynaklanan bütçe açıkları ile dış ticarete verdiğimiz açıklardan ileri gelen ödemeler dengesi krizleri gelir. Türkiye ekonomisi, 1946’dan günümüze kadar hemen her dönemde bu sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. IMF destekli istikrar programlarının yürürlüğe konulması bu dönemlerde ortaya çıkan istikrarsızlığın çözümünde başvurulan temel yöntem olmuştur. Özellikle ödemeler dengesinin sağlanamadığı ve döviz kıtlığı yaşandığı dönemlerde ya IMF’nin onayı alınarak ya da doğrudan bu kuruluşla anlaşmalar yapılarak istikrar programları yürürlüğe konmuştur (Ener ve Demircan, 2004, s.92).

IMF’nin Türkiye’de uyguladığı istikrar programlarının içerdiği politikalar şöyle özetlenebilir:

1. Kur Politikası: Devalüasyon ile görece fiyat yapısını değiştirerek kaynak dağılımını etkinleştirmek ve ihracatı artırarak ödemeler dengesini iyileştirmek, kur politikasının istikrar programlarındaki vazgeçilmez unsurlarından biridir. Örneğin devalüasyon dış ticarete konu olan malların fiyatlarını, dış ticarete konu olmayan malların fiyatlarına göre daha fazla artırdığından, dış ticarete konu olan malların üretimini daha karlı hale getirmektedir (Bahçeci, 1997, s.10).

2. Maliye Politikası: Genel olarak bütçe açığını kapatmak, toplam talep baskılarını azaltmak ve açığın para basılarak kapatılmasını engellemek amacıyla ve KİT mallarına zam yapmak şeklinde özetlenebilir. Harcamaları azaltmaya yönelik araçlar ise cari ve transfer harcamalarının kısılması, yatırım harcamalarının en aza indirgenmesi gibi geleneksel enstrümanlardır. Kamu sektörünün harcama ve vergi politikalarının ekonomideki kaynak dağılımını etkilemesi nedeniyle mali politikalar, IMF yönlendirmeli istikrar programlarının en önemli parçalarından biridir. Maliye politikası kapsamında ilk hedef, bütçe açığını kapatmaktır (Bahçeci, 1997, s.10). Aslında IMF istikrar programları doğrultusunda hazırlanan bütçeler, Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarındaki bütçelere benzer şekilde denk bütçe esaslarına dayanmaktadır. Ancak buradaki temel fark; Cumhuriyetin ilk hükümetlerine ait bütçelerin bu hükümetlerin kendi vizyon ve amaçları çerçevesinde oluşturulurken, son dönemde hazırlanan bütçelerin IMF'nin önerileri doğrultusunda oluşturulmasıdır (Konukman, 2004, s.64).

3. Para Politikası: Parasalcı yaklaşıma göre para politikasının amacı; para arzını kısırarak fazla harcamaları engellemek, ekonomideki kaynak kullanımını daha etkin bir hale getirmektir. Bu kapsamda sıkı para politikası ile toplam para arzı ve kredi hacmindeki genişleme kontrol edilir. Faizlerin artırılması ile de sermaye kaçıışının önlenmesi, tasarrufların artması ve tüketim talebinin kısılması hedeflenir (Bahçeci,1997, s.11).

4. Ticaret Politikası: Ticareti liberalleştirmeye yönelik politikalardan oluşur. Tarifelerin düşürülmesi, ihracat teşviklerinin kaldırılması ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile ülkenin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir (Bahçeci, 1997, s.10).

Bu politikalar ışığında IMF'nin önerileri şu şekilde sıralanabilir (Çelebi, 1998, s.57):

- Yurtiçi fiyat ayarlamaları ve iç talebin kısılması,
- Döviz kuru düzenlemeleri,
- Ekonominin dışa açılması,
- Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi,

- Yasal kurumsal serbestleşme,
- Özelleştirilmeye hız verilmesi ve kamu harcamalarının azaltılması,
- Vergi sisteminin basitleştirilmesi,
- Fiziki sermayeye yatırım yapılması, altyapıya yatırım yapılması,
- Para ve kredi sınırlamaları,
- Kısa ve orta dönemli borçların ödenmesi

Görüldüğü üzere, IMF tarafından önerilen istikrar politikalarında enflasyon ve dış açık sorunlarının kısa vadede sıkı maliye ve para politikaları ve devalüasyon ile kontrol altına alınması öngörülmektedir. Orta ve uzun vadede ise; alt yapı yatırımlarının yapılması, mal ve sermaye hareketlerinin liberalizasyonu yoluyla ekonominin dışa açılması ve özelleştirmeye gidilerek piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

4.8.1. 1946 Devalüasyonu

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Dünya Ekonomik Bunalımının ve Kurtuluş Savaşının olumsuz ekonomik etkilerini gidermeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı ile bir kez daha ekonomik yapısı bozulmuş ve özellikle dış ticaret hacminde büyük gerilemeler başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, 1930'da ekonomik bunalımdan korunmak için izlediği dışa kapalı ekonomik programı, 2. Dünya Savaşının bitimine kadar sürdürmek zorunda kalmıştır. 1930-1940 yılları arasında büyüme ve kalkınma amaçlı kullanılan kaynaklar, 1940-1950 yılları arasında savaşın olası tehlikelerine karşı askeri alanlara yönlendirilmiştir (Töre, 1992, s.187).

2. Dünya Savaşından sonra 7 Eylül 1946'da, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk devalüasyonu gerçekleştirmiş ve 1 ABD dolarının değeri 131 kuruştan 282 kuruşa yükseltilmiştir (Ekzen, 1972, s.3). Türkiye'nin bu devalüasyonu yapmasının en önemli nedenlerinden biri, IMF'ye üye olduğu takdirde devalüasyon yetkisinin sınırlanacak olmasıdır. Bu yüzden IMF'ye katılmadan önce büyük oranda bir devalüasyon yapılmasına karar verilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2000, s.118). 1946 devalüasyonu Türkiye için, dünya ekonomisine entegre olmaya yönelik liberalizasyon hareketlerinin temelini

oluşturmuş ve bunu müteakip Türkiye, IMF'ye üye olarak dış yardım arayışına başlamıştır.

4.8.2. 1947-1960 Dönemi ve 1958 Devalüasyonu

1946'da yapılan devalüasyonun başarılı olmaması nedeniyle dış ticaret açığı ilk kez 1947'de açık vermiştir. Çünkü milletin kendi mallarına ihtiyacı olduğu bir sırada Hükümet, Türk parasının kıymetini düşürerek ihraç mallarının değerini azaltmıştır. Buna mukabil, ithal eşyaların fiyatlarının otomatik olarak pahalılaşması karşısında, devletin sınai yatırımlara daha fazla para harcaması gerekmiştir.

Diğer taraftan 1947'de Türkiye'nin IMF'ye girişi ile birlikte IMF heyetleri yıllık denetimler için Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. Ancak o yıllarda, Türkiye'nin ödemeler dengesi açıkları, IMF'nin önemseyeceği kadar büyük boyutlara ulaşmamıştır.

1950'de iktidara gelen yeni Hükümet, programında devletin ekonomideki yerini daraltacağını, iktisadi kalkınmayı özel kesimi geliştirerek sağlayacağını belirtmiştir. Bu çerçevede yeni Hükümet iktidarının ilk yıllarında ekonomide liberalizasyonu artıracak yönde adımlar atarak ithalatı % 60 - 65 oranında serbestleştirmiş ve fiyat kontrollerini kaldırmıştır. Yabancı sermayenin girişini teşvik etmek için Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu 1951 ve 1954'de iki defa değiştirmiştir. Benzer amaçlarla Petrol Kanunu çıkarılmıştır. Yeni Hükümetin ortaya koyduğu diğer bir liberalleşme konusu da KİT'lerin özel sektöre devri ile ilgili olmuştur. Ancak özel sektörün elinde KİT'leri devralacak yeterli sermayenin olmaması ve özel kesimin KİT'leri satın almak yerine onların sunduğu mal ve hizmetleri ucuza almayı tercih etmeleri nedeniyle bu devir gerçekleştirilememiştir. 1954 yılından sonra KİT'ler yeniden önem kazanmış, kamu kesiminin ekonomideki faaliyetleri KİT'ler aracılığıyla devam etmiş hatta yeni KİT'ler kurulmuştur (Şahin, 1990, s.103-104). Bu dönemde bütçe denkliliği önemsenmemiş, genişletici maliye ve para politikaları uygulanmış, ayrıca iç borçlanma ve TCMB kaynaklarını kullanma olağan finansman yöntemleri haline gelmiştir. Dönemin ilk yıllarında fiyat artışları; içerde artan üretim ve artan ithalat sayesinde makul sınırlar içinde kalmış,

ancak dönemin ikinci yarısında genişletici para ve maliye politikalarıyla beslenen iç talep artışı, diğer olumsuz gelişmelerle birlikte enflasyonist baskıları artırmıştır.

Bu politikaların neticesinde 2. Dünya Savaşı sonrası dünya ticaretinde yaşanan genişlemenin Türkiye'ye yansımaları nispeten olumlu olmuş ve 1950-54 yılları arasında Türkiye ekonomisi hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde büyüme hızı % 8-9'lara ulaşmıştır. Ancak 1954 yılından itibaren işler tersine dönmüş, ekonomide daralmalar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 1954'te iklim koşullarının kötüye gitmesi, tarımsal üretimin gerilemesine neden olmuştur. Döviz rezervlerinin tükenmesi ve Kore Savaşı'nın yarattığı olumlu etkinin sona ermesi ile milli gelirden ve üretimdeki yavaşlama belirginleşmiştir. Öte yandan bütçe açıkları, hazine avanslarındaki artış, destekleme alımları gibi nedenlerle para arzının artışına yol açan politikalar, fiyatların da önemli oranda yükselmesine yol açmıştır. Ekonomik daralma, fiyatlardaki hızlı artış, yatırımlardaki plansızlık, dış yardım ve kredilerin azalması Ağustos 1958'de IMF ile bir istikrar programına gidilmesine neden olmuştur (Alkinoğlu, 1999, s.308).

1958 yılında yürürlüğe giren bu istikrar programı, standart bir IMF reçetesidir. Bu nedenle program, Merkez Bankası kaynaklarına getirilen sınırlamalarla para arzını kontrol altına almaya çalışan bir anlayış içerisindedir. Programda yer alan diğer bazı önemli hususlar ise şunlardır:

- Türk parasının değeri devalüe edilecektir. Doların değeri 282 kuruştan 900 kuruşa çıkarılacaktır.
- Bütçe harcamaları kısıllanacak, dış ticaret kolaylaştırılacaktır.
- KİT ürünleri ve hizmetlerinin fiyatları yükseltilecektir (Kepenek ve Yentürk, 2000, s.122).

Bu düzenlemelere rağmen program istenilen biçimde başarılı olamamıştır. Programın uygulandığı sıralarda; dünya piyasalarında mal fiyatlarının genel olarak bir düşme eğilimine girmesi, ihracat artışını engellemiştir. Diğer taraftan, artan dış kredilere bağlı olarak ithalatta bir artış

meydana gelmiştir. Bu da dış ticaret açığının büyümesine ve programın istenilen sonuçlara ulaşamamasına neden olmuştur.

4.8.3. 1960-1970 Dönemi

1960'lı yılların ilk yarısı Türkiye'de yaraların sarılması dönemidir. İstikrar, planlı kalkınma anlayışında aranmıştır. Bu dönemde, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) bünyesinde kurulan konsorsiyum ile Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının finansmanı için gerekli krediler sağlanmıştır. Bu doğrultuda Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak planlı kalkınma dönemi başlatılmıştır.

Bu dönemde bir yandan kamu harcamalarına disiplin ve perspektif getirilmiş, bir yandan da ithal ikame politikası uzun vadeli akılcı temellere dayandırılmaya çalışılmıştır. Yine bu plan çerçevesinde yurt içi endüstrilere koruma getirilmiş, bir üretim dalı ancak yurt dışı ile rekabet edebilir hale geldiğinde korumanın kaldırılabilceği karara bağlanmıştır. İthal ikameci sanayileşmenin giderek hız kazandığı bu dönemde, kamu kesimi pek çok mali maliyetinin altındaki fiyatlarla satışa sunmuş ve sürekli artan bütçe açıklarına neden olmuştur. İthal ikamesinin dışarıdan gelen makine ve teçhizat ile besleniyor olması da bir süre sonra Türkiye'nin dışa olan bağımlılığını artırmış ve Türkiye'yi gittikçe artan bir şekilde döviz darboğazına itmiştir. Bu dönemde yüz yüze kalınan ödemeler dengesi sorunu Türkiye ile IMF'yi sık sık buluşturmuştur. İlk Stand-by düzenlemesi 1961 yılında 37,5 milyon SDR destek sağlayacak şekilde imzalanmıştır. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti Devleti, her yıl IMF'ye yeni bir Niyet Mektubu vermiş ve bu dönemde tam 9 Stand-by anlaşması düzenlenmiştir (Çelebi, 1998, s.76). Dönem içinde IMF ile toplam 235,5 milyon SDR'lik anlaşmaya gidilmiş olduğu halde, bu tutarın ancak % 66,6'lık bölümü olan 157 milyon SDR tahsil edilebilmiştir.

4.8.4. 1970-1980 Dönemi

1960'lı yıllarda izlenen politikalar sonucunda büyüme hızında ve kapasite kullanım oranında düşme biçiminde kendini gösteren ekonomik tikanıklar giderek artmış ve buna ek olarak 1970'den itibaren ekonomide fiyat

istikrarı da bozulmaya başlamıştır. Özellikle Kıbrıs Barış Harekatı nedeniyle oluşan bütçe açıklarının da etkisi ile 1971-1977 döneminde enflasyon çift haneli rakamlarla gösterilmeye başlanmış ve ortalama enflasyon % 20'ye yaklaşmıştır. Neticesinde Türkiye daha büyük çapta mali kaynaklara ve yeni istikrar politikalarına ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Bu arada IMF'nin devalüasyon ve dış ticaret rejiminde liberalleşme baskıları iyice artmaya başlamıştır. Özellikle sanayi alanında üretim yetersizliğinin olması ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Sonunda 1970 yılının Ağustos ayında IMF'yle yeni bir Stand-by düzenlemesine gidilerek, IMF'nin devalüasyon isteği kabul edilmiştir. Buna göre 1 dolar 9 TL'den 15 TL'ye devalüe edilmiş, ithalatta liberal politikalar izlenmesine karar verilmiştir (Boratav, 1989, s.97).

1970 kararları, para ve maliye politikalarını içeren yarı-şok kararlar olmuştur. Bu kararları, 1958 devalüasyon kararından ayıran önemli fark ise kamu gelirlerini artırmaya yönelik vergi reformlarını içermesidir. İstikrar kararlarının alındığı tarihte Türkiye'nin döviz rezervleri en düşük düzeyinde iken, IMF'den Stand-by düzenlemesi ile sağlanan 90 milyon SDR ile bu alanda belli ölçüde düzelme sağlanabilmiştir (Parasız, 1998, s.4).

Öte yandan bu dönemde ABD dolarının devalüe edilmesi sonucunda 1 ons altın 35 dolardan 38 dolara yükselmiş ve dolar-altın konvertibilitesinin kaldırılması Bretton Woods Sisteminin yıkılmasını beraberinde getirmiştir. Bu durumda IMF, uluslararası para sistemini içine düştüğü zor durumdan kurtarmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1970 yılında dünya likiditesinin gereksinimlerine cevap verebilmek için yaratılan SDR, doların yerini almış ve yeni para birimi olmuştur. Bunun yanında 1974 yılında petrole yapılan yüksek zamlar uluslararası bankalarda likidite birikimine neden olmuş, bu da bankaların uluslararası piyasalardaki önemini artırarak, gelişmekte olan ülkelere geniş kredi imkanı sunulmasını sağlamıştır (Çelebi, 1998, s.78). Dünyadaki bütün bu gelişmeler, IMF'nin üye ülkeler ile olan finansal ilişkilerinin zayıflamasına yol açmıştır. Türkiye de bu gelişmelere bağlı olarak 1970'den sonra 1978'e kadar IMF ile yaptığı Stand-by'lara bir süre ara vermiştir. Bununla beraber bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret açığı artmaya devam etmiştir. Özellikle petrol krizi ile birlikte petrol fiyatlarının önemli ölçüde

artması Türkiye'nin döviz harcamalarını artırmış ve ekonomisini işlemez hale getirmiştir. Türkiye bu yıllarda çözümü uluslararası bankalardan borçlanmakta bulmuştur. Türkiye'nin özel kaynaklara olan borçları 1973'de 279 milyon ABD doları iken, 1975'de 3,5 milyar ABD doları, 1978'de ise 7,7 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

Öte yandan 1975-1980 yılları arasındaki beş yıllık dönem içinde TL'nin değeri tam 14 kez devalüe edilmiştir. Yapılan her devalüasyon iç piyasa fiyatlarının sürekli değişmesine neden olmuştur. 1975-1980 döneminde Türkiye ekonomisi, bir yandan enflasyon diğer yandan devalüasyon şokları içinde bozulmuştur. Bu sorunların bir türlü çözülmemesi neticesinde 1978 yılının Nisan ayında IMF ve Türkiye arasında yeni bir Stand-by anlaşması imzalanmış ve Fon'un ileri sürdüğü tedbirler tekrar yürürlüğe girmiştir. Buna göre % 32 oranında bir devalüasyon daha yapılarak, 1 ABD dolarının değeri 25 TL olarak belirlenmiştir. Ancak bu Stand-by düzenlemesinin de ömrü fazla uzun olmamış, düzenleme Aralık ayında IMF tarafından askıya alınmıştır. Bunun üzerine Mart 1979'da Hükümet, "Ekonomiyi Güçlendirme Programı" adıyla yeni bir istikrar programı hazırlamıştır. Ekonomiyi daraltarak dengeye getirmeyi amaçlayan bu yeni program çerçevesinde, Temmuz 1979'da IMF ile ikinci bir Stand-by daha imzalanmıştır. Bu program dahilinde TL'nin katlı kur uygulamasıyla 1 ABD dolarının 47 TL'ye eşit olacak biçimde devalüe edilmesi, KİT zamları, bütçe harcamalarının sınırlandırılması, faiz hadlerinin daha da yükseltilmesi alınan başlıca önlemlerdir (Kazgan, 2002a, s.295). Ayrıca IMF ile yapılan bu anlaşma sonucunda, kısa vadeli özel borçların 2,8 milyar ABD dolarlık bölümü, uzun vadeli devlet borcuna dönüştürülerek borç yükünün toplumun tamamına yayılması sağlanmıştır (Kazgan, 2002a, s.134).

Yapılan devalüasyonlar hızla artan dış ticaret açığını bir nebze olsun yavaşlatmasına karşın, 1979 yılında yaşanan ikinci petrol şoku ile yeni bir çıkmaza daha girilmiştir. Yaşanan petrol şokları neticesinde Türkiye, IMF'nin 261,3 milyon SDR tutarındaki petrol kolaylığı imkanından yararlanmıştır.

1979 yılında ihracat gelirlerinin artık neredeyse tamamı petrol ithalatına tahsis edilmiş, 1980'de ise petrol ithalatı ihracat gelirleri ile

karşılanamaz hale gelmiştir. Ayrıca o dönemde ülkenin içinde bulunduğu iç karışıklık yüzünden alınan kararların istikrarsızlığı önlemedeki yetersizliği ve bu kararların geç uygulamaya konması, kamu harcamalarında istenilen indirimin gerçekleştirilememesi ve de döviz kuru politikasının enflasyon karşısında etkin olamaması her iki IMF programının da başarısız olmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak 1970'lerin sonunda uygulanan istikrar politikaları, TL'nin büyük oranda değer kaybetmesine yol açmıştır. Buna karşın ödemeler bilançosunda beklenen iyileşme sağlanamamış, yurt içi tasarruflar 1980'li yıllara doğru iyice azalmış ve milli gelirin gerilemesinin yanında, enflasyon oranları artan borç yüküne bağlı olarak giderek yükselmiştir.

4.8.5. 1980-1990 Dönemi ve 24 Ocak 1980 Devalüasyonu

Daha önce hiç olmadığı kadar ağırlaşan ekonomik tablo, 1980'in başında politika uygulayıcıları radikal tedbirler almak zorunda bırakmıştır. 1980'li yılların ekonomik kalkınma anlayışı içerisinde döneme damgasını vuran uygulama, 24 Ocak Kararları olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar kararları ile bu tarihe kadar izlenen temel ekonomi politikaları tamamen değiştirilmiş, yerine daha liberal ve daha dışa açık politikalar konmuştur. Program kısa vadede, acil dış ödeme güçlüklerini çözümlenmeyi, enflasyon hızını düşürmeyi, atıl kapasiteleri harekete geçirerek büyüme hızını artırmayı amaç edinmiştir. Bu programda yer alan politikalar şu şekilde sıralanabilir (Ardıç, 2005, s.123):

- Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi,
- Döviz piyasasının ve sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi,
- İç fiyatların piyasa denge fiyatını yansıtması,
- Sermaye üzerindeki vergilerin hafifletilmesi,
- Faiz hadlerinin serbestleştirilmesi ve reel faiz düzeyinin yükseltilmesi,
- Devlet kesiminin küçültülmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi,
- Ücret ve maaşların düşürülmesi, tarım fiyatlarının baskı altında tutulması,

Görüldüğü gibi 24 Ocak Kararları köklü değişiklikler amaçlamıştır. Mal, para ve döviz piyasalarında kontrollü fiyatları ortadan kaldırmak için önlemler alınmış, ihracatı teşvik programı oluşturulmuş, devlet işletmeleri ticari ilkeleri esas alarak faaliyet gösterecek biçimde tekrardan yapılandırılmış, KDV'yi de kapsayan köklü bir vergi reformu üzerinde durulmuştur.

24 Ocak istikrar programı ile öncelikle ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, kaybolan uluslararası kredibilitenin yeniden kazanılması, enflasyonun düşürülmesi ve kısıtlıkların giderilmesi hedeflenmiştir. İstikrar programı çerçevesinde öncelikle yüksek oranlı bir devalüasyon yapılmış (1 dolar=47,1 TL'den 70 TL'ye çıkmıştır), KİT mal ve hizmet fiyatları artırılmıştır. Buna ek olarak ihracat sübvansiyonlarının artırılması, ithalatın serbestleştirilmesi ve yeni bir vergi reformu hazırlanması yönünde çalışmalar da başlatılmıştır (Bahçeci, 1997, s.75).

Fakat 24 Ocak Kararlarının esas hedefi sadece kısa dönemli ekonomik darboğazları aşmak değil, uzun dönemde yukarıda sözü edilen ekonomik dönüşümü gerçekleştirmek için dört temel alanda gerekli görülen reformları uygulamak olmuştur. Bu dört temel alan; ticaret, finans ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi ile kamu sektörünün serbest piyasa işleyişi içindeki rolünün yeniden belirlenmesi şeklinde özetlenebilir. Yani bu program, mevcut ekonomik düzenin uzun vadeli bir yapısal revizyona girmesini amaçlayan modern ekonomi kuralları çerçevesinde oluşturulan kararlardır.

Bu kararlar, iktisat politikalarının esasları bakımından yeni bir dönemin ve yeni bir ekonomik anlayışın başlangıcıdır. İhracata dayalı büyüme modelini benimsemesi ve ekonominin yapısını tamamen bu yönde değiştirmeye çabalaması bu programın, daha önce belirttiğimiz istikrar programlarından ayırıcı bir özelliği olmuştur. Türkiye ekonomisinin iç pazara dönük yapısını dışa dönük bir yapıya dönüştürmeyi amaçlayan ve ekonomide liberalleşme yönünde adım atan 24 Ocak Kararları da diğer istikrar programları gibi yine IMF kökenli bir istikrar programıdır (Ener ve Demircan, 2004, s.110). IMF önerilerinin kararlı biçimde uygulandığı bu istikrar programı içinde

diğerlerinden farklı olarak, ekonomide şok etkiler meydana getirecek tarzda para politikası uygulamalarına da yer verilmiştir (Ertüzün, 1984, s.111).

4.8.6. 24 Ocak 1980 Kararlarının Sonuçları ve 1980-1990 Dönemi

24 Ocak Kararları, IMF'nin Stand-by anlaşmalarıyla desteklediği, OECD gözetiminde borç konsolidasyonunun sağlandığı ve yeni kredi imkanlarının devreye sokulduğu bir program olmuştur (Ekzen, 1972, s.115).

Söz konusu program çerçevesinde Türkiye, IMF'ye serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmaya yönelik verdiği taahhütler sonucunda, 1980-83 yıllarını kapsayan üç yıl süreli bir uzatılmış bir fon kolaylığı düzenlemesine gitmiştir (Kazgan, 2002b, s.116). 18 Haziran 1980'den itibaren geçerli olan bu anlaşmayla, o ana kadarki en yüksek meblağ olan 1,25 milyar SDR tutarında bir kaynak sağlanmıştır (Gürsel, 1980, s.116).

1980 sonrası dönemde uygulanan politikalar sonucu, enflasyon önceleri (özellikle 1987'ye kadar) düşmeye ve bunun yanında ülkenin üretim düzeyinde de artışlar başlamıştır.

1980'lerin ilk yarısında ekonomide yaşanan bu olumlu tabloya karşılık, kurumsal yapıda istenilen değişiklikler gerçekleştirilememiştir. Bu çerçevede ekonomik istikrarsızlığın yapısal nedenleri ortadan kaldırılamamış ve kamu gelir-gider dengesi kurulamamıştır. KİT'lerin özelleştirilmesinde istenilen mesafe kaydedilememiş ve devlet harcamalarında önlenemeyen artışlar yaşanmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak da, iç ve dış borçların döndürülebilmesi için Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmuştur (Gündüz, 1999, s.107). 1987 seçimlerinden sonra borç miktarını azaltmaya yönelik uygulanan sıkı para ve maliye politikalarını ise 1989 yılındaki sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sekteye uğratmıştır.

24 Ocak Kararları sonrası ekonomik durum, dış ticaret açısından değerlendirildiği taktirde ise; özellikle İran–Irak savaşı ile birlikte Türkiye'de önemli oranlarda ihracat artışları gerçekleştiği görülür. Bu durum 1980'lerin ikinci yarısında IMF ile yeni düzenlemeler yapılmamasında en büyük etkindir. Ancak bu durumun yeni kapasiteler yaratmaktan çok kapasitelerin daha etkin

kullanılması ve iç talebin kısılması yoluyla gerçekleştirilmesi, kısa vadede sağlanan ihracat artışını uzun vadeye yaymayı mümkün kılmamıştır.

Genel olarak 1980-89 döneminde; Türkiye’de, kamu harcamalarında kısıtlamaya gidilememesi iç borçlanmayı büyük boyutlara taşımıştır. Ekonominin hızlı bir kalkınmayı finanse edecek kaynakları kendi yapısı içinde yaratamaması, yaratılan kaynakların ise etkinlikle sanayi yatırımlarına aktarılamaması toplam yatırım ve tasarruf miktarının zamanla düşmesine yol açmıştır. Sonuçta Türkiye 1990’lı yıllara cari işlemlerdeki olumlu gelişmelere rağmen; büyüme oranları düşük, enflasyon oranları yüksek, gelir dağılımı dengesiz ve iç-dış borç yükü büyük boyutlara ulaşmış bir halde girmiştir (Ataç, 1999).

4.8.7. 1990-2000 Yılı Dönemi ve 5 Nisan İstikrar Programı

Türk ekonomi tarihine damgasını vuran 5 Nisan kararlarının yer aldığı bu dönem, 5 Nisan 1994 öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Buna göre dönemin ilk yarısı olan 1990-1994 yıllarında 5 Nisan kararlarına yol açan sebepler, 1995-1999 yıllarını kapsayan ikinci bölümünde ise 5 Nisan kararlarının sonuçları ele alınacaktır.

5 Nisan öncesinde ekonomideki genel manzara; Körfez savaşının etkisi ile kamu açıklarında olağanüstü yükselme ve istikrarsız büyüme şeklindedir. Bu durum süregelen yapısal istikrarsızlığı daha da ağırlaştırarak krize dönüşme sürecini hızlandırmıştır. Ancak 1994 krizini alevlendiren kamunun borçlanma politikası olmuştur. Kamu kesimi giderleri normal gelirlerle karşılanamayınca TCMB kaynaklarına başvurulmuş, yoğun biçimde iç borçlanmaya gidilmiştir. Bu dönemde ekonomik istikrarsızlığın en belirgin göstergesi ise enflasyon sorunudur. 1994 yılında kamu iç borçlanma krizi şeklinde patlak veren enflasyon, tarihinin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1994 yılında % 120 olarak gerçekleşen enflasyon, uygulanan istikrar tedbirleri sonucunda bile 1995 yılında ancak % 85-90’lar seviyesine gerilemiştir. Bu dönemde ekonomideki nadir olumlu göstergelerin başında İran-İrak Savaşının olumlu bir etkisi olarak Türkiye’nin artan döviz rezervleri gelmektedir. Bunun yanında dış ticaret dengesinde de 1980’lerin ikinci yarısından 1990’lı yılların

başlarına kadar ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Buna göre 1990'ların başında Türkiye ekonomisi dış dengesi nispeten güçlü, buna karşılık iç dengesi oldukça zayıf bir görünümde. Örneğin 1991 yılında cari işlemler dengesinde 258 milyon dolarlık bir fazlalık olmasına rağmen, kamu maliyesi incelendiğinde, gittikçe artan bir kamu kesimi borçlanma gereksinimi göze çarpmaktadır (Güneş, 1994, s.122).

Bu dönemde finansal serbestleşmenin sonucu olarak, döviz kuru ile mal hareketleri arasındaki arz-talep bağlantısı ortadan kalkmıştır. Nitekim Türkiye'nin mal ticareti hareketleri, TL'nin değer yitirmesini, doların ise değer kazanmasını gerektirirken, parasal hareketlerle bunun tam tersi gerçekleşmiştir. Bunun temel nedeni artan kamu açıklarına bağlı olarak gelişen pozitif reel faiz uygulamasıdır. Bu kapsamda yurtdışından Türkiye'ye yüksek miktarda sıcak para akımı olmuş, yatırımlar yüksek faiz geliri sağlayan hazine bonosu ve devlet tahviline kaymıştır. Bu yatırımcılar, kamu kâğıdının vadesi geldiğinde ise sadece yüksek bir faiz geliri elde etmekle kalmamış, yatırımlarını yeniden dövize çevirdiklerinde yerli paranın vade dönemi içinde değer kazanması sayesinde ek bir kazanç daha sağlamışlardır. Dolayısıyla, yüksek faiz oranı ve değerli döviz kuru sıcak para olarak da adlandırılan spekülasyon sermaye girişini hızlandırmıştır (Sönmez, 1998, s.503-504,). Bir süre bu şekilde işleyen çark, kamu açık ve borçlarının daha da büyük boyutlara ulaşması neticesinde endişe verici bir hal almıştır.

Bu gelişmeler, ekonomiye olan güveni iyice sarsmış ve döviz talebini had safhaya ulaştırmıştır. Döviz talebini kırmak için % 700'lere kadar çıkan gecelik faiz bile döviz talebini kıramaz hale gelmiştir. Bu ortamda sanayici de yatırımdan ve üretimden caymış, bilançolardaki faaliyet karları, yerlerini "faaliyet dışı" karlara bırakmıştır. İşsizlik artmış, gelir dağılımı tümenden bozulmuş ve kayıt dışı ekonomiyi besleyen bir kısır döngü oluşmuştur. Bütün bu gelişmelerin neticesinde, Hükümet 5 Nisan Kararlarını almak zorunda kalmıştır.

4.8.8. 5 Nisan Kararlarının Niteliği ve Amacı

24 Ocak Kararlarının tipik özelliklerini taşıyan 5 Nisan Kararları, kısa vadeli hedefler için aşamalı çözümler getiren, uzun vadeli hedefler için de şok tedaviler öngören karma tedbirlerden oluşmuştur. Bu kapsamda program, nominal para miktarının kontrolünü içeren, parasal ve mali kısıtlamalara giderken ise maaşlarda fazlaca bir artışa yer vermeyen bir istikrar programı niteliği taşımaktadır (Parasız, 1995, s.188).

5 Nisan Kararlarını 24 Ocak Kararlarından ayıran en temel özellik ise; sadece emek ve mal piyasalarını değil, para ve döviz piyasalarını da dengeye getirmek üzere tasarlanmış olmasıdır. Buna göre 5 Nisan Kararları ikiye ayrılarak incelenebilir: Konjonktürel kararlar ve yapısal düzenlemeler.

Konjonktürel kararlar; kamu maliyesini disipline etmeye yönelik, harcamaları azaltıcı, gelirleri artırıcı politikalar ile döviz kuru, para, ücret ve fiyat ayarlamalarını kapsayan çeşitli tedbirlerden oluşmaktadır. Yapısal düzenlemeler ise ihracatı artırmaya yönelik tedbirleri, tarım destekleme politikalarını, özelleştirme faaliyetlerini, sosyal güvenlik reformunu ve KİT'lere yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Konjonktürel kararlar ile kısa dönemde ekonomide bir rahatlama, yapısal önlemler ile de uzun dönemde sistemin temelindeki dengeleri yeniden kurarak, kalıcı bir istikrar ile sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlamak hedeflenmiştir (Bahçeci, 1997, s.95).

5 Nisan Kararları öncelikle KKBG'yi ve dolayısı ile enflasyonu düşürmeye yönelik olarak kamu harcamalarının azaltılmasını ve gelirlerin artırılmasını öngörmüştür. Harcamaları kısma yönelik olarak kamuda çalışan işçi ve memur maaşlarına sadece bütçe ödenekleri ile belirlenmiş sınırlı bir artış yapılmıştır. Kamu personel alımları ise durdurulmuştur (Bahçeci, 1997, s.95).

Öte yandan gelir artırmaya yönelik olarak KİT ürünlerine zam yapılmış ve yıllık ücretli mükellef dışındakilere ek vergiler konmuştur. Ekonomik kalkınmayı hızlandırmaya ve yapısal sorunları çözmeye yönelik olarak ise, KİT'lerin ve kamu bankalarının özelleştirilmesi öngörülmüştür.

Özelleştirilemeyen ve borç yükü altında olan bazı KİT'lerin kapatılması ve tarımda destekleme alımlarının daraltılması da yine aynı kapsamda yer alan diğer tedbirlerdir.

Para ve döviz piyasalarına istikrar kazandırmak amacıyla da banka mevduatları sigorta kapsamına alınmış, Hazinesinin Merkez Bankasından aldığı avanslara sınırlamalar getirilmiştir. Bu doğrultuda Hazinesinin kısa vadeli avans kullanımı bütçe ödeneklerindeki artışın % 12'si ile sınırlandırılmış ve Merkez Bankasının daha özerk bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca enflasyonun düşürülmesinde kurların nominal çıpa olarak kullanılması öngörülmüş ve döviz kazandırıcı hizmetler teşvik edilmiştir (Bahçeci, 1997, s.96). Son olarak da bu dönemde döviz kuru üzerindeki spekülasyonları önlemek amacıyla günlük döviz kurlarının, bazı büyük bankaların günlük kurlarının ortalamalarına göre belirlenmesine geçilmiştir.

4.8.9. 5 Nisan Kararlarının Sonuçları

Getirdiği reformist düzenlemelere karşın 5 Nisan Kararları, 1994 seçimleri nedeniyle tam anlamıyla uygulanamamış ve özellikle bütçe harcamaları bir türlü kontrol altına alınamamıştır. Bunun üzerine seçimlerden sonra istikrar tedbirlerinin yanı sıra yapısal reformları da içeren bir istikrar programının uygulanması için IMF ile görüşmelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda IMF'nin onayı ile imzalanan Stand-by anlaşması ile 509,3 milyon SDR (Uzatılmış Fon Kolaylığının dahil edilmediği kısım) tutarında kaynak sağlanmıştır (Ener ve Demircan, 2004, s.115). Bu tutarın, 14 aylık süre içinde ve 5 taksit halinde kullanılması öngörülmüştür. Stand-by düzenlemesi çerçevesinde 160,5 milyon SDR tutarındaki birinci kredi dilimine ilişkin tutar hemen kullanılmış, geri kalan 348,8 milyon SDR'nin de üçer aylık 4 taksit halinde ve performans kriterlerine bağlı olarak kullanılması öngörülmüştür. Ancak 1995 yılının son aylarında Türkiye'nin içine düştüğü belirsizliğin artması ile birlikte son iki dilimin kullanımı IMF tarafından askıya alınmıştır (Eğilmez, 1997, s.124).

5 Nisan Kararlarının nispeten sıkı bir şekilde uygulandığı 1994 yılı içerisinde dış ticaret açığı bir önceki yıla göre % 73,4 oranında azalarak 5,2

milyar dolara inmiştir. Program kapsamında % 38,5 oranında devalüe edilen TL ile döviz kuru politikalarında ve krizin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini minimize edilmesinde arzulanan başarı sağlanmıştır (Alpago, 2002, s.126). Ancak izlenen istikrar programının kamu fiyatlarını artırması ve vergi artışları yoluyla iç talebin daraltılmasına yönelik politikaları, ekonomik büyümeye büyük darbe vurmuştur. Ayrıca toptan eşyada % 150'yi bulan enflasyon ile işsizlik, programın çözüme kavuşturamadığı diğer makro ekonomik sorunlar olarak kalmıştır. Bu sorunların çözülememesinin altında yatan önemli nedenlerden biri enflasyonu düşürmek için uygulanan para ve düşük kur politikasıdır. Bu yöntemle ithal mallara olan talep artmış, ekonomik büyüme ise bundan olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca özelleştirme gibi yapısal dönüşüm reformları da programın çözüme kavuşturamadığı sorunlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sonuç olarak; istikrar tedbirlerinin yapısal değişimlere dayalı olmamasından dolayı özellikle reel kesimde başarı kazanılamamış ve ülke ekonomisi küçülme dönemine girmiştir.

90'ların sonlarına doğru ise Türkiye'nin IMF ile olan temaslarında ana konusunu hep yüksek enflasyon oluşturmuştur. Bu yıllarda, IMF'nin direktmeleri ile bir enflasyonla mücadele programı daha hazırlanmıştır. Bu programın etkinliğinin sağlanması için para ve maliye politikaları arasında koordinasyon oluşturulmuştur. Program çerçevesinde bütçe faiz dışı fazlasındaki artış ve özelleştirme faaliyetlerinin hız kazanması politika uygulamaları için umut verici olmuştur. Programın ilk sonuçlarının olumlu olması, 1998'in Haziran ayı sonunda IMF ile bir "Yakın İzleme Anlaşması" imzalanmasını sağlamıştır (Erçel, 1999, s.41). Ancak bu anlaşma Stand-by anlaşmalarından farklı olarak IMF kaynaklarından alınacak bir krediyi içermemiştir. Bu anlaşmanın Türkiye'ye sağladığı en büyük fayda, uluslararası finans piyasalarında Türkiye'nin güvenilirliğini artırması olmuştur.

Bu programın temel özellikleri:

- Konsolide bütçe dışı fazlasının artırılması,
- Kamu kesimi maaş ve ücretlerinin ve tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde hedeflenen enflasyonun dikkate alınması,

- Para politikasının enflasyondaki düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli bir şekilde uygulanması,
- Kamu finansmanını güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi,
- İç borç ihtiyacını düşürmek ve ekonomideki etkinliği artırmak için özelleştirmenin hız kazanması olmuştur.

Uygulamaya konulan “Yakın İzleme Programı”, 1999 yılında Rusya’da yaşanan global krizin ve Marmara Bölgesinde meydana gelen deprem felaketinin olumsuz etkilerine maruz kalmış ve sekteye uğramıştır. Bu aşamada IMF, Türkiye’ye depremin yarattığı olumsuzlukları gidermesi amacıyla 361,5 milyon SDR tutarında Acil Yardım Kredisi sağlayarak desteğini sürdürmüştür.

Sonuçta Yakın İzleme Anlaşması ile bazı olumlu gelişmeler sağlanmasına karşın, enflasyondaki düşüş eğilimini sürdürmek ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlamak için Fon kaynaklarıyla desteklenecek yeni ve kapsamlı bir makroekonomik programın uygulanması kaçınılmaz hale gelmiştir.

4.8.10. 2000-2002 Dönemi

Türkiye bu döneme, 22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile yapılan Stand-by düzenlemesi ile girmiştir. Yapılan anlaşma çerçevesinde üç yıllık bir süreyi kapsayan yaklaşık 2,9 milyar SDR (4 milyar USD) tutarında mali kaynağın kullanımı öngörülmüştür (IMF, Şubat 2004).

Temelde enflasyonu düşürme özelliği taşıyan bu yeni program üç temel unsur üzerine kurulmuştur (Erçel, 1999, s.40-50).

- **Maliye Politikaları:** Enflasyonun temelinde kamu açıklarının olduğu kabul edilerek, kamu finansmanının sürdürülebilir bir temele oturtulması ile enflasyonun durdurulabileceği kabul edilmiştir. Bu kapsamda, gider azaltıcı ve gelir artırıcı politikalara ağırlık verilerek, kamu borç stokunun sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca gerçekçi bir bütçe hazırlanıp ve denetiminin sağlanması, vergi

sisteminin iyileştirilmesi, kamu sektörü borçlanma gereğinin azaltılması ve bütçe dışı fonların tasfiyesi de amaçlanmıştır.

- **Para ve Kur Politikaları:** Program kapsamında uygulanacak kur politikasının temel özelliği; 1 ABD doları + 0,77 Euro olarak belirlenen kur sepetinin hedeflenen enflasyona paralel olarak yıllık bazda % 20'lik bir artış ile günlük olarak önceden açıklanmasıdır (Günel, 2001, s.37).
- **Yapısal Reform Programı:** 2000 yılında uygulanan bütçe uyum politikalarını orta vadede sürdürülebilir hale getirmek, kamu faiz yükünü düşürmek, şeffaflığı ve ekonomik etkinliği artırmak hedeflenmiştir. Yapısal reform programı kapsamındaki reformlar şunlardır:

Sosyal Güvenlik Reformu: Bu reform ile mevcut sosyal güvenlik sisteminin daha sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin sağlanması, işsizlik sigortası uygulamasının başlaması, birikmiş borçların tasfiyesi, sağlık ve emeklilik fonlarının birbirinden ayrılması hedeflenmiştir.

Bankacılık Kesimi Reformu: Öncelikle Bankalar Kanununda değişiklik yapılmış ve bankaların denetiminin yapılacağı tek mercii olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Böylece bankacılık sisteminin şeffaflaştırılması, AB standartlarına uyum, mali sistemin piyasa koşullarına göre çalışmasının temini hedeflenmiştir.

Özelleştirme: Devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması, ekonominin rekabete açık ve etkin işlemesinin sağlanması, KİT'lerin devlet bütçesi üzerindeki yükünün azaltılması özelleştirme kapsamında belirlenen temel hedefler olmuştur.

Programın sonuçları şu şekildedir:

İstikrar programının titizlikle uygulanmasının sonucunda 2000 yılında ekonomik büyüme yaklaşık % 6 düzeyinde gerçekleşirken, aynı yıl içinde

kamu kesimi dengesine ilişkin program hedeflerinin genel olarak tutturulmuş olduğu gözlenmiştir. Programın açıklanmasıyla birlikte oluşan olumlu havanın etkisiyle de faiz oranlarında büyük bir düşüş gerçekleşmiştir.

2000 yılı itibariyle programda belirlenen bir çok hedefe ulaşılmakla beraber, enflasyon için belirlenen hedef gerçekleştirilememiştir. Kasım ayı itibariyle TEFE % 32,7 olarak gerçekleşmiş ve enflasyon oranı son on beş yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. Ancak bu oran istikrar programında belirlenen % 20 olan hedeften yüksektir ve bu nedenle TL aşırı değerlenmiştir.

Programda esas olarak TL'nin değerlenmesinin reel sektör üzerinde yaratacağı olumsuz etkinin düşük faiz oranları ile telafi edilebileceği ve dış ticaret açığının yükselmeyeceği ve dış borçların azalacağı öngörülmüştür. Nitekim, programın ilk yarısında faiz oranı aşırı düşmüş ve daha düşük faiz oranlarından borçlanma olanağı doğmuştur. Fakat faiz oranının düşüşü, Türkiye için beklenen etkiyi yaratmamış, uzun yıllar yatırımdan uzak duran sektörleri, yatırım artışı için teşvik edememiştir (Yentürk, s.44-45). Hatta faiz oranındaki düşüş, Türkiye gibi tüketim eğilimi yüksek olan bir ülkede ters bir etkiyle bireylerin tasarruf eğilimlerini düşürüp tüketimi artırmıştır.

Reel döviz kurlarının gerilemesiyle de döviz kazandırıcı işlemlerden doğan döviz girişleri olumsuz etkilenerek, 2000 yılında dış ticaret açığının büyümesine yol açmış ve 2000 yılı sonu itibariyle Dış Ticaret Açığı / GSMH oranı son yirmi bir yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Kısa vadeli borçlanmayı cazip hale getiren 1999 istikrar programının "Döviz Kuru Çapası" uygulaması, borçların artışını da hızlandırmıştır. Nitekim, kısa vadeli borçlar 1999 yılında 22,9 milyar ABD doları düzeyinde iken, 2000 yılında 28,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 1999 yılı sonunda 102,9 milyar ABD doları düzeyinde olan toplam dış borç stoku ise 118,7 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Böylelikle Dış Borç / GSMH oranı Türkiye'de % 50 kritik sınırını geçerek % 59,2'ye ulaşmıştır (Kazgan, 2002b, s. 453).

Buna göre programın maliye ve para politikalarına büyük oranda uyulmasına rağmen, programın yapısal nitelikli düzenlemeleri istenilen şekilde gerçekleştirilememiştir. Enflasyonun beklenen oranda düşmemesi, TL'nin aşırı

değerlenmesi, cari işlemler açığının büyümesi ve bankacılık sektörünün kırılganlığının artması devalüasyon beklentisinin artmasına neden olmuştur. İlgili reformların eksikliği ise bankacılık sektöründen başlayarak kendini göstermiş ve Kasım 2000 krizine neden olmuştur.

Türkiye, 2000'in Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırıyı; çok yüksek faiz oranları, önemli döviz rezervi kayıpları ve IMF'nin 10,5 milyar ABD doları büyüklüğündeki Ek Rezerv Kolaylığı imkanı ile durdurabilmiştir.

Ek Rezerv Kolaylığı kapsamında 62 maddelik Ek Niyet Mektubu yayınlanarak; mevcut maliye/bütçe, para/kur ve gelirler politikalarının kararlılıkla sürdürüleceği belirtilmiş, bankalardaki mevduat garanti sisteminin ise sürdürüleceği ve yabancı bankaların Türkiye'deki ticari bankalara açtıkları kredilerin de Hükümetin güvencesi altına alınacağı açıklanmıştır. Ayrıca, söz konusu Niyet Mektubu'nda "yapısal reformlar" çerçevesinde özelleştirmeye ilişkin olarak çok detaylı bir takvim de belirlenmiştir.

Kasım 2000 krizi sonrası yapısal reformların istenen süratle gerçekleşmemesi ve borç veren kesimin yüksek risk primleri talep etmeye başlaması 2001 yılı Şubat ayı ortasına gelindiğinde faizlerin yeniden % 70'lere çıkmasına yol açmıştır. Bu da iç borç çevriminin sürdürülebilirliğine ilişkin şüphelerin tekrar doğmasına neden olmuştur. Yabancı sermaye çok kısa bir vade ararken, iç borç stokunun artmaya devam etmesi, enflasyon oranının düşmemesi, TL'nin değerlenmeye devam etmesi programın sürdürülebilirliği hakkındaki kuşkuarı iyice artırmıştır.

Böyle bir ortamda yeni bir kriz için gerekli kıvılcım, Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan tartışmadan çıkmıştır (Boratav ve Akyüz, 2002, s.34). Bunun üzerine, Şubat 2001'de gecelik faiz oranlarının % 5000 gibi çok yüksek rakamlara ulaşması bile, TL'den kaçış ve dövize saldırıyı durduramamış, ciddi boyutlarda bir likidite krizi doğurmuştur (Demir, 2001, s.63) .

Kasım 2000 ve hemen ardından gelen Şubat 2001 krizlerinin para

piyasalarındaki yansımaları faiz oranları ve döviz kurlarının artışı ile kendisini göstermiştir. ABD doları, % 100 devalüe edilerek 600.000 TL seviyesinden 1.200.000 TL seviyesine çıkmıştır. Şubat 2001'de yaşanan kriz ile Merkez Bankasının döviz rezervlerinin gerilemesi üzerine 21 Şubat 2001'de döviz kuru dalgalanmaya bırakılmış ve böylece Kasım ayında kesintiye uğrayan enflasyonu düşürme programının da sonuna gelinmiştir. IMF'nin bu krizlerdeki hatası, bankacılık reformu ile ilgili önlemlerin yavaş ve yumuşak bir geçişi gerektirdiği gerçeğini dikkate almaması olmuştur. Üstelik radikal önlemler sistemdeki çöküşü ve paniği hızlandırmıştır.

Ekonomideki yapısal bazı sorunların çok ciddi sorunlara yol açabileceğini tecrübesinden sonra, IMF ve Dünya Bankası destekleri ile birlikte 15 Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" açıklanmıştır. Temelde diğer programlardan çok farklı amaçlar gütmeyen bu yeni programda eski programdaki hedefler revize edilmiş, para ve döviz politikalarında da bazı değişikliklere gidilmiştir. Dalgalı döviz kurunun benimsendiği bu yeni program, kamu kesiminin olumsuz borç dinamiğinin kırılmasını ve bu amaca uygun olarak mali piyasaların yeniden yapılandırılmasını öngörmüştür. Program, reel ekonomiye yönelik olarak ise yurtiçi talebin daraltılmasını ve dış ticarete fazla oluşturulmasını amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de bir yandan kamu harcamalarını kısarak yurt içi talebin daraltılması, öte yandan kur makası, ücret maliyetleri ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar ile de ihracatın teşvik edilmesi öngörülmüştür. Özellikle "15 Mayıs Ekonomik Politikalar Bildirgesi" doğrultusunda yapılan açıklamada; ekonomik istikrar programına, kalınan noktadan devam edileceği vurgulanarak ekonomik istikrar programının piyasalarda güven kazanması sağlanmıştır.

4.8.11. 2002-2005 Dönemi

Güçlü ekonomiye geçiş programının uygulanması esnasında borçların döndürülmesinde ve borçların yeniden yapılandırmasındaki güçlükler, Hükümeti IMF'den yeni bir kaynak arayışı içine sokmuştur. Bunun sonucunda 4 Şubat 2002'de IMF ile 2002-2004 yıllarını kapsayan yeni bir Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiş ve 1999 yılında yapılmış olan Stand-by

düzenlemesi iptal edilmiştir. Bu yeni düzenleme ile tahsil edilecek olan 12,8 milyar SDR'lik kaynağın diğer kaynaklardan farklı olarak bütçe finansmanı amacıyla kullanılması da öngörülmüştür. 12,8 milyar SDR'lik bu tutarın 4,9 milyar SDR'lik kısmı ise IMF'den Ek Rezerv Kolaylığı kapsamında alınan kaynağın geri ödenmesinde kullanılmıştır. Yapılan bu Stand-by düzenlemesi ile ekonomide yeni bir sayfa açılmış, alınan tedbirler neticesinde ülke ekonomisi olumlu gelişmeler göstermeye başlamıştır.

TCMB tarafından uygulanan fiyat istikrarına dönük sıkı para politikaları ve yeni Hükümetin iktidara gelmesi ile birlikte; yatırımcıların ülkeye yönelik güveninin yeniden tesisi yavaş yavaş sağlanmıştır. Güçlü ekonomiye geçiş programındaki reformların istenen hızla yapılamamasının en büyük handikaplarından biri olan koalisyon Hükümeti, yerini bu defa tek parti iktidarına bırakmıştır. Daha önceden öngörülen; özelleştirme, bankacılık, sosyal güvenlik, kamu sektörü, iş ortamının iyileştirilmesi alanlarındaki yapısal reformların sürdürülmesi konusundaki kararlılık, yapısal reformların hızla yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bunun neticesinde de uluslararası piyasalardan sağlanan kaynaklar, daha uygun şartlar ile temin edilmeye başlanmıştır. Ocak 2003'de hazırlanan Acil Eylem Planı ile kurumsal yapılanmaya ilişkin eylemler ve kamu yönetimi alanında önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Güven ortamının sağlanmaya başlandığı 2002 yılı ekonomik verileri bunun bir göstergesi niteliğinde oldukça ümit vericidir. Ekonomi % 7,8 büyümüş, enflasyon % 30'lara çekilmiştir. Öte yandan 2001 yılı Ocak-Ekim döneminde 8,5 milyar ABD doları olan dış ticaret açığı, 2002 yılının aynı döneminde % 33,3 oranında artarak 11,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2001 yılı Ocak-Ekim döneminde % 75,1 seviyesinde iken 2002 yılının aynı döneminde bu oran % 71,3'e düşmüştür.

Genel olarak Türkiye, 2002 yılını umutlu bir şekilde kapatmış ve 2003 yılına birtakım yapısal tedbir ve programlarla girmiştir. Uygulanan ekonomik programda; 2003 yılı için % 20 enflasyon, % 5 büyüme ve % 6,5 faiz dışı fazla hedefleri benimsenmiştir. Bununla birlikte; faizlerde düşüş, borç döndürme rasyosunun düşmesi, ihracatın, üretimin, istihdamın artması, özelleştirmenin

devam etmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, kamu yönetimi reformu benimsenen diğer hedefler arasında yerlerini almışlardır (Ntvmsnbc, 2004). Bu dönemde ekonomi alanında bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve ülkede ekonomik istikrar tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda özelleştirme çalışmalarına hız verilmiş (Tekel, Şeker Fabrikaları, Enerji Sektörü), yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesi için hazırlıklar başlatılmış ve bankacılık sektörünün sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Öte yandan, Avrupa Birliği konusunda atılan adımlar da son döneme damgasını vurmuştur. Bütün bu gelişmelere rağmen; ülkenin içinde bulunduğu ekonomik istikrarsızlık koşullarında, borçların artışı frenlenememiş ve bu dönemde de iç ve dış borçlar artmaya devam etmiştir. Nitekim, IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından onaylanan Türkiye'nin dördüncü gözden geçirmeye ilişkin Niyet Mektubunda ağırlıklı olarak borçlanma politikasına yer verilmiştir (Ntvmsnbc, 2004). Uygulanan tasarruf tedbirleri ve gelir artırıcı yöntemlerle birlikte, 2003 yılında da belirlenen hedeflere genel olarak ulaşılmıştır.

Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, 2003 yılında da ekonomideki yüksek faiz ve de her geçen gün büyüyen dış ticaret açığı problemleri hala giderilememiştir. Bunun en büyük sebebi de 1990'lı yıllardan bu yana, Türkiye'nin yaşamış olduğu ekonomik krizlerle birlikte uzun vadeli kalkınma perspektifini kaybetmesi, küreselleşen dünya düzenine tam anlamıyla ayak uyduramaması ve yüksek faize dayalı iç borç sarmalından kurtulamamasıdır. İç borçlara 2001'de % 35, 2002'de % 22 ve 2003'de ise % 28 civarında reel faiz ödemesinin yapılması bu durumun bir göstergesidir. Reel faizlerin yüksek düzeylerde olması; Türkiye ekonomisinin borç batağına batmasının temel nedenidir. 2003'te toplam borç stoku Türkiye GSMH'sinin yaklaşık % 85'i düzeyindedir.

Bununla beraber sıkı para ve maliye politikalarına yapısal reformlarla birlikte 2004'de de kararlılıkla devam edilmiştir. Böylece ekonomide mali baskınlık yavaş yavaş azalmaya başlamış, 2004 yılı itibarıyla reel faizler % 10, toplam borç stoku da GSMH'nin % 75-80 seviyelerine kadar inmiştir. Bunun yanında Hazine'nin borçlanma vadeleri de uzamıştır. Hazine tarihinde ilk defa

yurt içi piyasada 5 yıllık vadede borçlanmıştır. Bu olumlu tablo büyüme verilerinde de belirgin bir iyileşmeye neden olmuştur. Özellikle büyümenin 2004 yılı sonunda % 9,9 olarak gerçekleşmesi, Türkiye'nin hem dünyadaki hem de Cumhuriyet tarihindeki en yüksek büyüme oranlarından birini yakalaması sonucunu doğurmuştur. Fakat bu noktada büyümenin üretime yönelik yatırımlardan çok kapasite artırımını şeklinde gerçekleştiği göz ardı edilmemelidir. Nitekim işsizlik verilerinde önemli bir değişikliğin gözlenmemesi bu durumu desteklemektedir. Büyüme oranına ek olarak 2004 yılında enflasyonun % 9,4 ile tek haneli rakamlara düşmesi, fiyat istikrarı yolunda da önemli adımlar atıldığına bir kanıtıdır. IMF ile yürüttüğü Stand-by çerçevesinde ilgili performans kriterlerine bağlı kalarak gerçekleştirilen düzenlemeler, dış ticaret açığı dışındaki hemen hemen tüm verilerde olumlu gelişmeler doğurmaktadır. Ancak sağlanan güven ortamı ile sıcak paranın yanısıra doğrudan yatırımların da Türkiye'ye akması, Yeni Türk Lirasının değer kazanması ve dalgalı kurun şok emici etkileri cari açığın sürdürülebilirliğine olan inancı kuvvetlendirmektedir.

Diğer taraftan ödemeler dengesine ilişkin sorunun günümüzde hala çözülememesi ve büyüme sürecinin giderek artan boyutlarda dış kaynak hareketlerine bağımlı hale gelmesi ekonomideki kırılganlıkları ve kriz risklerini artırmaktadır. Bunun yanında yüksek düzeyde olmasına rağmen bir önceki yılın altında kalan dış kaynak girişinin de milli geliri aşağı çekmesi söz konusudur (IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 2006). Bütün bunlar Türkiye-IMF ilişkilerinin sürekliliği yolunda önemli ipuçları vermektedir. Nitekim 2005 yılında yeni bir Stand-by düzenlemesi daha imzalanması bunun kanıtıdır. Öte yandan Türkiye tarihinde görülen ilk krizsiz Stand-by olan bu anlaşma, ödemeler dengesinde ciddi bir sorun yaşanmadan gerçekleştirilmesi nedeniyle proaktif bir adım özelliği taşımaktadır ve Türkiye'nin bu sorunu artık kökten çözüme azmi ve gayreti içinde olduğunun iyi bir göstergesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

IMF İLE İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE GERÇEKLEŞEN TEMEL İŞLEMLERİN HESAP BAZINDA İŞLEYİŞİ

5.1. IMF'ye İlişkin Hesaplar ve IMF Tanımlı Stand-by Bilançosu

Depozitör kuruluş olarak Merkez Bankaları, IMF ile üye ülke arasında gerçekleşen bütün işlemleri göstermek ve bunları bilançolarında raporlamak zorundadırlar. Buna göre üye ülkelerin, IMF ile olan finansal işlemleri, Merkez Bankaları nezdinde tutulan çeşitli hesaplara kaydedilir ve bu hesaplar Merkez Bankası bilançosunda gösterilir. IMF ile olan ilişkilerini gösteren bir üye ülkenin Merkez Bankası bilançosu genel olarak şöyledir:

(i) SDR Hesabı	(i) IMF'den Kaynak kullanımı -1 ve 2 Nolu Hesaplar
(ii) Rezerv Dilimi	(ii) SDR Tahsisatı
(iii) IMF'den Alacaklar -IMF'ye verilen borçlar	

Rezerv dilimin yanısıra SDR Tahsisatı yoluyla veya IMF vasıtası ile yapılan işlemlerden temin edilen her türlü SDR Holdingleri Hesabı da varlıklar kapsamındadır. Eğer üye ülke, IMF'ye borç vermişse, bu borç da IMF'den Alacaklar başlığı altında bilanço aktifinde gösterilir.

Bununla beraber IMF'nin 1ve 2 Nolu Hesapları Merkez Bankasının borçlarını gösteren pasiflerdir. Bu hesaplar bilançonun yerleşik olmayanlara ulusal para cinsinden yükümlülükler bölümünde gösterilir (IMF, 2001). Geri ödenmesi gerekmeyen SDR Tahsisatı da Merkez Bankası bilançolarının pasifinde yer alan bir diğer kalemdir. Ülkenin IMF'ye olan üyeliğinin sonucu elde ettiği bir kazanım olan bu kalemin, genel olarak Merkez Bankası

bilançolarının “Uluslararası yükümlülükler“ başlığı yerine bir iştirak niteliği taşıması nedeniyle “Hisseler ve Diğer Paylar” adlı başlığa kaydedilmesi daha uygundur (IMF, 2001).

Son olarak kur farkları da Merkez Bankası bilançosunda yer alır. IMF bu hesabın da “Hisseler ve Diğer Paylar” başlığı altına kaydedilmesini uygun görmektedir. Kur farkları, ülkenin IMF’deki pozisyonunun ulusal parası ile SDR arasındaki kurun piyasadaki değerinin değişmesi sonucu oluşan pozitif veya negatif değişimlerini yansıtır. Bu çerçevede TCMB bilançosunu incelersek ilgili hesapların görünümü aşağıda verilmektedir:

AKTİF

I-Altın Mevcudu

II-Döviz Borçluları

A-Konvertibl

- a) Efektif Deposu
- b) Muhabir Hesaplar
- c) Rezerv Dilim Pozisyonu

B-Konvertibl Olmayan

III-Madeni Para

IV-Dahildeki Muhabirler

V-Menkul Değerler Cüzdanı

VI-İç Krediler

VII-Açık Piyasa İşlemleri

VIII-Dış Krediler

IX-İştirakler

X-Gayrimenkuller ve Demirbaşlar

XI-Takipteki Alacaklar

XII-SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü

XIII-Değerleme Hesabı

XIV-Faiz ve Gelir Reeskontları

XV-Muvakkat Borçlular

XVI-Diğer Aktifler

XVII-Geçmiş Yıllar Zararları

PASİF

I-Tedavüldeki Banknotlar

II-Hazine Alacakları

A-Altın (Safi Gr)

B-Rezerv Dilimi İmkanı

C-Diğer(Net)

III-Döviz Alacaklıları

IV-Mevduat

A-Kamu Sektörü

B-Bankacılık Sektörü

C-Muhtelif

D-Uluslararası Kuruluşlar

E-Fonlar

V-Açık Piyasa İşlemleri

VI-Dış Krediler

VII-ithalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar

VIII-Ödenecek senet ve Havaleler

IX-SDR Tahsisatı

X-Semaye

XI-İhtiyat Akçesi

XII-Karşılıklar

XIII-Değerleme Hesabı

XIV-Faiz ve Gider Reeskontları

XV-Muvakkat Alacaklılar

XVI-Diğer Pasifler

IMF tanımlı Stand-by Bilançosu ise; tedavüldeki banknotlar ile bankaların TCMB nezdindeki YTL mevduatından (zorunlu karşılıklar dahil) oluşan **Para Tabanı (PT)**, TCMB'nin döviz varlıkları ile döviz yükümlülüklerinin (Kamunun döviz mevduatı hariç) netinden oluşan **Net Dış Varlıklar (NDV)** ve de TCMB'nin YTL varlıkları ile YTL yükümlülüklerinin (Kamunun döviz mevduatı ve değerleme hesabı dahil) netinden oluşan **Net İç Varlıklar (NİV)** kalemlerinin düzenlenmesi ile meydana gelmektedir. Kısaca Stand-by

Bilançosu olarak tanımlanan bu bilançonun alt kalemler bazında görünümü ise şu şekilde oluşturulmuştur:

I-PARA TABANI (a+b+c)

a-Emisyon

b- YTL Zorunlu Karşılık

c- Serbest Mevduat

II-NET DIŞ VARLIKLAR(A+B+C)

A-Net Uluslararası Rezervler(1-2+3)

1-Brüt Döviz Rezervleri

2-Brüt Uluslararası Yükümlülükler

-Bankaların Döviz Mevduatı

-IMF

-Kullanımlar

-SDR Tahsisatı

-Diğer Yükümlülükler

3-Net Vadeli İşlemler

B-Orta Vadeli Dış Krediler(net)

C-Diğer

III-NET İÇ VARLIKLAR

A-Hazine Borçları

B-Kamunun YTL Mevduatı

C-Döviz Olarak takip Olunan Mevduat

- Hazine Mevduatı

D-Fonlar

E-Banka Dışı Kesimin Mevduatı

F-Bankacılık Sektörüne Açılan Nakit Krediler

G-Açık Piyasa İşlemleri(Net)

H-Diğer Kalemler

I-Değerleme Hesabı

J-IMF Acil Yardım Takip Hesabı (Hazine)

K-Bankalara Verilen Depolar(TCMB)

TCMB vaziyeti ve IMF tanımlı Stand-by Bilançosunda yer alan IMF ile ilgili işlemlere ilişkin bu hesaplar aşağıda daha detaylı olarak incelenmektedir.

5.1.1. Rezerv Dilimi Pozisyonu

Rezerv Dilim Pozisyonu için IMF'ye yapılan ödeme, Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden TCMB, IMF nezdinde alacaklı ve Hazine Müsteşarlığı nezdinde borçlu konumdadır. Buna göre Rezerv Dilimi, TCMB Vaziyetinin Aktifinde Konvertibl Döviz Borçluları ve Pasifinde Hazine Alacaklıları kalemleri altında yer alır.

Rezerv Dilim Pozisyonu ve bunun Pasifteki karşılığı Stand-By Bilançosunda ise, Net Dış Varlıklar (NDV) ve Net İç Varlıklar (NİV) başlıkları altındaki iki farklı alanda yer almaktadır. NDV'de "Brüt Uluslararası Rezervler" kalemi içinde bulunan Rezerv Dilim Pozisyonu, NİV'de de döviz olarak takip olunan "Hazine Mevduatı" kalemi altında yer alır.

5.1.2. SDR Tahsisatı

IMF tarafından Hazine Müsteşarlığına kullandırılan bir kaynak olan SDR Tahsisatı, TCMB Vaziyetinin Aktifinde "SDR Tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü" ve Pasifinde "SDR Tahsisatı" başlıkları altında yerini alır.

SDR Tahsisatı da, Rezerv Dilimi Pozisyonuna benzer şekilde Stand-by Bilançosunda Net Dış Varlıklar ve Net İç Varlıklar başlıkları altında iki farklı başlık altında yerini alır. NDV'de Brüt Uluslararası Yükümlülüklerini azaltıcı biçimde IMF kaleminin altında bulunan SDR Tahsisatı, NİV'de de döviz olarak takip olunan "Mevduat" başlığının altında "Hazine Mevduatı" kalemi içinde yer alır.

5.1.3. IMF'den Kaynak Kullanımları ve Geri Ödemeleri

IMF'nin Türkiye'ye ait para ve bonolarını muhafaza etmek ve kaynak kullanımına ilişkin işlemlerini gerçekleştirmek üzere TCMB nezdinde 1 Nolu, 2 Nolu ve Menkul Kıymet Hesapları açılmıştır. Kullanılan kaynağın rezerv amaçlı ve bütçe amaçlı olması durumlarına göre yapılan işlemler ve muhasebe

kayıtları farklılık göstermektedir. IMF'den sağlanan kaynaklar, ödemeler dengesi güçlüğü içerisindeki ülkelerin rezervlerinin desteklenmesi amacını taşıdığı için genel olarak rezerv amaçlı kullanıma tabidir. Bununla beraber Türkiye'ye son dönemde kullanılan kaynaklar bütçe amaçlıdır. Kaynağın rezerv amaçlı olması durumunda kullanım yetkisi Merkez Bankası'na, bütçe amaçlı olması durumunda ise kullanım yetkisi Hazine Müsteşarlığına aittir.

Rezerv amaçlı kaynak kullanımında temel olarak IMF'nin 1 Nolu Hesabı kullanılmaktadır. Merkez Bankası, IMF'den alınan SDR cinsinden kaynak tutarının ilgili yılda Fon tarafından belirlenen 30 Nisan YTL/SDR kurundan karşılığı Türk Lirasını Fon'un 1 Nolu Hesabına yatırır. Daha önce belirtildiği gibi 2 Nolu Hesap ise üye ülkenin posta ücretlerinin ve diğer idari masraflarının karşılanması gibi daha küçük boyuttaki işlemlerde kullanılır.

Bilançoda da görüldüğü üzere bu hesaplar, yatırılan paranın IMF'ye ait olması nedeniyle bilançonun yükümlülükler kısmında yer alırlar. Bilanço Pasifinde "Mevduat" başlığı altında "Uluslararası Kuruluşlar" mevduatı olarak yer alan 1 ve 2 Nolu Hesaplar, Stand-by Bilançosunda da Net Dış Varlıklar içindeki Brüt Uluslararası Yükümlülükler başlığında bulunurlar. Brüt Uluslararası Yükümlülüklerin, "IMF" alt başlığında "Kullanımlar" olarak bilançoya yansıyan 1 ve 2 Nolu Hesapların yanı sıra, üye ülke parası ile katkı payı ödemelerinin ve benzer yükümlülüklerin devredilemez, faizsiz bono tevdi suretiyle gerçekleştirilmesi mümkün olduğu için Merkez Bankasında Menkul Kıymet Hesabı da tesis edilmiştir. Özellikle Fon'dan bütçe finansmanı amaçlı kaynak kullanımlarında, IMF'den söz konusu çekiş kapsamında sağlanan SDR tutarının ilgili yılda YTL/SDR kurundan karşılığı Yeni Türk Lirası, Müsteşarlık tarafından Menkul Kıymet hesabına bono tevdi edilmesi suretiyle ödenmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi Menkul Kıymet Hesabı, bilançoda yer almayan Nazım Hesaplarda izlenen bir hesaptır.

IMF'den kullanılan kaynağın geri ödenmesine ilişkin muhasebe kayıtları, kaynak kullanımına ve kullanılan kaynağa tahakkuk eden masraflara ilişkin muhasebe kayıtlarını kapsayacak nitelikte olduğundan aşağıda sadece mali kaynağın geri ödenmesine ilişkin kayıtlara yer verilmektedir.

➤ **Kullanılan Kaynağın Rezerv Amaçlı Olması Durumunda**

Muhasebe kayıtları ilgili yılın 30 Nisanda belirlenen kuru ile yapılır. Buna göre TCMB İdare Merkezince gerçekleştirilen muhasebe kayıdı şu şekildedir:

76-Döviz Vaziyeti	80-SDR Holding Hesabı
29-Ankara Şubesi	26 –Döviz Alış/Satışları

Yukarıdaki kayıttan sonra TCMB Ankara Şubesinde ;

35-Mevduat Hesabı	29–Ankara Şubesi
-IMF 1 Nolu Hesap	

kayıdı gerçekleştirilir. Bu kayıtlara göre IMF'ye geri ödenen SDR'nin karşılığı YTL'si, IMF'nin Ankara Şubesi nezdindeki hesabından tahsil edilir. Ayrıca bu işlemin 30 Nisandan farklı bir tarihte olduğu durumda, işlemin gerçekleştirildiği tarih ile 30 Nisan kuru arasındaki kur farkının da muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

➤ **Bütçe Amaçlı Olması Durumunda**

Ödemenin bütçe amaçlı olması durumunda ise TCMB İdare Merkezince gerçekleştirilen muhasebe kayıtları şu şekildedir:

76-Döviz Vaziyeti	80-SDR Holding Hesabı
29-Ankara Şubesi	26 10-Döviz Alış/Satışları

TCMB Ankara Şubesinde gerçekleştirilen;

35 -Hazine Mevduat Hesabı	29 –Ankara Şubesi
---------------------------	-------------------

kaydı ile de Hazine'den ilgili SDR'nin karşılığı olan YTL temin edilir. Yani bir anlamda TCMB, Hazineye döviz satışı yapmış olur. Döviz satışı nedeniyle, bu kayıta 26 Nolu Döviz Alış Satışları Hesabı üzerinden TCMB'ye vergi tahakkuk ettirilir.

Türkiye'ye yönelik IMF mali kaynaklarının, 2000 ve 2001 krizleri sonrasında bütçe finansmanına yönelik olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında 1999 depremi nedeniyle kullanılan acil yardım kredisi de bütçe finansmanı amacı taşıyan bir kaynak niteliğindedir. Acil yardım kredisi kapsamında TCMB rezervlerine kaydedilen 361,5 milyon SDR'nin karşılığı Türk Lirası (30 Nisan 1999 tarihli kur üzerinden), Hazine Müsteşarlığı tarafından bono tevdi suretiyle ödenmiş olup, bu kullanım Hazine Müsteşarlığı Dış Finansman Bilgi Sistemine "Hazine Borcu" olarak kaydedilmiştir.

IMF'den kaynak kullanımına ilişkin kayıtlar, kaynakların geri ödemesinde ki kayıtlarda yer alan hesapların karşılıklı yer değiştirmesi (ters çalışması) şeklinde gerçekleşmektedir. IMF'ye yapılan masraf ödemelerindeki muhasebe kayıtları ise anapara geri ödemesine ilişkin kayıtlar ile benzer nitelikli olmakla beraber, temel fark işlemlerin cari kur üzerinden gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

5.1.4. Değerleme Hesapları

Üye ülkelerin kendi ulusal parası cinsinden Fon hesabında bulunan tutarları, Fon'un mali yılı sonu (30 Nisan) itibarıyla üye ülke ulusal parası / SDR kuru esas alınarak saptanmaktadır. IMF, kur değerlendirme ayarlamasının hesap kapatma işlemini (kurun arttığı varsayımı altında) genel olarak şu şekilde tanımlamaktadır:

IMF Ödemeleri (Kur Değerlemesi)

Vadesiz Hesap
-IMF 1 Nolu Hesap

Vadesiz Hesap
-IMF 2 Nolu Hesap

IMF Kotasının yeniden değerlenmesine ilişkin kayıtlar ise;

IMF Kotası

Kur Değerleme Karı veya Zararı

şeklinde muhasebeleştirilir.

Değerlemeler neticesinde ise kur farklarının kar veya zarar hesaplarına devri de şu şekildedir:

Kur Değerleme Karı veya Zararı

Kur Değerlemesinden Kaynaklanan

IMF Ödemeleri

Yeni kur üzerinden yapılan hesaplamalar sonucunda, IMF'nin alacaklı olması halinde üye ülke tarafından Fon'un 1 ve 2 Nolu Hesapları ile Menkul Kıymetler Hesaplarındaki varlıklarına söz konusu kur farkları ödenmekte, Merkez Bankasının alacaklı olması halinde ise bu hesaplardan kur farkları düşölmektedir.

TCMB bünyesinde ise IMF ile geręekleřtirilen işlemlerin muhasebeleştirilmesinde Banka Meclisinin ilgili kararı uyarınca, TCMB'ye aktarılan kaynakların ay sonları itibariyle cari kur üzerinden değerlenmesi ve oluşan lehte ve aleyhte kur farklarının değerleme hesabından karşılanmak üzere 1 ve 2 Nolu Hesaplara yansıtılması uygun görölmüştür. 1 Nolu Hesap değerleme farkları 35 03 01 011 nolu hesaba ve 2 Nolu Hesap değerleme farkları ise 35 03 01 012 nolu hesaba aktarılmaktadır. Borçlu ve alacaklı transituar hesaplarda izlenen bu lehte ve aleyhte kur farkları da yıl sonunda değerleme hesabına aktarılır. 1 Nolu Hesap değerleme işleminde, lehte fark oluşması durumunda İdare Merkezince;

29 Merkez Hesabı

45-Alacaklı Transituar Hesaplar

-SDR Kur Farkı

Ankara Şubesinde;

35 Mevduat Hesabı

29 Merkez Hesabı

kayıtları gerçekleştirilir.

Aleyhte fark oluşması durumunda İdare Merkezince;

42-Borçlu Transituar Hesaplar

-SDR Kur Farkı

29 Merkez Hesabı

Ankara Şubesinde;

29 Merkez Hesabı

35 Mevduat Hesabı

kayıtları yapılır (Özyörük, 2005, s.134).

Değerleme sonucu IMF'nin 1 ve 2 Nolu Hesaplarına ilişkin kur farkları, TCMB bilançosundaki Değerleme Hesapları içinde yer alırken, Menkul Kıymet Hesabına ilişkin kur farkı ise Menkul Kıymet Hesabı gibi bilanço haricidir. Buna ilişkin kur farkları, "Değerleme" başlığı içinde bilanço harici olarak gösterilir.

5.1.5. SDR Hesabı (SDR Holding Hesabı)

Türkiye'nin üyeliğinden kaynaklanan her türlü tahsilat ve ödemenin gerçekleştirildiği IMF nezdindeki SDR Hesabı, TCMB Bilançosunun aktifinde

“Döviz Borçluları” başlığı altında bulunur. Stand-by Bilançosunda NDV kapsamında Uluslararası Rezervler içerisinde gösterilen bu hesaba ilişkin ödenen faiz, TCMB tarafından gelir kaydedilir. Yukarıda da gösterildiği gibi TCMB’den GRA hesabına ilişkin olarak yapılan ödemeler ve kullanılan kaynaklar da bu hesap üzerinden gerçekleştirilir. Hesaba para girişi olması durumunda hesaba borç, hesaptan çıkış olması durumunda ise hesaba alacak kaydedilir.

5.2. IMF’ye Üyelik Kapsamında TCMB – Hazine Müsteşarlığı İlişkileri

IMF Ana Sözleşmesinin V.1 ve VIII.2 Maddeleri uyarınca Hazine Müsteşarlığı, IMF nezdinde mali ajan sıfatıyla ülkemizi temsil etmektedir. TCMB ise muhafaza kurumu (depozitör kuruluş) görevini yürütmektedir. Bu çerçevede; TCMB, IMF’den kaynak kullanımı, kaynak kullanımlarının geri ödenmesi, faiz ve masraf ödemeleri gibi tüm mali işlemleri Hazine Müsteşarlığı ile birlikte yürütmektedir. İki kurum arasında Mayıs 2002 tarihinde imzalanan protokol ile iki kurum arasındaki ilişkilerin mali boyutu çizilmiştir. Buna göre:

- **Kota:** Türkiye’nin IMF’ye katılım payı olan kotası Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmiştir. Bu nedenle kota ve kota artışına ilişkin her türlü hak ve yükümlülük Hazine Müsteşarlığının sorumluluğundadır.
- **Rezerv Dilimi Pozisyonu:** Kotanın altın veya yabancı para olarak ödenen kısmı olduğu için Rezerv Dilimi Pozisyonuna ilişkin hak ve yükümlülükler Hazine Müsteşarlığına aittir. Rezerv Dilimi Pozisyonu kapsamında elde edilen nema, yük paylaşımı kesintisi yapıldıktan sonra TCMB tarafından Hazine Müsteşarlığının YTL hesabına en geç iki iş günü içerisinde aktarılmaktadır.
- **SDR Tahsisatı:** IMF tarafından Türkiye’ye tahsis edilen 112,3 milyar SDR’lik kaynak Hazine Müsteşarlığı tarafından kullanılmıştır. Ancak yeni bir SDR tahsisatı yapılması durumunda ise ilgili tutar TCMB bünyesine dahil edileceği için, bu tutar üzerinden ödenen masraflar ile SDR tahsisatı nedeniyle her yıl ödenmesi gereken üyelik aidatı TCMB tarafından karşılanmaktadır.
- **Taahhüt Ücreti:** Kullanılan kaynağın rezerv amaçlı olması durumunda

TCMB tarafından, bütçe finansmanı amaçlı olması durumunda ise Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmektedir. IMF tarafından iade edilen tutar ise taahhüt ücretini ödeyen kurum tarafından gelir kaydedilmektedir.

- **Kullanım Komisyonu:** Taahhüt ücretine benzer biçimde kullanılan kaynağın rezerv amaçlı olması durumunda TCMB tarafından, bütçe finansmanı amaçlı olması durumunda ise Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmektedir.
- **Masraf Ödemeleri:** IMF'ye yapılan masraf ödemeleri kapsamında Hazine Müsteşarlığı, bütçe finansmanı amacıyla IMF tarafından doğrudan kullanılan kaynaklara bağlı olarak tahakkuk edecek faiz tutarlarını vadesinde (en geç üç iş günü içinde) TCMB'ye ödemektedir. IMF tarafından döneme ilişkin olarak her bir çekişin kesin maliyetinin açıklanmasından sonra Hazine Müsteşarlığı yükümlülüğüne düşen çekiş kapsamında TCMB'ye ödenmiş olan tutarda eksik veya fazla bir meblağın olması durumunda ise ilgili tutar bir sonraki döneme yansıtılmaktadır. Rezerv amaçlı kullanımlara ilişkin masraf ödemeleri TCMB tarafından karşılanmaktadır.
- **Ek faiz:** Ek faize ilişkin olarak gerçekleşen ödemeler, toplam kullanım içindeki payları oranında Hazine Müsteşarlığı ve TCMB tarafından karşılanmaktadır.

5.3. IMF'den Kullanılan Kaynakların TCMB Bilançosuna Etkileri

IMF Tanımlı Stand-by Bilançosunda **Net Dış Varlıklar(NDV)+Net İç Varlıklar(NİV)= Para Tabanı (PT)** eşitliği bulunmaktadır. Eşitlikte yer alan para tabanı; emisyon, serbest mevduat ve YTL zorunlu karşılıklardan oluşur ve ekonomideki para arzını kontrol etme amacıyla olan Merkez Bankasının izlemesi gereken bir parasal büyüklüktür. Zira ekonomideki para miktarında değişikliklere yol açan unsurlar ilk önce para tabanını etkilemekte daha sonra da para arzına yansımaktadır (Demirhan, 2000, s.51-60). Para çarpanının sabit veya tahmin edilebilir olduğu varsayımı altında merkez bankalarının, piyasadaki para arzını, para tabanı yoluyla etkileyebildiği kabul edilir.

Merkez Bankasının ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla yaptığı işlemler, öncelikle Para Tabanına dolayısıyla Net İç veya Net Dış Varlıklarının değişmesine yol açmaktadır. Bu durum varlıklarda ortaya çıkan bir değişimin, yükümlülüklerde de bir değişime yol açmasının bir sonucudur (Demirhan, 2000, s.51-60).

Merkez Bankasının uyguladığı para politikalarının ekonomide yaratacağı etkiler, bilançosundaki PT başlığından izlenebilmektedir. IMF tanımına göre emisyon, YTL zorunlu karşılıklar ve serbest tevdiatlar toplamı olarak hesaplanan PT, TCMB tanımlı rezerv para ile hemen hemen aynı muhteviyattadır (Keyder, 2002). Bu tanımlamada emisyon, PT'nin en önemli kalemidir. PT'de meydana gelen artışın emisyon kaynaklı olması ve para talebinin de aynı kalması durumunda, emisyon artışı sonucu çoğalan paranın kıymeti azalacağı için alım gücü de düşücektir. Bu durum mal fiyatlarının yükselmesine neden olur. PT'deki artış zorunlu karşılıklar kalemi kaynaklı ise piyasaya para çıkması nedeniyle enflasyonist baskı oluşturmaz. Merkez Bankası, zorunlu karşılık oranlarını artırarak artan para miktarının enflasyonist olmasını engelleyebilmektedir. Sermaye piyasasının gelişmediği ve Merkez Bankasının Açık Piyasa İşlemlerini etkili biçimde kullanmadığı dönemlerde zorunlu karşılık oranı Türkiye'de önemli politika aracı olarak kullanılmıştır. Ancak, Türkiye'de bu yöntem yıllardır kullanılmadığı ve para politikası aracı olarak günümüzde API'ye, faiz ve döviz operasyonlarına başvurulduğu için PT ve emisyon genellikle beraber hareket etmektedir (Özel, 2000, s.10).

Netice itibarıyla parasal taban artışı emisyon hacminin artmasına bağlı olarak enflasyonist etki yaratabilmektedir. Bu artışın enflasyonist olduğuna karar verebilmek için, artışın kaynağının ne olduğunun bilinmesi gerekir. Çünkü bu artış **NİV+NDV=Para Tabanı** eşitliğine göre ya NİV'den ya da NDV'den kaynaklanabilir. Eğer NİV'deki artış, PT artışına yol açmışsa bu enflasyonist bir gelişmedir. Çünkü, NİV'in çok büyük bir kısmını Merkez Bankasının kamuya açtığı krediler oluşturmaktadır.

PT artışının ardında NDV olması durumunda ise, enflasyonist olup olmadığına karar verebilmek için NDV'deki artışların alt kaynağının

sorgulanması gerekmektedir. Yeni Türk Lirası cinsinden mali varlık tutmanının cazip hale gelmesi ile artan döviz arzı sonucunda, Merkez Bankası bilançosunda döviz rezervlerinin artması PT'yi artıyorsa bu enflasyon yaratıcı bir gelişme olmamaktadır. Burada, mevcut enflasyon; mevcut faiz ve döviz kuru artışına bağlı olarak ortaya çıkan döviz arzı sonucunda Merkez Bankasının döviz rezervleri artmakta ve bu PT artışına neden olmaktadır. Dolayısı ile Merkez Bankası bir anlamda para talebi artışına uyum göstermektedir. Para talebi artarken; para arzı artışı gerçekleştiğinde ise mevcut enflasyonu artırıcı bir para politikası uygulanmamış olmaktadır (Özatay, 1998, s.70). Diğer taraftan IMF'den kaynak kullanımının TCMB Bilançosu ve dolayısı ile ekonomiye etkileri, finansal kaynağın kullanım şekline bağlı olarak farklılaşabilmektedir.

5.3.1. Rezerv Amaçlı Kullanım Olması Durumunda

Rezervleri güçlendirmeye yönelik kullanım için verilen kaynaklar, TCMB'nin rezervlerine intikal ettiğinde (yurt dışındaki muhabir hesabına yatırıldığında) öncelikle ilgili yılda IMF tarafından belirlenen YTL-SDR kurundan karşılığı Yeni Türk Lirası, TCMB tarafından IMF'nin TCMB nezdindeki 1 Nolu Hesabına yatırılır. Rezerv amaçlı kullanımın TCMB bilançosuna yansımaları; TCMB vaziyetinin aktifinde yer alan Döviz Borçluları, pasifinde ise "Uluslararası Kuruluşlar Mevduatı" kaleminin artması şeklindedir (Keyder, 2002). Aynı durumu yukarıda verilen IMF tanımlı Stand-by bilançosunda ele alırsak, Net Dış Varlıklar başlığı altında yer alan Brüt Döviz Rezervleri ve Brüt Döviz Yükümlülükleri aynı miktarda artacaktır. Bu artışların Net Dış Varlıklara toplam etkisinin sıfır olması sonucunda da para tabanı değişmeyecektir. Para tabanında değişiklik olmaması IMF'den rezerv amaçlı elden edilen kaynağın enflasyon ve para arzı üzerinde etkisi olmadığı anlamına gelir.

5.3.2. Bütçe Finansmanı Amaçlı Olması Durumunda

IMF'den sağlanan kaynağın bütçe finansmanı amaçlı olması halinde; TCMB rezervlerine kaydedilen IMF kaynağının alınacak SDR tutarının ilgili yıl

için 30 Nisanda belirlenen YTL-SDR kurundan karşılığı Yeni Türk Lirası, Hazine tarafından IMF Menkul Kıymet hesabına bono verilmek ya da 1 Nolu Hesaba karşılığı yatırılmak suretiyle ödenir. Menkul Kıymet olarak ödenmesi durumunda TCMB, bilanço dışı nazım hesaplar içerisinde yer alan ("Custody Account" adı altında izlediği) bu kıymetlerin arkasına, geri ödeme yapıldıkça şerh düşer. Değerleme sonucu aleyhte farkların çıkması durumunda ise ek bono alınır.

Buna göre IMF'den bu amaçla yeni bir kaynak sağlandığında, TCMB vaziyetinin aktifinde yer alan "Döviz Borçluları" kalemi artarken, pasifte yer alan "Kamu Sektörü Mevduatı (Döviz Tevdiat Hesabı)" artacak ve söz konusu kredi tutarı TCMB'nin IMF'ye yükümlülüğü içerisinde yer almayacaktır (Keyder, 2002).

Bu durumu IMF tanımlı Stand-by Bilançosunda ele alırsak para hareketlerinin yine Net Dış Varlıklar başlığı altındaki kalemler arasında yaşandığı görülmektedir. Brüt Döviz Rezervleri arttığı ölçüde aynı miktarda Brüt Döviz Yükümlülükleri (Kamu Döviz Mevduatı) de artmaktadır. Toplam Net Dış varlıklarda ki değişimin sıfır olduğu bu durumun da parasal tabana etkisi ise sıfırdır.

Diğer taraftan Hazinenin, IMF'den sağlanan kaynakları YTL olarak kullanması durumunda döviz satımı işlemine benzer biçimde NDV ve PT kalemlerinin genişlemesi söz konusu olur. Ancak daha öncede belirtildiği gibi bu durumun enflasyonist bir etkisi olduğunu söyleyebilmek için para talebi gelişmeleri ile beraber ele alınması gerekmektedir. Ayrıca Merkez Bankası her zaman için, bu artışları ters repo işlemleri ile çekerek NİV'i azaltma ve para tabanının genişlemesini engelleme şansına sahiptir.

5.4. Kaynak Kullanımına Bağlı Olarak Belirlenen Performans Kriterleri

IMF'nin ekonomik istikrar programları çerçevesinde, ülkenin makroekonomik büyüklüklerine ilişkin hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için çeşitli sayısal performans kriterleri belirlenir. Bu düzenlemeler içinde büyümeye, enflasyon oranına, cari işlemler dengesine yönelik hedefler konulur

ve bu hedefler belirli dönemlerde kontrol edilir. Hedeflere ulaşıldıkça, uygulanan ekonomik istikrar programına bağlı olarak sonuçların ekonomiye etkileri ve verimleri incelenir. Uygulanan politikalarla ilgili olarak ve hedeflere ulaşmada problemlerle karşılaşılması durumunda ise, performans kriterleri üzerinde çeşitli değişiklikler, revizyonlar ve yeni müzakereler söz konusu olur.

Uygulanan istikrar programları çerçevelerinde, öncelikle büyüme, enflasyon, kur, mevsimsellik, paranın dolaşım hızı ve para çarpanı gibi değişkenler için hedefler ve projeksiyonlara uyumlu para tabanı değişimi tahmin edilir. Bu prosedürde asıl olan para tabanına tavan hedefler koymaktır. Çünkü ülkelerin ödemeler dengesi problemi yaşamalarının ve uluslararası rezervlerindeki azalışla kur baskısına girmelerinin nedeni genişleyici para politikası uygulamalarıdır. Parasal hedefleme ile amaçlanan, makro ekonomik hedeflere uyumlu bir parasal genişlemenin ötesine geçilmeyeceğine ekonomik birimleri ikna etmek, diğer bir deyişle para arzı fazlası yaratmamak ve yaratılmayacağına ilişkin bekleyişler oluşturmaktır.

Bununla birlikte, bu tür destekleme programlarında her zaman arzulanan hedeflere ulaşılamaz ve üye ülke genellikle sıkı makro ekonomik politika uygulamalarında yeterli beceriyi gösteremez. Buna rezerv seviyesinde yaşanan düşüşler de eklenirse, istikrar programının güvenilirliği büyük zarar görür. Bu yüzden Net Uluslararası Rezervlere de performans kriteri olarak bir taban değeri konur. Belirlenen Net Uluslararası Rezervler taban değerinin altına düşmesi halinde, uygulanan programın tekrar gözden geçirilmesi gerekli kılınır. Stand-by programında tanımlanan Net Uluslararası Rezerv kalemi; TCMB'nin Net Uluslararası Rezervlerinden, Hazine Müsteşarlığının IMF'ye olan yükümlülükleri ile orijinal vadesi bir yıldan kısa döviz cinsinden borçlarının düşülmesi suretiyle hesaplanmaktadır.

Para tabanından Net Uluslararası Rezerv taban değeri çıkarılırsa, Net İç Varlıklar için zımni bir tavan değeri bulunmuş olur. Genelde Net İç Varlıklara konan üst sınır, performans kriterinden ziyade gösterge niteliğinde yer alır.

Görüldüğü üzere IMF para programlarının tipik yapısı, Net İç Varlıklara bir tavan ve Net Uluslararası Rezervlere de bir taban koymak biçimindedir. Bu

uygulamalarda, ülkeler rezerv hedeflerine ulaşmada oldukça başarılı olurken para arzını kısıtlamak ve enflasyonu düşürmek konusunda biraz yetersiz kalmaktadırlar. Türkiye’de de bu makro ekonomik performans kriterlerinden tutturulmakta en çok zorluk çekilene para tabanıdır. Artan para talebi doğrultusunda, para tabanı hedeflenen üst sınırı zaman zaman zorlayıcı olabilmektedir.

Son olarak Türkiye’nin 2006 yılında uygulamaya başladığı enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde IMF, üçer aylık dönemler itibariyle belirli enflasyon hedeflerini Türkiye için birer performans kriteri olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda enflasyonun çeyrekler itibariyle belirlenen hedeflerin 2 puan altında veya üzerinde gerçekleşmesi durumunda Türkiye, performans kriterlerini başaramamış sayılacak ve Merkez Bankası IMF’ye ve kamuoyuna hesap vermek zorunda kalacaktır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

IMF, günümüzde üye ülkelerinin kısa süreli finansman ihtiyaçlarını karşılayıp, ödemeler dengesi açıklarını kapatarak, dünyadaki ekonomik istikrarı tesis etmek amacını gütmektedir. IMF'yi diğer uluslararası finans kuruluşlarından ayıran temel özellik ise; finansman kolaylığı sağlayacağı ülkelerin uygulayacakları ekonomik programı da belirlemesidir (Ener ve Demircan, 2004, s.139). Genel olarak monetarist görüşe uygun olarak hazırlanan bu programlar ise genellikle ülkelerin yapısal sorunlarını göz ardı etmesi sebebi ile sık sık eleştirilirler.

IMF'ye üye olan bir çok ülke farklı zamanlarda ve farklı şekillerde bu kuruluşun istikrar programları ve kaynaklarından yararlanmışlardır. Günümüzde ise IMF, temelde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere mali yardım ve ekonomik danışmanlık yapan bir kuruluş görünümündedir. Bunun temelinde yatan neden, gelişmiş ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının çözümünü IMF dışında aramaya yönelmelerinden kaynaklanmaktadır. Kuruluşun ilk yıllarında karşılaştıkları ödemeler dengesi sorunlarını IMF'ye getirip, IMF desteğinden yararlanan gelişmiş ülkeler, zaman içinde kendi çözümlerini aramaya ve IMF'yi ikinci plana itmeye başlamışlardır. Bu yüzden gelişmiş ülkeler açısından ise IMF, neredeyse sadece bir uluslararası derecelendirme rolü üstlenmektedir. Örneğin söz konusu ülkeler, uluslararası ticari ilişkilerinde, gelişmekte olan ülkeleri IMF ile bir Stand-by anlaşması yapıp yapmadıklarına göre değerlendirebilmektedirler.

Ancak IMF'yi sadece bu kapsamda değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü IMF bir anlamda uluslararası istikrarın bekçiliğini yaparak, yerel krizlerin dünya sathına yayılması ve derinleşmesini önleyen bir görünüm içerisindedir. Örneğin Asya ve Rusya krizlerinde IMF'nin verdiği destekler, tüm dünyayı

sarsabilecek güçte olan bu krizlerin boyutlarını daraltmıştır. IMF'nin bu tavrının, krizle karşı karşıya kalmış sadece Rusya gibi gelişmekte olan bir ekonomi için değil, Rusya ile borç ya da ticaret ilişkisi içinde olan gelişmiş ülke ekonomileri için olan önemini de göz ardı etmemek gerekir. Nitekim, Rusya gibi büyük bir ekonominin krizde olması dünyadaki tüm dengeleri alt üst edecek boyutta bir değişime yol açabilecektir.

Türkiye de bir çok kez IMF ile anlaşmaya gitmiştir. Bütçe açığı, enflasyon ve ödemeler dengesi sorunları gibi yapısal ekonomik sorunları nedeniyle krizlere her zaman açık olan Türkiye, IMF desteği haricinde kredi bulma noktasında güçlü alternatiflere sahip değildir. Türkiye, halihazırda IMF'nin sağladığı mali imkanlardan en çok yararlanan ve en çok düzenlemeye giden üye ülkeler arasında bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin AB sürecinde; ekonomisinin yukarıda sayılan sorunları kalıcı olarak çözmesi adına IMF ile daha yakın işbirliği kurması gerekmektedir. Türkiye'nin her dönemde yanında IMF'yi bu kadar yakın bulması olumlu bir unsur olmakla beraber, ekonomik altyapısını güçlendirici önlemleri bir türlü alamaması bakımından ise oldukça düşündürücüdür. Peki IMF'nin desteğini yıllardır alan fakat sorunlarını bir ülke olarak suçlu kim? Popülist politikalar uğruna borç batağına batan siyasi iktidarlar mı yoksa yapısal sorunlar üzerine eğilmeyen anti popülist kısa dönemli istikrar programlarını dayatan IMF mi? Bu sorunun yanıtını salt IMF veya salt siyasi iktidarlar şeklinde vermek yanlış olacaktır. Fakat bunun bir takım çalışması olduğunu düşünürsek, siyasi iktidarların, IMF'nin ve halkın biraz daha fazla özverili olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. "IMF-Hükümet-Halk " üçlüsü arasında bir konsensus sağlanırsa uygulamaya konacak programın başarı şansı çok daha yüksek olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'de ekonomik ve siyasi reformlara hız verilmeli, vatandaş-devlet ilişkileri geliştirilmelidir. Ülke yönetiminde şeffaflaşma ile vatandaş-devlet arasında güvensizlik yaratan yolsuzlukların önüne geçilmeli ve güven ortamı tahsis edilmelidir.

Ekonomiyi iyileştirme adına yapılması gereken düzenlemeler Türkiye'nin uzun dönemde yerini getirmesi gereken bir zorunluluk durumundadır. Ancak kısa dönemde Türkiye'nin içine girdiği zorluklarda IMF

ile yakın ilişkilerinin muhafazası için, IMF'deki değişimleri yakından takip etmesi şarttır. Özellikle son dönemde IMF'nin geleceğini yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde, gelişen ülkelerin bu kuruluştaki ağırlıklarını artırması öne çıkmaktadır. Gündeme gelen bu yeni düzenlemeden yararlanarak oy oranlarını artıracak ülkelerin başında dünya ticaretine katkıları gün geçtikçe artan Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gelmektedir. Türkiye'nin bu noktada oy gücünü artırıcı hesaplamaları benimsemesi ve bu konuda ısrarcı olması gerekmektedir (Erçel, 2005).

Sonuç olarak IMF, uluslararası düzeyde üstlendiği koordinatör rolü ile varlığını gerekli kılan bir örgüttür. Koordinasyon görevini ifa ederken, tıkanıklıkların ve sorunların olduğu ülkelerde devreye girerek çözüm için tavsiyelerde bulunması ise normal karşılanmalıdır. Bu tavsiyeleri ülkenin kendi yapısal özelliklerine uyumlu hale getirmek ve IMF'nin önerdiği uygulamaları müzakere ederek, en şeffaf ve anlaşılır şekilde halka açıklamak ise hükümetlerin görevidir. Eğer hükümetler, IMF ile birlikte ülkenin yapısına uygun bir istikrar programı oluşturup bu sürece halkı da dahil etmeyi başarırsa, programın uygulanması daha kolay, sonuçları daha tatminkar olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkinoğlu, L. (1999). Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları. Erciyes Üniversitesi. *İ.İ.B.F. Dergisi*, 15, s. 308.
- Alpago, H. (2002). IMF Türkiye İlişkileri. İstanbul. Ötüken Yayınları.
- Alpar, C. ve Ongun, T. (1988). Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar. (Üçüncü Basım). İstanbul. Evrim Yayınları.
- Ardıç, H. (2005). 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi. TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Arın, T. (1995). Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Stratejileri. Ankara. Petrol-İş Yayınları.
- Ataç, B.(1999). Maliye Politikası. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Bahçeci, S. (1997). Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi. Ankara. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Binay, Ş. (2004). Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Ankara.
- Boratav, K. (1989). Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985). İstanbul. Gerçek Yayınevi.
- Boratav, K. ve Akyüz Y. (Ağustos 2002). Türkiye’de Finansal Krizin Oluşumu. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 14-45.
- Çelebi, K. (1998). Türkiye’deki Ekonomik İstikrarsızlığın Dışsal-Yapısal Nedenleri ve İstikrar Politikaları. Manisa. Emek Matbaacılık.
- Demir, O. (Temmuz 2001). 2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 54-65.
- Demirhan, E. (Haziran 2000). Türkiye’de Merkez Bankası Parasını Belirleyen Unsurların Analizi:1990-1997. *İktisadi ve İdari ilimler Dergisi*, 1, 51-62.

- Eğilmez, M. (1997). IMF, Dünya Bankası ve Türkiye . İstanbul. Creative Yayıncılık.
- Eğilmez, M. (Kişisel Site). (Mart 2002). Erişim: 3 Ekim 2004, <http://www.mahfiegilmez.nom.tr/> (Ekim 2004).
- Ekzen, N. (1972). 1946-1958-1970 Devalüasyonları. Ankara. Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Ener, M. ve Siverekli Demircan E. (2004). Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları ve Türkiye . Ankara. Roma Yayınları.
- Erçel, G. (1999). 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı Kur Politikası Uygulaması. Ankara. T.C. Merkez Bankası Yayını.
- Erçel, G. (27 Temmuz 2005). IMF'de Kavga Var. *Sabah Gazetesi*, Köşe yazısı.
- Ertüzün, T. (1984). İktisat Politikası Modelleri. İstanbul. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Ganitsen de Vires, M. (1986). The IMF In a Changing World 1945-1985. Washington DC, International Monetary Fund.
- Gold, J. (1977). Voting Majorities in the Fund. Washington DC. International Monetary Fund.
- Günel, M. (2001). Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi. *İktisat İşletme Finans Dergisi*, 180, 37.
- Gündüz, A. Y. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişiklikler ve 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları. *Erciyes Üniversitesi Dergisi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15.
- Güneş, H.(1994). Letarjizm+Popülizm=Göz Göre Göre 5 Nisan. *Görüş Dergisi*, 15, 46.
- Güran, N. ve Aktürk, İ. (1992). Uluslararası İktisadi Kuruluşlar. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gürsel, H. F. (1980). IMF Anlaşması ve Türk Lirasının Değeri. *İktisat Dergisi*, 30, 17.
- Helleiner, E. (1994). When Finance was the Servant: International Capital Movements in the Bretton Woods Order, Cambridge, P.G. Ceiny.
- IMF and Turkey Page. (Aralık 2005). Erişim: Aralık 2005, International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/country/TUR/index.htm>, (Aralık 2005).

- IMF Executive Directors and Voting Power Page. (2004). Erişim: Mart 2005, International Monetary Fund. <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.htm>, (Mart 2005).
- IMF Financial Activities Page. (2006). Erişim: Haziran 2006, International Monetary Fund. <http://www.imf.org/external/finactivities/eds.htm>, (Haziran 2006).
- IMF Finances Page. (2004). Erişim: Nisan 2005, International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/fin.htm>, (Nisan 2005).
- IMF Glossary of Selected Financial Terms Page. (Ağustos 2004). Erişim: Ağustos 2004, International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/np/exr/glossary/index.asp>, (Ağustos 2004).
- IMF Gzetiminde On Uzun Yıl, 1998-2008: Farklı Hkmetler, Tek Siyaset. (Haziran 2006). Erişim: Haziran 2006. Bağımsız Soyal Bilimciler, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org>. (Haziran 2006).
- IMF Home Page. (2004). Erişim: Şubat 2004, International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/about.htm>, (Şubat 2004).
- IMF Organization Chart Page. (2004). Erişim: Kasım 2004, International Monetary Fund. <http://www.imf.org/external/np/obp/orgcht.htm>, (Kasım 2004).
- IMF SDR Valuation Page. (Ocak 2005). Erişim: Ocak 2005, International Monetary Fund, http://www.imf.org/external/np/fin/rates/rms_srdv.cfm (Ocak 2005).
- International Monetary Fund (IMF). (1945). Articles of Agreement. Washington.
- International Monetary Fund (IMF). (2001). Financial Organization and Operations of the IMF. (Sixth Edition). Washington.
- Karluk, R. (1998). Uluslararası Ekonomi. İstanbul. Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kazgan, G. (2002a). Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul. Altın Kitaplar Yayınları.
- Kazgan, G. (2002b) Küreselleşme ve Ulus Devlet: “Yeni ekonomik Düzen”. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2000). Türkiye Ekonomisi. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Keyder, N. (2002). Money. (Fifth Edition). Ankara . Seğkin Yayıncılık.

- Konukman A. (2004). Cumhuriyetten Günümüze Bütçeler. Ankara. Türk-İş Yayınları.
- Kuruç, B. (1999). Bilanço 1923-1998:Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış. İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları.
- Ntvmsnbc Ekonomi Haberleri Web Sayfası, (Kasım 2004). Erişim: Kasım 2005, Ntvmsnbc, http://www.ntvmsnbc.com/news/COM_front.asp (Kasım 2004).
- Özatay, F. (Eylül 1998). Merkez Bankası Bilançosu Parasal İlişkiler ve Mali Sistem, *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 70.
- Özyörük, E. (2005). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Oluşan Kur farklarının Muhasebeleştirilmesi, Ankara, TCMB Uzmanlık Tezi.
- Özel, S. (2000). Merkez Bankası Para Politikası ve Bilançosunun Pragmatik Analizi. *Active Dergisi*, 7-18.
- Parasız, İ. (1995). Kriz Ekonomisi. Bursa. Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, İ. (1998). İktisat ve İstikrar Politikaları. Bursa. Ezgi Kitabevi.
- Roubini, N. ve Setser, B. (2006). The Future of the IMF: A Reform Agenda. *World Economic Forum Annual Meeting*. Davos, Switzerland.
- Seyidoğlu, H. (1998). Uluslararası İktisat. (Onikinci Basım). İstanbul. Güzem Yayınları.
- Sönmez, S. (1998). Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: "Sömürgecilikten Küreselleşmeye". İmge Kitabevi.
- Şahin, H. (1990). Türkiye Ekonomisi. Bursa. Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Töre, N. (1992). Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları. Ankara. Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Turan, G. (1980). Uluslararası Parasal Sistem, Dünü ve Bugünü. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2002). TCMB-Hazine Müsteşarlığı IMF Ödemeleri Protokolü. Ankara.
- Yeager, L. (1968). International Monetary Relations, (İkinci Basım). Londra. Harper International Edition.

